

DKP udkast til Besættelsestids- Historie 1949

v/ Børge Houmann
Optryk 1999

DKP OG
FRIHEDSKAMPEN

41

13. kapitel.F R I T D A N M A R K.

I tesserne af 1. januar 1942 hed det med henblik på skabelsen af en dansk frihedsbevægelse på bredt grundlag:

"Partiet har til hovedformål for alt sit arbejde at medvirke til organisering af en sådan national frihedsbevægelse, således at Danmark i kampen for egen frihed kan stå solidarisk med Europas øvrige, for friheden kæmpende nationer. For hensynet til denne kamp og denne nationale enhedsfront må alle andre hensyn vige. Partiet arbejder uforbeholdent sammen med alle, som vil kæmpe for samme sag."

Endnu var der dog store vanskeligheder at overvinde før der med rette kunne tales om et organiseret samarbejde mellem kommunister og anderledes tankende. Længst fremme i skabelsen af denne enhedsfront var kammeraterne på en række større arbejdspladser i hovedstaden og provinsen, men her også som regel kun når det gjaldt samarbejde om rent faglige spørgsmål, lønaktioner o.l. Et rundspørge til partiets mange distrikter i hovedstaden og provinsen i forårs månederne 1942 gav næsten overalt samme svar: Partiet har skabt stor respekt om sig. Sympatien er stor og i stadig stigen. Folk er glade for partiets materiale og overalt, hvor det læses, falder det i god jord. Politiske månedsbreve, hvoraf der indtil da var udkommet 7 numre, var mest værdsat. Om løbe-

sedler og oprub hed det, at de som regel kom for sent frem til at opnå den tilsigtede virkning, men i Helsingør til eks. svarede: Man respekterer partiet. Beundrer det og dets faste holdning. Enkelte er dog bange for, at partiets arbejde skader os overfor tyskerne og kalder det "ungdommeligt voyemod". Arbejdere, der sidder nogenlunde i det med hus og have frygter "bolsjevismen". De håber, at England vil hjælpe os med bevarelsen af parlamentarismen". Fra et landdistrikt rapporteredes: Kommunisterne har ret i mange ting, hører man overalt, men hos mange hersker frygt for terror og revolution, hvis kommunisterne kommer til". Fra andre distrikter hed det, at folk vel var interesserede, men holdt sig tilbage af frygt for arrestation. Mange, som gerne ville læse partiets materiale, kviede sig i denne første tid ved at yde økonomisk bistand, idet de frygtede eventuelle konsekvenser.

Når man tager i betragtning den hetz der gennem mere end tyve år havde været ført fra alle sider mod partiet, og de daglige banbuller presse og radio siden den 22. juni havde udsendt mod kommunisterne og Sovjetunionen, samt endelig den hensynsløse og brutale måde hvorpå alle som kunne mistankes for at sympatisere med kommunisterne - når alt dette tages i betragtning, må det dog siges, at partiet i løbet af de seks første måneders illegalitet var nået endog overmåde langt frem i retning af at blive det arbejdende folks samlede faktor og

hævdede sig som den endnu ganske vist svage frihedsbevægelses inspirator og vejleder.

Hvad der var ifærd med at ske herhjemme var symptomatisk for, hvad der skete overalt i de undertrykte og de mod nazismen kæmpende lande. Under indtrykket af Den røde Hærs heroiske indsats fattede folkene nyt mod. De nazistiske hære var ikke uovervindelige. I sin dagsbefaling i anledning af Den røde Hærs dag den 23. februar 1942 sagde Stalin herom:

"De tyske fascister anser deres hær for at være uovervindelig og forsikrer, at i en krig mand mod mand vil den afgjort kunne slå den røde Hær. Nu fører den røde Hær og den tysk-fascistiske hær en krig mand mod mand. Ikke nok med det: Den tysk-fascistiske hær får nu ved fronten direkte støtte af tropper fra Italien, Rumænien og hinland. Den røde Hær har hidtil ikke fået en tilsvarende støtte, og alligevel lider den højt priste tyske hær nederlag, mens den røde hær har betydelig frengang."

Stalin undervurderede ikke de mange vanskeligheder, som lå forude, men fastslog tværtimod: Fjenden lider nederlag, men han er endnu ikke slået og endnu mindre knust. Fjenden er endnu stærk." Men talen var båret af en sådan tillidsfuldhed, tryghed og realisme, at den ikke kunne undgå at gøre det dybeste indtryk på alle, som blev gjort bekendt med den.

På arbejdspladser og blandt jævne mennesker hæftede man sig i første række ved den sejrssikkerhed, som gennemstrømmede talen fra først til sidst. Man fandt næring for hadet til den hovne okkupationsmagt i Stalins ord:

"Den røde Hær tager tyske soldater og officerer til fange, hvis de overgiver sig, og skåner deres liv.

Den røde Hær udrydder de tyske soldater og officerer, hvis de nægter at nedlægge våbnene og med våben i hånd søger at underkue vort fædreland. Husk den store russiske forfatter Maksim Gorkis ord: 'Hvis fjenden ikke overgiver sig, udrydder man ham'."

I intellektuelle og politiske kreds heftede man sig i første række ved Stalins ord: "Den røde Hærs styrke beror først og fremmest på, at den ikke fører erobringskrig, en imperialistisk krig, men krig for fædreland, frihed og ret." Det var for mange væklende netop det halmstrå at klynge sig til, som de havde jagtet så fortvivlet - og meningsløst kunne man tilføje, idet enhver af dem mestrede den kunst at læse indenad og folgelig særdeles let kunne have gjort sig bekendt med Sovjetunionens politik i førkrigsårene og derigennem fundet sikkerhed mod de af den borgerlige, reaktionære presse opfundne beskyldninger om Sovjetunionens imperialistiske hensigter.

Denne klarlæggelse af Den røde Hærs opgave og tilsvarende udtalelser i senere Stalin taler og dagsbefalinger kom til at spille den allerstørste rolle i de forhandlinger om samarbejde for skabelsen af en national frihedsbbevægelse, som partiet førte til mange sider.

Samtidig kunne det ikke skjules, trods den danske presses menstermyndige enersetning, at der ude omkring i verden såvel i de frie som i de undertrykte lande foregik en samling af kræfterne, som ialfald ikke

tog sigte på at befordre den danske regerings såkaldte "nationale" politik.

Stalin forhandlede i disse måneder med Eden i Moskva, Churchill med Roosevelt i Washington og general Wavell med Chang Kai Chek i Chungking. Resultatet blev dels en række konkrete aftaler om krigens forelse, herunder en fælles overkommando i det sydøstlige Stillehav, dels en overenskomst som 1. januar 1942 tiltrådtes af 26 stater, som befandt sig i krig med aksemagterne, nemlig Sovjetunionen, USA, England, Kina, Holland, Belgien, Norge, Tjekslovakiet, Jugoslavien, Grækenland m.v. Aftalen indeholdt 2 punkter, nemlig

- 1) Hver regering forpligter sig til at sætte sine fulde militære eller økonomiske hjælpemidler ind mod de medlemmer af tremagtspagten og dens tilhængere mod hvilke den pågældende regering befinder sig i krig.
- 2) Hver regering forpligter sig til at samarbejde med de øvrige signatarmagter og ikke afslutte nogen separat våbenstilstand eller fred med fjenden.

De 26 stater havde tilsammen 1400 millioner indbyggere mod aksemagternes godt 200 og rådede over den altovervældende del af verdens råstoffer samt over en industri, hvis produktionskapacitet var mange gange aksemagternes og de af dem undertrykte lande.

Omtrent samtidig afholdt repræsentanter for 9 undertrykte europæiske lande konference i London. Man fastslog, at der ikke kunne forhandles med lande, som

hensynsløst brød Haag-konventionen af 1907. Imod de frygtelige voldshandlinger og plyndringer, som udførtes af tyskerne, var international solidaritet nødvendig.

Konferencen fastslog som første krigsmål: "Afstraffelse af de skyldige og deres rakkerknægte, som man umiddelbart efter krigen skal pågribe og stille for en særlig domstol."

Overfor denne stadigt tydeligere udtalte vilje til kamp mod nazismen måtte den danske regering ustandselige knæfald for okkupationsmagten ganske naturligt vække harme og forbitrelse. Det skortede da heller ikke ude i verden på misbilligelse af, at regeringen - som var det "officielle" udtryk for landet - ustandselig ved sine indrømmelser (sidst gennem tilslutningen til Antikominternpagten) hjalp det Hitler-Tyskland, som havde overfaldet og undertrykt landet. Derimod vakte det ganske kraftig genklang og anerkendelse, at det danske folk ved de store demonstrationer i København, Århus, Esbjerg og andre byer så tydeligt tilkendegav sin vilje til modstand.

Modsetningen mellem folk og regering blev ikke mindre efter, at en række gesandter og Charges d'affaires i udlandet omkring årskiftet og i 1942s første måneder bekendtgjorde, at de fortsat agtede at varetage Danmarks interesser og følgelig ikke skylde den siddende regering loyalitet. Det drejede sig om H. von Kauffmann

(USA), A.C.Fensmark (Teheran), Finn Lund (Argentina), C.C.Jørgensen (Mexico) og Crev Revontlov (London).

Kauffmann havde allerede den 3. januar overrakt den amerikanske regering en erklæring, hvori han udtalte, at den danske nation skønt underkuet følte sig forpligtet til at yde sit bedste i den fælles kamp mod Hitlers nazisme og derfor tilsluttede sig de principper, som var indeholdt i den ovenfor omtalte af 26 nationer underskrevne erklæring af 1. januar 1942, ganske som om erklæringen havde været underskrevet af en fri dansk regering. Om minister Revontlov blev det i marts oplyst, at han havde overtaget hvervet som overpræsident for "Sammenlutningen af frie Danske i Storbritannien og Nordirland" og derfor var blevet afskediget.

Regeringen udsendte en formelig banbulle mod minister Kauffmann efterfulgt af et kongeligt "reskript", hvori det pålagdes "vor udenrigsminister" at kalde de oberstenlige til orden, men dette tjente kun til yderligere at sætte liv i diskussionerne, og hvor sympatien var hos flertallet af det danske folk, derom kan der ikke herske tvivl. Det kom bl.a. til udtryk gennem et meget læst og meget diskuteret opråb fra Danske Studenter, som nu havde fundet fastere organisatoriske former og gennem en række meddelelser og opråb vendt mod samarbejdsånden og passiviteten hurtigt vandt terræn ved universitetet og de højere læreanstalter.

Det gærede i hele folket. Harmen og forureligelsen over den udplyndring og undertrykkelse landet - alle tyske lofter og danske regeringsforsikringer til trods - var genstand for, antog^{dag}/for dag mere bevidste former.

Trods den socialdemokratiske arbejds- og socialminister Kjarbøls ihærdige anstrengelser for at skjule det, var det ikke nogen hemmelighed for flertallet af befolkningen, at mange tusind fagforeninger, arbejdspladser og fællesorganisationer gennem de seneste måneder havde protesteret energisk mod regeringens eftergivelsespolitik og den deraf følgende forestående forringelse af den sociale lovgivning.

Også i andre befolkningskredse i første række blandt borgerlige intellektuelle var den nationale kampbevidsthed i vækst, omend den forløbig manglede klarhed, perspektiv og - i særdeleshed - organisation samt indbyrdes forbindelse. En afgørende svaghed var, at den ikke havde nogen forbindelse med arbejderklassen.

Den første melding om egentlig forsøg på organiseret modstand mod nazisterne fra borgerligt hold kom fra Ålborg, hvor en flok drenge i 14-15 års alderen dannede en sammenslutning, de kaldte Churchill-klubben og øvede adskilligt hærværk mod tysk ejendom, ligesom det lykkedes dem at stjæle en del tyske våben, inden de blev arresteret og idømt op til 3 års fængsel. I al sin naivitet og ubehjælpsonhed tjente Churchill-klubbens bedrifter, da de gennem den illegale presse i enkeltheder

blev kendt ud over landet, stærkt utvivlsomt som en tilskyndelse til handling for mange, som hidtil havde stået tvivlrådigt vaklende.

I Odense samledes i slutningen af januar (?? LF 7) *ja* en større kreds af Odense-borgere bestående af læger, forretningsfolk, håndværkere, arbejdsmænd, embedsmænd, ingeniører, sagførere m.v. for at drøfte situationen. Rådet resulterede i en henvendelse til regeringen af følgende ordlyd:

"I anledning af den sidste tids hændelser ønsker vi at udtale, at den danske regering og rigsdag efter vor faste overbevisning kan være forvissat om, at den danske befolkning vil stå bag regeringen, selv i det tilfælde, at der fra dens side skulle blive truffet afgørelser af en sådan art, at der som følge heraf vil kunne forventes en afgørende ændring i de vilkår, hvorunder folket har levet siden 9. april, og at man hellere vil bære de byrder, der måtte følge heraf, end at hensynet til dansk livssyn, frihed og ære tilside-sættes."

~~Exzerpt~~

Omtrent samtidig overrakte en deputation af københavnske hospitalslæger indenrigsministeren en adresse, der var underskrevet af ca 425 - eller næsten 90% af samtlige hospitalslæger. Adressen havde følgende ordlyd:

"Til indenrigsministeren.

Grundlaget for den loyalitet, hvormed den danske befolkning har efterkommet kongens opråb af 9. april 1940, og dermed også grundlaget for den tillid, som befolkningen hidtil har vist den siddende regering, var først og fremmest den passus i den tyske regerings opråb af 9. april, i hvilken den højtideligt erklærede at ville afholde sig fra ethvert indgreb i indenrigspolitiske danske forhold. Der er gentagne gange indtruffet begivenheder, som har gjort, at befolkningen med stigende angstelse og usikkerhed har måttet konstatere, at dette løfte fra tysk side er blevet brudt. Regeringen har måttet gøre en række indrømmelser, som kun kan opfattes som udtryk for en pression og indblanding i danske forhold.

I fuld forståelse af de vanskeligheder, hvor-

under den siddende regering udøver sin virksomhed under de nuværende forhold og uden på nogen måde at ville kritisere de handlinger, som har fundet sted, ønsker vi undertegnede læger ved Storkøbenhavns hospitaler nu at bringe ministeren kundskab om vort syn på denne udvikling.

Vi er nået til den opfattelse, at en yderligere eftergivelse for tyske krav, det være sig i form af vedtagelse af danske jodelove, ligegyldigt i hvilken skikkelse (hvilket kunne medføre indgreb i danske lagers ret til frit at udøve deres erhverv), ved inkorporering af danske soldater, herunder militærlager, i den tyske hær, eller i det hele taget enhver yderligere indrømmelse af lignende art, ville være ensbetydende med en opgivelse af vor nationale selvstændighed.

Vi udtaler vor tillid til, at ministeren fortsat vil værne om vor nationale selvstændighed og medvirke gennemførelsen af foranstaltninger af ovennævnte art, og vi tilsiger hermed ministeren den støtte, vi fornår at yde, til den mest absolutte modstand overfor sådanne krav."

I marts 1942 udsendte digteren og præsten Kaj Munk fra Vederæs Præstegård en lille tryksag af følgende indhold:

"Den danske kirke er blevet opskramt ved de sparsomme tidender om, hvordan det går den norske søsterkirke. De indrepolitiske forhold i broderfolk kan vi danske ikke blande os i. Men så meget tør dog siges, at hr. Quisling og hr. Berggrav er ikke lige højt anskrevet hos os. Den beundring, hvormed også nogle i Danmark fulgte Hitlers ensomme kamp, da han med ordet alene stred sig frem imod stormen fra at have hele sit folk imod sig til at have dets store flertal overbevist bag sig, omskaber sig til stikmodsat følelse overfor hr. Quisling, der har fået magten over sit folk ved stikmodsatte metoder. Vi appellerer til alt, hvad det tyske folk rummer af retssind og forståelse af folkesere. Biskop Berggrav er kendt af os Danske som en kristen hædersmand. At han skulle være blevet til andet nu, kan vi ikke tro. Og hans følge af alle biskopper i Norge får den danske kirke til yderligere at fastholde sin tillid til ham."

I sig selv var udtalelser som disse jo både vage og svage, men de bar dog vidnesbyrd om, at en voksende modstands kræfter var ved at bryde sig vej.

Dette kom ulige skarpt til orde på et påskemøde, som Dansk Ungdomssamvirke afholdt den 2. april med rådsformand Bomholt, Lektor Wendt og biblioteksdirektor Dossing

som indledere. Mens de to førstnævnte som venteligt var fuldt og helt gik ind for det af regeringen praktiserede samarbejde, gik Døssing i en overordentlig skarp tale imod den nationale samling, som/hidtil var praktiseret. Hovedpunkterne i hans tale faldt stort set sammen med, hvad han tidligere havde udtalt bl.a. i pjecen "Stene for Brød", (se side...) hvor han i en kritik af tørveproducenterne gjorde op ikke alene med disse men med alle dem, der i den tyske besættelse så et midde til at berige sig på den øvrige befolknings vegne: "De er altså usociale, de er altså ufolkelige, de er altså unationale. Jeg tror ikke mere på den nationale Samling," sagde Døssing.

Denne udsigelse af det bærende grundlag for officiel dansk politik, fremsat af en fremtrædende personlighed, en kendt og værdsat mand indenfor det folkelige oplysningsarbejde, organiseret socialdemokrat, fik selvsagt ikke lov at stå uimod sagt.

Betegnende for samarbejdspartiernes behandling af sine endnu legale modstandere, er den ledende artikel, som fandtes i Nationaltidende den 7. april (ansvarshavende redaktør var den gang Gunnar Nielsen). Artiklen lød:

Den frygtløse kritiker

"Det er tilsyneladende blevet en fast skik, at dansk ungdom, hvor den træder sammen, indbyder hr. biblioteksdirektør Døssing for i andagt og taknemmelighed at påhøre hans udtalelser. Hr. Døssing er ikke nogen ven af den nationale samling. Ikke desto mindre synes han uundværlig for dennes tilhængere. Hans indlæg kaldes "hvasse" og "skarpe" - hvilket indbefatter en intellektuel ros - det betyder, at han selv bliver karakteriseret som "en frygtløs kritiker". Det

sidste udtryk skyldes prof. Brøndsteds altid redob-
 bonne karakteriseringskunst.

Sidst har hr. Bøssing været på færd ved Dansk
 Ungdomssamvirkens påskestævne, næstsidst som man
 vil huske i Studenterforeningen. Mellem de to celeb-
 re begivenheder er der tilsyneladende foregået en
 vis forandring i hr. Bøssings indre. Til de folke-
 styretro unge mennesker i Studenterforeningen talte
 hr. Bøssing om nødvendigheden af at indføre "den
 socialistiske kultur" og "det klasseløse samfund",
 og hvad han hermed mente, behøver man jo ingen stor-
 re politisk skarpsindighed for at udgrunde. Over-
 for Ungdomssamvirkets folk var det derimod en ny
 hr. D, der optrådte - i hvert fald indledningsvis.
 Denne nye hr. D præsenterede sig som "Socialdemo-
 krat", en tilhænger af "socialistiske, demokratiske
 anskuelser", hvilket jo usædvanlig må siges at være
 et tilbageskridt fra hans ekstreme standpunkt i
 studenterforeningen. Imidlertid var biblioteksdi-
 rektoren ikke kommet mange talminutter ind i sit
 foredrag, før hans nyvundne demokratisme gled til
 side og afslørede det fuldstændige sæt af uforson-
 lige, antidemokratiske og superradikale meninger,
 som bevæger hans inderste jeg. For modstandere af
 begrebet personlighedsspaltning var det et opløf-
 tende syn at se hr. D således rinde tilbage til sit
 sande væsen. For tilhængere af dansk ungdomssamvirke
 må det derimod have været et temmelig ubehageligt
 intermezzo.

Hvad var det nemlig, den i sandhed frygtløse
 kritiker havde at indvende mod den nationale sam-
 ling? Jo, det var bl.a. følgende: at kongesangen
 opløstes til nationalsang, at kirken svigter de
 vanskeligt stillede, at oppositionspartierne har
 fået for stor indflydelse i samlingsregeringen,
 at de - med hans kunnne benævnelse - "venstredemo-
 kratiske" har måttet opgive en række af deres ideer,
 endelig: at synspunkter, som før den 9. april irri-
 terede borgerskabet, skal ties ihjel.

Oversat til almindelig ligefrem hverdagstale
 vil det sige, at hr. Bøssing er krænket over den
 samling omkring kongemagten, som tiden så glædelig
 har medført, at han ønsker at sætte sig op imod
 deflytalrige kendsgerninger og i alle lejre af be-
 folkningen grundfæstede anskuelser, at vi i denne
 hårde tid skylder kongens person og kongemagten
 som institution måske mere, end vi selv i øjeblik-
 ket kan fatte. Det vil endvidere sige, at hr. D fø-
 ler sig fornærmet over, at folket har vendt sig til
 kirken og fra den henter åndelig modstandskraft over
 for tidens tilskikkelser. For hr. Bøssing og hans
 meningsfæller er kirken alene en social institution
 hvis betydning udmåles i lige forhold til de penge-
 beløb, der uddeles i understøttelse, når de ikke
 skønnes store nok, kan man efter denne tankegang
 lige så godt lukke kirkerne.

Hr. D er endvidere vred over, at oppositions-
 partierne har fået for stor indflydelse i samlings-
 regeringen. Oppositionspartierne har som bekendt
 fået den indflydelse, der er lige demokratisk
 fordeling tilkommer dem, og ikke mere. Endelig
 synes hr. Bøssing, at det er en katastrofe, at de
 "venstredemokratiske" har måttet tie med en række
 af deres ideer. Som bekendt tier man i samlingsrege-
 ringen fra begge sider med adskillige anskuelser

som man ved, modparten ikke endnu er enig i. Meningen med samlingsregeren er simpelthen den, at man i den måske vanskeligste periode i landets historie skyder en række sager, om hvilke der hersker uenighed, til side for i fællesskab at samle om og løfte den opgave, der alene er fornøden: at styre landet igennem vanskelighederne og holde det sammen netop som et land, et folk, en nation.

Dette sidste er selvfølgelig en national opgave og det store ved tiden er midt i dens tragiske konflikter, at folket fra alle samfundslag og alle partier i Danmark har kunnet finde sammen om netop dette. Der eksisterer selvfølgelig nogle enkelte, der står udenfor. Hr. D. smigrer sig med at høre til dem, og at en national opgave i hans og ligesindedes øjne er omtrent det mest vederstyggelige, som tænkes kan, er der ingen der undrer sig over.

Hvad vil det ivotrigt sige, at hr. D. optræder med den selvvalgte titel "demokratisk socialdemokrat?" Det fremgår klart af hans tale, at han på intet punkt er hverken demokrat eller socialdemokrat, og det er da heller ikke lykkedes ham at stikke blår i øjnene på Socialdemokraten, som i en stærk og ligeiron leder i sit søndags nummer tager afstand fra hr. D. og hans udtalelser. Den "demokratiske socialdemokrat" hr. D. anerkendes i hvert fald ikke af socialdemokratiet.

Hvad er han da, denne frygtløse kritiker? Jo, han er en mand, som begynder med at erklære sin mistillid til det nationale samarbejde og venter at tage kegler på dette flotte standpunkt. Da den følgende diskussion imidlertid demonstrerer et totalt flertal imod ham, skynder han sig i sin replik at sige, at han "egentlig" er enig med sine modstandere, og at man ikke skal tage hans ord så alvorligt! Den frygtløse kritiker er endvidere en herre, som den ene dag propaganderer frejdigt for nihilistiske ideer, og, da dette heller ikke vækker noget større bifald, den næste annoncerer sig selv som demokratisk socialdemokrat - en betegnelse der skyndsomst tages fra ham af socialdemokraterne.

Hr. D. er kort sagt en person, hvis hjertens mening er i den grad ude af kontakt med situationen og dens ungdom, at han må prøve på at liste den igennem ved hjælp af vindrevende manøvrer. Hidtil er det altså lykkedes ham at rinde troskyldigt forum for sin propaganda, men mon det ikke nu kunne være nok med denne entreprenante taler og hans noget ejendommelige form for frygtløshed? Lad hr. D. udfolde sine oratoriske evner i de celler, der hellere end gerne ser ham åbne sit beklente hjerte på vid gab, og lad så dansk ungdom rinde sig de kritikere og revsere, som utvivlsomt er nødvendige, blandt mænd, der går til løsning af tidens problemer med håbet og visheden om at finde en dansk og en positiv vej."

Det lykkedes ikke Nationaltidende ved dette genense angiveri at få Døssing anbragt i en af de celler, hvor allerede så mange af den frembrydende modstandsbevægelses folk sad som gidsler hos dansk eller tysk politi.

Derimod blev en anden af denne tids mange borgerligt-intellektuelle foredragsholdere, som udfoldede en rig virksomhed i større og mindre forsamlinger ofte i de af regeringen så frygtede "dagligstuemøder", arresteret. Dr. phil Vilh. la Cour havde allerede på et tidligt tidspunkt af besættelsen pådraget sig nazisternes og regeringens mishag. Han havde siden efteråret 1940 udgivet en række pjecer, vendt imod tyskerne, bl.a. "Ord til os i Dag", hvori han citerede den tyske nationalfilosof Fichte's taler til det tyske folk, dengang Tyskland var besat af Napoleon. Den 5. august 1941 idøntes la Cour som forfatter og Arne Sørensen som udgiver af denne pjecce henholdsvis 80 og 60 dages fæste. Efter løsladelsen fortsatte la Cour imidlertid såvel sin skribent- som sin foredragsvirksomhed.

I en pjecce "Med Lov skal Land bygges" vendte han sig mod kommunistloven og i første række mod højesteretspræsident Troels Jørgensens og Knud Berlins fortolkning af grundloven og deres henvisninger til begrebet "nødsituation". Vilh. la Cour skrev herom: "Sandheden er den ganske simple, at den valgte fremgangsmåde var et udtryk for en blanding af panik og opportunisme. Men en sådan holdning er hverken national eller værdig eller har det mindste med dansk retsforfatning at gøre." I januar og februar 1942 holdt la Cour rundt omkring i landet et foredrag om emnet Neutralitet. Dette vakte tyskernes mishag, og la Cour blev arresteret. Formelt

af dansk politi - men først efter at et arrastationsforsøg var mislykket for tyskerne. Sagen vakte så meget mere opmærksomhed, som det var første gang, tyskerne forsøgte sig på egen hånd. Efter en del forhandling lykkedes det at få tilladelse til at lade la Cour domme ved dansk domstol. Byretten taksorede "forbrydelsen" til 4 måneders fængsel, men da regeringen frygtede, at dette var for mildt til at stille de tyske herrer tilfreds, lod man den appellere, og højesteret viste sig påny at have en klarere forståelse af, hvad situationen krævede og idømte den 3. juli 1942 la Cour 7 måneders fængsel. Efter udstået straf måtte la Cour ydermere indgå på frivilligt at lade sig internere på Vallo. Hørsensdøjren var jo kun for kommunister!

Selv indenfor regeringens rækker sporedes den voksende modstandsbevægelse i befolkningen. Sikker under indflydelse heraf udtalte indenrigsminister Knud Kristensen på et venstre møde i Slagelse i februar 1942 (dato verificeres) bl.a.:

"Spørger man mig, om samlingeregeringen kan holde, da kan jeg ikke give noget afgørende svar herpå, men indre forhold kan næppe begrunde en sprængning... Skulle der opstå en så afgørende forskellighed i opfattelsen af, hvad der gælder landet, at det giver grund for den overbevisning, at vi måske ved egne handlinger og ved egen politik undergraver landets beståen, så må man, hvornæget man end holder på samling, sige fra... Vel er det værdifuldt med et samarbejde, men det afgørende er dog hvad man samarbejder om, og en politik, der efter ens opfattelse fører til landets undergang, kan man ikke samarbejde om."

Samarbejdsregeringen var dog ikke umiddelbart til sinds at tage varsel af de mange og tiltagende tegn på modstand.

Med Stauning og Scavenius, socialdemokraten og junkeren broderligt i spidsen fortsatte regeringen ad samarbejdets mørelse vej.

I marts 1942 besluttede regeringen at stryge forfatterne Martin Andersen Nexø, Hans Kirk og Soya af finansloven, samtidig med at man bevilgede Frits Clausens hofpoet, Valdemar Rørdam en "livsvarig hædersgave".

Martin Andersen Nexø og Hans Kirk var som omtalt begge blevet fængslet den 22. juni. Soya var netop blevet idømt 60 dages fængsel for at have udsendt bogen "En Gæst", som blev beslaglagt på udgivelsesdagen. Nu fik alle tre forfattere en økonomisk tillægsstraf.

I et flyveblad om dette "Regeringens nye, skamløse knæfald for Nazi-Tyskland" skrev det kommunistiske parti:

"Regeringen har begået en ny skammelig og ydmygende indrømmelse til Hitler-Tyskland. Alt, hvad der findes af ærlig danskhed her i landet, og alle venner af nordisk folkelig kultur føler det passende som den dybeste skam og lovet, at den dag skal komme, da det danske folk tvætter denne skam-plet af."

Partiet havde i disse forårs måneder påvist overfor offentligheden den skændige måde, hvorpå regeringen lod de ulovligt indespærrede kommunister behandle i koncentrationslejrene og fængslerne og den vilkårlighed, kommunerne tillod sig overfor de indespærredes familier. Partiet påviste, at:

"Fra tid til anden kommer der små officielle avisnotitser om unavngivne menneskers dødsaldelse for 'forrædsler mod den tyske værnemagt' eller for 'kommunistisk virksomhed'. Men derudover lader man ikke befolkningen få viden om den vilkårlighed og retsløshed, som efterhånden råder i et Danmark, som er ved at blive en politistat under tysk-nazistisk overkommando."

På samme tid syntes der ingen grænser for, hvilke love de hjemlige nazister straffrit kunne overtræde i deres bestræbelser for at gå undertrykkernes erinde.

I et åbent brev af 15. marts 1942 til justitsministere krævede Aksel Larsen fra sin illegalitet, at der blev skredet ind mod den nazistiske presse i anledning af dens praktisk talt daglige "systematiske, skældsordfyldte og løgnagtige angreb på og forhånelser af det her i landet lovligt bestående jødiske religionssamfunds troeslærdomme og gudsbyrkelse. Især, skrev Aksel Larsen, vil jeg henlede Deres opmærksomhed på "Kamptegnet" (redaktører Aage H. Andersen og Olga Eggers), der utvivlsomt sandtidsigt begår strafskyldig pornografi, men også "Fædrelandet" og "Nationalsocialisten" overtræder med hvert eneste nummer ovennævnte straffelovsparagraf."

Som omtalt havde Göring allerede ved undertegnelsen af den Antikominternpagten drøftet det danske jødespørgsmål med Scavenius, og dette havde foranlediget den danske nazistiske presse og de nazistiske organisationer til en voldsom skærpet hetz mod danske jøder ledsaget af harvæk mod den jødiske synagoge, mod busten af digteren Goldschmidt m.v.

Kons samarbejdsregeringen ikke foretog sig det ringeste for at bremse de nazistiske voldsmand, spillede den et

ny triumf ud i kampen mod den voksende modstandsbevægelse.

Det skete gennem udsendelsen af et justitsministerielt

cirkulære af 7. marts 1942, hvori det bl.a. hed:

"Hår en politimand får kendskab on, at landsætning fra flyvemaskine finder eller har fundet sted, skal han uopholdeligt underrette politimesteren eller dennes stedfortræder.

Politimesteren underretter øjeblikkeligt:

a) Statsadvokaten for særlige anliggender

O.S.V. Besættelsestidens Fakta Bind I/1
side 56

Det danske politi fortager det egentlige eftersøgningssarbejde, såsom afhøringer, ransagninger, kontrol med vejfarende, jernbanestationer og lignier, rutebilstationer og lignende.

Det tyske militærs opgave er dannelsen af større afspærringskredse samt gennemsøgning af skove, afsejning af større arealer og lignende, alt efter aftale mellem vedkommende Standorttæsteste og politimesteren."

Baggrunden for cirkulæret var frygt for efter den tidligere omtalte nedkastning af faldskærmsfolk ved Haslev. Det afgørende ved dette cirkulære, som var udsendt af Thune Jacobsen udenom samarbejdspartiernes nismandsudvalg, var, at Danmark hermed placeredes som krigsførende. På et rent militært område gik den danske regering her i samarbejde med besættelsesstyrkerne.

Hvormeget regeringen end gjorde for at takke de tyske nazister, kunne disse dog ikke hjælpe den i kampen mod folket, og jo mere desperate dens handlinger blev, des mere åbenbaredes dens svaghed og dens landsforræderiske handlinger. Mens regeringen hidtil havde haft hold til i nogenlunde ubemærkethed fra den store befolknings side at arrestere en her og en der mistænkt for kommunistisk virksomhed, var antallet af de, der handlede mod regeringen og følgelig stemledes og forfulgtes som kommuni-

nister efterhånden vokset anseligt. Der fandtes "kommunister" indenfor alle samfundslag og på hver plet i landet. Hver gang, regeringen slog til, risikerede den derfor at ramme krese udenfor det kommunistiske parti og derigennem gyde olie på det allerede ulmende bål.

Samarbejdspolitikernes sanseløse hetz havde også til følge, at adskillige, som tidligere var vejet tilbage for et direkte samarbejde med kommunisterne, nu - omend ofte først efter længere tøven - besluttede sig til et sådant samarbejde ud fra den betragtning, at når deres arbejde alligevel stemplodes som kommunistisk, ville det ikke stille dem ringere i tilfælde af opdagelse, mens arbejdet havde større mulighed for at give resultat jo flere, der var om at udføre det.

I tresserne af 1. januar 1942 havde partiet som nævnt sat sig som "hovedformål for alt sit arbejde at medvirke til organisering af en sådan national frihedsbevægelse". I årets første måneder blev fundamentet støbt til denne store, nationale frihedsbevægelse.

Da den tidligere nævnte plan om at udgive et legalt blad for modstandsbevægelsen under redaktion af Mogens Fog måtte opgives, lå det nær at drøfte mulighederne for skabelsen af et illegalt blad, der ved sin politiske bredde kunne samle de mange tilløb til modstand blandt mennesker af alle politiske afskygninger, som nu som oftest løb ud i sandet på grund af manglende organisation og ledelse. Efter beslutning i partiledel-

sen søgte Aksel Larsen påny kontakt med Christmas Møller, og efter en række møder, hvori også deltog Mogens Fog, Ole Kiilerich og Børge Houmann, enedes man om at skabe et nyt, illegalt blad, hvis hovedopgave det skulde være uden hensyn til politiske skillelinjer at samle de kræfter i det danske folk, som stod på et klart dansk standpunkt. Da de øvrige deltagere i de forberedende samtaler endnu levede legalt, tilfaldt det kommunisterne at opsøge og hverve den kreds af mennesker, som skulde udgøre den første hovedledelse, og som ifølge sagens natur såvidt gørligt skulde repræsentere alle danske partier og synspunkter. Ligesom partiet også måtte påtage sig trykningen af bladet indtil videre.

Til bladets navn valgtes FRIT DANMARK, og den første hovedledelse kom foruden Aksel Larsen og Christmas Møller til at bestå af professor Ole Chievitz, afdelingsleder Henry Christophersen (Dansk Arbejdsmandsforbund), biblioteksdirektor Th. Dassing, professor Mogens Fog, redaktør Børge Houmann, direktør Karl V. Jensen (General Motors), redaktør Ole Kiilerich og landsretssagfører Rud. Prytz.

Frit Danmarks første nummer udsendtes den 9. april 1942. I første periode lå bladets oplag på 10-15 000 ekspl., men efterhånden som der med bladet som udgangspunkt skabtes en organisation Frit Danmark, voksede bladets fremstillingsmuligheder og udbredelse så stærkt, at de sidste illegale numre i 1945 udkom i et samlet

*Sammen som
tidl. nr. 1*

oplag på 145 000 eksemplarer, hvilket var mere end noget andet illegalt blad nåede op på.

FRIT DANMARK kom til at spille en ikke ringe rolle alene på grund af det store oplag, hvori dets oplysninger og paroler spredtes. Det virkede samlende og organiserende i første række blandt intellektuelle, småborger-skabet og tjenestemand. På arbejdspladserne og blandt det arbejdende folk fik det aldrig nogen egentlig betydning. Det tog ikke stilling til dansk økonomisk politik undtagen for så vidt den havde direkte relation til besættelsesmagten. Frit Danmark fulgte hele sin tid den linje, Christmas Møller havde optrukket i det første nummers program-artikel, hvor han formulerede kampens mål således: "Skabe mulighed for, at livets høje idealer om frihed og retfærdighed, retsind og hæderlighed, sandhed og ærlighed kan komme til at herske i verden og i vort land." Den tidligere forer for det konservative parti kunne naturligvis - ville ialfald ikke - se, at forudsætningen for, at dette mål kunne nås, var ikke blot nazismens ødelæggelse men udslettelse af den kapitalisme, som havde fostret nazismen.

til
Angstelsen for ellev manglende evne/i almindelighed at se, at den voksende modstandsbevægelse indenfor arbejderklassen vel nåedes af en vis portion had til besættelsesmagten, men fuldt så meget af forbitrelse over og vilje til at rebellere imod den økonomiske forarmelse, som besættelsen på grund af regeringens eftergivende

Værstef. Intern?
politik påførte størsteparten af landets befolkning, og den heraf følgende modvilje mod at anlægge en social politik og til de store og ophøjede fremtidsmaal knytte nogle enkelte jordiske, bevirkede, at Frit Danmark, bladet såvel som organisationen, ingensinde fuldt ud blev den nationale frihedsbevægelse, som den store og brede tilslutning kunne have berettiget den til. Af samme grund måtte Frit Danmark, bladet som organisationen, falde fra hinanden efter befrielsen trods alle forsøg på at holde det i vækst. Fets rødder nåede ikke dybt nok ned. De nåede ikke ned til det store, arbejdende folk og dets problemer.

Et andet problem, som trængte sig på og krævede en klar stillingtagen i disse første måneder af 1942, var sabotage. Såvel i København som i provinsen havde der været spredte, mer eller mindre tilfældige og uorganiserede tilløb til sabotagehandlinger, jernbanevogne med halm til varnemagten var brandt, varnemagtskoretsjer ødelagt o.s.v.

Den første direkte sabotagehandling fandt sted nytår 1942, hvor en del varer til varnemagten blev brandt i Pipers bygning på Rådhuspladsen i København, men endnu forelå der ikke ~~forstå den ikke~~ fra partiledelsens side nogen endelig beslutning vedrørende påbegyndelsen af den organiserede sabotage.

I februar 1942 afholdt den illegale centralkomite møde i København med deltagelse af repræsentanter fra provinsen og fra en række store, københavnske arbejds-

pladser. Mødet varede fra tidlig morgen til langt ud på eftermiddagen.

Efter en indgående drøftelse af den politiske situation og partiets stilling, udspandt der sig en længere diskussion om de nærmest foreliggende opgaver, herunder iværksættelse af en organiseret sabotage. Der herskede ingen uenighed om sabotagens nødvendighed, heller ikke om, at partiet her som i den øvrige del af modstandskampen måtte gå i spidsen. Det, som afstedkom diskussionen var, om tidspunktet til at sætte ind var det rette. I det tidligere omtalte rundspørge til distrikter og byledelser var der også ønsket oplysning om i første række arbejdernes stilling til sabotage, langsomt arbejde og andre former for obstruktion. Svarene var næsten enslydende: indenfor partiet var der udbredt stemning for påbegyndelse af sabotage, somme steder endogså en ikke ringe utilfredshed med, at der ikke forlangst var sat ind. På arbejdspladserne derimod, ved samtaler mand og mand imellem, syntes der stadig at herske usikkerhed om sabotagens betydning. Mange arbejdere var endnu direkte modstandere af at ødelægge gode og kostbare maskiner, andre frygtede de følger, der måtte forudses, og henviste til, at det ville resultere i "norske tilstande". Derimod var der udbredt stemning for, når det gjaldt ordrer til værne-
magten, at arbejde langsomt, og det var allerede praktiseret mange steder.

Resultatet af centralkomiteens drøftelser blev, at der forsigtigt, men bevidst skulle arbejdes hen imod igangsættelse af en landsomfattende sabotage mod varnemagtens ejendele og mod alle virksomheder, som arbejdede for varnemagten. Der skulle samtidig gennem den illegale presse og ved udførlige redegørelser i hvert enkelt tilfælde søges skabt den fornødne forståelse og godkendelse hos befolkningen. For at gøre denne nye kampform forståelig og hurtigere få den akcepteret af befolkningen besluttedes det, at partiets sabotagearbejde skulle tage sin begyndelse på to-årsdagen for den nazistiske besættelse, den 9. april 1942.

Vel vidende, at sabotagegen under de givne forhold ikke kunne blive den manifestation, der samlede hele det danske folk til protest mod besættelsesmagten på 2-årsdagen udsendte partiet i dagene før 9. april dels et kædebrev - med opfordring til at afskrive det i 10 eksemplarer og sende det anonymt til venner og bekendte - dels stræsedler i hundredtusindvis, hvor der opfordredes til at standse al gadetrafik 2 minutter kl. 12 middag, når luftværns sirenerne afprøvedes. Denne 9. april startedes på partiets foranledning den demonstrationsform - 2 minutters stilhed - som senere under besættelsen i afgørende situationer skulle samle hele befolkningen til lige så tavs som magtfuld protest mod okkupanterne, og som også i Århus efter befrielsen har været iagttaget på mindededagene for frihedskampen.

. (Kliche af stræseddel)

På selve dagen, den 9. april udsendtes en henvendelse til det danske folk, hvori der gjordes status over 2 års besættelse og som under parolen: "vil regeringen ikke sige stop, så kan folket selv gøre det" opfordrede befolkningen til enigt og solidarisk at organisere modstanden mod undertrykkelsen og udplyndringen.
(næppe noget at citere).

agens forløb?)

Der blev som besluttet landet over foretaget adskillige sabotagehandlinger den 9. april. I København bl.a. mod garderhusarkasernen, der var besat af tyskere, men materialerne var for primitive, og de kammerater, som fik opgaverne betroet, mødte alene med mod og dristighed, men aldeles uden erfaring. Alligevel fik denne 9. aprils begivenheder betydning. De gjorde det klart, at nu var det danske folk begyndt på aktiv kamp for et frit Danmark.

14. kapitel.De store forhåbningers sommer.

1. maj 1942 stod overalt i de store forhåbningers tegn. Nazisterne havde besat vidtstrakte områder i Europa, men de havde ikke formået at knække de europæiske folks modstandsvilje. De undertrykte folks kamp mod det tysk-fascistiske regime var i vakset. I alle okkuperede lands var det begyndt at blive en almindelig foreteelse, at der øvedes sabotage mod rustningsfabrikkerne, at tyske lagre sprængtes i luften, at der skete katastrofer med tyske troppetog, og at tyske soldater og officerer blev dræbt.

Alle disse omstændigheder, sagde Stalin i sin 1. maj tale, har ført til en svækkelse af det tyske bagland og dermed til en svækkelse af det fascistiske Tyskland i det hele taget.

Stalin fortsætter:

"Endelig er der ingen tvivl om, at den røde hær er blevet stærkere og bedre organiseret, end den var ved krigens begyndelse. Der er ingen tilfældighed, at den røde hær, efter et forbigående tilbageslag, der skyldtes de tyske imperialistkækkers forræderiske overfald, som bekendt omfattede et omsving i krigens gang og fra aktivt forsvar gik over til en sejrrig offensiv mod de fjendtlige tropper. Det er en kendsgerning, at fædrelandskrigen, takket være den røde hærs sejr, er trådt ind i en ny periode, hvor sovjetlandet befries for det hitleristiske utøj. Ganske vist har den røde hær påbegyndt denne historiske opgave under de vanskelige forhold, som en hård vinter med megen sne frembyder, men den har

14/2

ikke desto mindre opnået store resultater. Initiativet i krigsoperationerne ligger nu hos den røde hær, der har tilføjet de tysk-fascistiske tropper en række alvorlige nederlag og tvunget dem til at rømme en betydelig del af Sovjets territorium. Erobrernes forhåbninger om at kunne bruge vinteren som pustorun og til at befæste deres forsvarslinje er således fuldstændig fejl. Under offensiven har den røde hær tilintetgjort enorme mængder af fjendens mandskab og materiel, fratrækket fjenden anseelige mængder af materiel og tvunget ham til at sætte reserver ind fra områder langt bag fronten, skønt de var bestemt til operationerne næste forår og sommer."

Dagsbefalingen, som var bemærkelsesværdig ved sin helt igennem offensive tone, sluttede med en offensiv parol om at knuse de tyske fascistiske hære og udrydde de tyske okkupanter til sidste mand, for så vidt de ikke ville lade sig tage til fange, og med konkrete befalinger til den røde hære forskellige våbenarter såvel som til partisanerne bag den tyske front om både at lære og at udøve krigshåndværket bedre og mere skånselsløst, samt endelig med denne befaling til hele den røde hær: "at gøre 1942 til det år, da de tysk-fascistiske tropper definitivt bliver knust og Sovjets jord befriet for Hitler-banditterne!"

Endnu ved udgangen af maj måned var frontmeldingerne fra østfronten præget af en tilbageholdenhed fra tysk side, der gav anledning til mange spekulationer. Hitler talte, men bebudede ikke konkret nogen offensiv, hverken mod Sovjetunionen eller England, end ikke luftkrig mod England bebudede han, skønt englenderne i disse måneder havde indledt en heftig luftkrig mod tyske byer. Det mest konkrete i talen var, at Hitler, som i forvejen havde uindskrænket diktatorisk magt, ved denne lejlighed af

rigsdagen fik formelle, komplet overflødige beføjelser til at dømmе, straffe og henrette folk, som måtte opponere det være sig generaler eller arbejdere. Moskva radio karakteriserede talen med ordene: "Hitler har begyndt sin forårsoffensiv. Den rettes mod det tyske folk."

Så kom den 11. juni meddelelsen, som yderligere gav vækst til de store forhåbninger, om udenrigsfolkekommissær V.M. Molotofs rejse til London og Washington og afslutningen af den engelsk-russiske 20 års pagt den 26. maj og den amerikansk-russiske aftale af 11. juni.

Dette var uden tvivl den vigtigste begivenhed på den diplomatiske front siden krigen mod Sovjetunionen begyndte. Herigennem blev de allierede stormagters samarbejde for at knuse Hitlertyranniet og ved opbygningen af en ny verden efter sejren fastlagt.

Pagtens første del drejede sig om krigens forelse. Den lovede gensidig støtte af enhver art og udelukkede muligheden af separatfred eller "nogen som helst forhandlinger med Hitlerregeringen eller nogen anden regering i Tyskland, som ikke klart giver afkald på alle aggressionshandlinger.

Pagtens anden del tog sigte på samarbejdet efter krigen. Det blev fastslået, at de to magter efter krigen ville støtte hinanden såvel økonomisk som overfor nye fredsbrydere og ikke deltage i koalitioner rettet mod den anden part.

I dette andet afsnits artikel 5, som Wilhelmsstrasse sprudende af raseri betegnede som intet mindre end djævelens værk, hed det: "De høje kontraherende parter blev af ræk hensyn til begges sikkerhed enige om at arbejde i fællesskab i snævert og venskabeligt samarbejde efter genoprettelsen af freden med det formål at organisere sikkerheden og den økonomiske opblomstring i Europa. De vil tage de allierede nationers interesser i betragtning ved gennemførelsen af de nævnte mål og vil ligeledes handle i overensstemmelse med de to principper, ikke at stræbe efter territoriale gevinster for sig selv og ikke at blande sig i andre staters indre anliggender."

Denne pagts anden del skulle forblive i kraft for en periode af 20 år.

Endelig hed det i det kommunique, som udsendtes om forhandlingerne, at også generalstabsrepræsentanter for begge parter havde deltaget, og at "under V.M. Molotofs forhandlinger med Storbritanniens premierminister hr. W. Churchill blev der mellem de to lande opnået fuldstændig enighed med hensyn til den tvingende opgave at skabe en anden front i Europa i 1942".

Aftalen mellem Sovjetregeringen og USA's regering byggede på samme principper på grundlag af leje- og lånsloven.

Det er forståeligt, at denne pagt i al sin nøgternhed fik nazisterne til at hyle som skabede køtere.

De så hermed deres eneste håb - en separatfred i øst eller vest - briste. De så sig stående overfor en to-fronts-krig - det udsigtsløse militære perspektiv, som Hitler i krigens første år gang på gang prælede af at have undgået. De så med rædsel, at de stod overfor modstandere, som havde interesser tilfælles med alle de folk i Europa, som Tyskland havde annekteret, deporteret eller belejret med Quialingregeringer.

Ligeså stor bestyrtelse, pagten fremkaldte blandt nazisterne, ligeså opmuntrende og ansporende var den for Europas frihedselskende folk. Den opfattedes - og med rette - som et frihedsbrev for alle de nationer, der deltog i kampen mod den nazistiske undertrykkelse. Og samtidig betød løftet om oprettelse af en anden front i Europa, at der med rimelighed kunne regnes med, at befrielsens time ville slå i 1942.

Dette håb forvandlede til sikker forvisning, da såvel sovjetregeringens medlemmer som sovjetpressen i anledning af årsdagen for det nazistiske overfald på Sovjetunionen erklærede, at krigen ville blive vundet inden årets udgang. Således skrev f.x. Pravda, at "Året 1942 vil blive året for fjendens endelige sammenbrud, for vor endelige sejr."

Kommunistisk partis arbejde i disse første og første sommermåneder blev båret frem på denne forhåbnings brede bølge. Allerede i partiets maj-oprøb hed det: "Denne 1. maj er majdagen med det store håb! For vi ved, at

denne majdag også kan blive den sidste under fremmed besættelse. Vi ser, hvordan modstanden mod Hitler vokser overalt, ansporet af vore brødre og klassefæller i Sovjetunionen og den heltedige røde hær. Vi danske arbejdere benytter derfor majdagen til at give løfte om, at Dan-
ikke skal foragte at unddrage sig kampen, men møde
marx arbejderne og hele det danske folk, hvor indsatsen
kræves og gøre sin del af arbejdet, som skal give hele
Europa og også Danmark friheden igen."

Maj-opråbet, som var meget offensivt og optimistisk i tonen, blev uddelt i stort oplag over hele landet og fik en begejstret modtagelse på arbejdspladserne, hvor man fandt dets modige og kraftige sprog helt på sin plads. Var det forbudt at demonstrere den 1. maj, så fandt arbejderne på andre metoder for at fejre deres kampdag.

Såvel i hovedstaden som i mange provinsbyer lyste paroler som "Leve den 1. maj - ned med nazismen" fra talrige mure og plankeværker på majmorgenen, og det danske politi var allerede fra den tidlige morgenstund i travl aktivitet for bedst muligt at "udslette sporene". Mange steder, bla. i Lyngby, hejstes røde faner på offentlige flagstænger. I "myldretiden" kl. 17 blev der over Amagerbrogade i København pludselig fra øverste etage på begge sider af gaden udkastet et formeligt snevejr af strussedler med antinazistiske og danske paroler. En tilsvarende aktion fandt sted på Vesterbro og Nørrebro.

I Århus fik majdagen et særlig opsigtsvækkende og strålende forløb. Efter stiltiende overenskomst samledes

mange tusind arbejdere kl. 15 på strøget, hvor de demonstrerede frem og tilbage syngende Internationale og fædrelandssange. Dansk politi assisteret af Gestapo forsøgte forgæves at få folk til at "passere gaden". Midt i det hele regnede det fra husene ned over menneskemængden med strøsedler om 1. maj og antifascistiske paroler. Og fra en høj bygning rullodes en valdig transparent med majparoler ud.

Socialdemokratiet havde arrangeret majmøder i KBhallen og Idrætshuset i København. Der var halvtomt begge steder. Kun et fåtal arbejdere havde lyst til at ofre en aften for endnu engang at høre formanden for De samvirkende Fagforbund Laurits Hansen beklage sig over, at regeringen havde gennemført de love og foranstaltninger til skade for arbejderne, som han selv havde givet ideen til og medvirket til.

Det var tydeligt, at i arbejderklassen modnede mere og mere beslutningen om at kæmpe. Partiets arbejde var ved at bære frugt. Regeringens og de socialdemokratiske faglige lederes trusel om, at Danmark ville komme til at opleve "norske tilstande" havde mistet al kraft. Var "norske tilstande" vejen til sejr, så var man parat til at tage dem. Disse linier i Nordahl Griegs digt "Syttende Maj" passede også på os danske:

Der stiger en sang over landet,
sejrende i det spræk
skjont visket med lukkede læber
under de fremmede øk.

Den danske befolkning var ikke ukendt med, hvad be-

grebet norske tilstande indobar. Gennem radioen og den legale presse kunne man kun indirekte følge det norske folks heltmodige kamp gennem de kortfattede meddelelser om dødsdomme og henrettelser. Men på anden vis, først og fremmest gennem den illegale presse udbredtes kendskabet til den sammenbide modstand hele det norske folk øvede. Christmas Møller skrev i anledning af den norske kong Haakons 70 års fødselsdag bl.a.: "Verden ville være ringere, hvis vi ikke havde det norske eksempel at se hen til", og dermed udtrykte han, hvad flertallet af danske mænd og kvinder følte i disse år. Norges kamp kom for mange til at virke ikke alene som opmuntring og styrkelse, men som det ildeende eksempel, der drev dem frem mod den hårdende prøve det var aktivt at gå ind i frihedsbevægelsen.

1. februar 1942 havde nazisterne udnævnt den norske nazist Quisling til statsminister med samtlige kongens, regeringens og rigsdagens beføjelser. Denne udnævnelse fremkaldte en bølge af antityske demonstrationer. Under selve "statsakten" i Nationalteatret udbred der brand i teatret. Under mødet i Stortinget slukkedes lyset - kablerne var overskåret. Den 3. februar brandte Norge største gummi-fabrik i Askim. Store krigsvigtige virksomheder brandte i Drammen, Bergen, Trondheim og i Laxeveg. Quislings svar var næsten daglige henrettelser af norske patrioter.

Det, som udmærkede det norske folks kamp, var dens

bredde. Hele nationen var med. Da Quisling ønskede sin indsættelse som statsminister fejret ved en særlig nazistisk gudstjeneste i Nidaros Domkirke (hvor de gamle norske konger blev kronet) kom det til sammenstød med gejstligheden, som havde til følge, at den kendte biskop Berggrav blev fængslet. Derimod protesterede samtlige norske biskopper med et "Hyrdebrev", som oplæstes i alle norske kirker, og hvori man protesterede mod slig fremfærd samt fastslog, at Norges statskirke kun kunne anerkende een regering - den lovlige. Da biskop Berggrav ikke blev frigivet, svarede samtlige Norges biskopper med den 13. marts 1942 at nedlægge deres embeder.

Da Norges lærerforening fik nazistisk ledelse svarede de norske lærere ved at flertallet mødte sig ud af foreningen og nægtede at opdrage børnene i naziland. Et stort antal lærere fængsledes og sendtes til nordlandet på straffearbejde. Men Norges kamp gik videre, og det danske folks flertal beredte sig på at følge det norske eksempel.

Af ikke ringe virkning under bestræbelserne for at udvide frihedskampens sociale basis var Christnas Møllers rejse til England 30. april 1942, som var kommet i stand efter opfordring fra det danske råd i London og dets formand, direktør Krøyer Kjalberg, der handlede i forståelse med den britiske regering.

I sin første radiotale fra England, den 24. maj 1942, sagde Christmas Møller:

"Jeg er rejst i det håb og den tro, at jeg kan være mit fædreland til nytte/nytteløs i den fri verden at forsvare og forklare Danmarks stilling."

Han var utvivlsomt Danmark til megen nytte, navnlig i den første tid, da det gjaldt om at rejse den bredeste danske modstandsbevægelse. Han opnåede efterhånden stor popularitet i Danmark, ikke mindst takket være sit demokratiske sindelag, der ofte fik ham til at tale og handle på tværs af al partipolitik, men han formåede aldrig at gøre sig fri af to forhold: for det første, at han var ~~snakk~~ dansk politiker af fag og for det andet, at han var kaldt til England mer eller mindre direkte af den engelske regering. Dette medførte, at han i sin vurdering af den ^{danske} legale/politik, som den kom til udtryk gennem samlingsregeringen og i omtalen af samlingsregeringens enkelte medlemmer og deres handlinger ofte ja oftest anlagde synspunkter, der ikke var og ikke kunne være frihedsbevægelsens, og det ville efterhånden sige flertallet af det danske folk. Som tiden gik omfattedes hans ugentlige udsendelser over London radio derfor også med større og større ligegyldighed, og de enkelte gange, hvor de virkelig satte sindene i bevægelse, var det ikke begejstring men irritation eller ligefrem fortrydelse, de fremkaldte. Hans indstilling til de tidl. politiske kolleger kom til udtryk allerede i den første radioudsendelse fra London:

"Jeg kan fortælle mine landsmænd hjemme i Danmark, at man herovre har både sympati og forståelse for os, og at man ved under hvor utroligt svære vilkår vor konge, regering og rigsdag arbejder..."

Jeg har allerede haft lejlighed til at forklare her, at udenfor de danske nazisters og landsforræderes meget, meget snævre kred findes der ingen danske quislinger..."

Denne sidste bemærkning var en videreførelse - på noget ulige betingelser - af en diskussion indenfor Frit Danmarks hovedledelse. I sit første nummer havde Frit Danmark bragt en artikel om Erik Scavenius under overskriften Danske Quislinger - . Det skete efter aftale også med Christmas Møller, og det var tanken under denne fælles overskrift i de kommende numre at bringe karakteristiker af samlingsregeringens øvrige altfor villige tysker-håndlangere. Den næste artikel var om Cementministeren - Gunnar Larsen. Den fremkom først i nummer tre og uden overskriften Danske Quislinger. Christmas Møller havde åbenbart skiftet mening efter at have set ordene på tryk, og han gjorde nu sit fortsatte medarbejde afhængig af, at de følgende artikler fremkom uden karakteriserende overskrift. Hovedledelsen fulgte ham. Det var den første indrømmelse for samarbejdets skyld. Fra London benyttede Christmas Møller nu lejligheden, første gang han talte til Danmark, til at understrege denne sin opfattelse som han på forskellig vis under vekslende forhold gjorde gældende lige til sin død - ofte til direkte skade for den sag, han havde viet sine kræfter. Han var stadig først og fremmest politikeren, han havde en tid lang været medlem af samlingsregeringen og folte sig for en del medansvarlig for i al fald en række af dens handlinger, for en

del altfor loyal overfor sine tidligere ministerkolleger.

At den engelske regering stod bag opfordringen til Christmas Møller om at komme til London og tale over den engelske radio var vel en naturlig sag. Intet land, der var i krig, ville give en udlending adgang til sin radio uden regeringens samtykke og kontrol. Hvor ærlig en overbevisning man end møder med, og hvor stærk en personlighed det end drejer sig om, må der betales for en sådan begunstiggelse - selvom begunstiggelsen i sig selv tjener den begunstigende. Christmas Møller blev i stadig større grad talerør for den engelske regerings planer om, hvorledes kampen i Danmark skulle føre, og hvorledes fremtiden skulle tilrettelægges. Han kom herunder gentagne gange i åbenlys modstrid med frihedsbevægelsen i Danmark, hvadenten det så skyldtes, at han var for dårligt informeret om tilstandene hjemme, eller at han var underkastet et for hårdt pres fra engelsk side. Det kom til udtryk ikke alene/^{som} ovenfor nævnt ved bedømmelsen af de samarbejdende politikere, men bla. også ved London radios stillingtagen til valgene i 1945, ved udnævnelsen af en øverstkommanderende for modstandsbevægelsens dyrker i tilfælde af invasion og under forhandlingerne om den første regering efter befrielsen.

Den Kristi Himmelfartsdag, den 14. maj 1942, da Christmas Møllers stemme første gang lød over London radio, som var den mest aflyttede udsendelse i danske hjem på den tid, var hans handling ubetydende med en

styrkelse af frihedsbevægelsen, den gav nyt og kraftigt liv til de store forhåbninger, der lyste som skønne solspejlinger over landet.

Hertil bidrog også den harme og opstandelse, som rejsten vakte hos tyskerne og samlingsregeringen. Regeringen udsendte allerede den 15. maj en erklæring, hvori man beklagede, at Christmas Møller var rejst uden tilladelse, og meddelte, at justitsministeriet havde rejst sag i henhold til straffetillægget af 18. januar 1941 imod ham. Det konservative folkeparti udsendte en erklæring, der gav rigsdagegruppens eenstemmige tilslutning til regeringserklæringen og iøvrigt fastslog, at Christmas Møller ikke længere var medlem af partiet. Dette sidste havde man så meget lettere ved, som Christmas Møller selv umiddelbart efter Danmarks tiltræden af Antikominternpagten havde udmeldt sig af sit parti.

Den 3. maj 1942 døde statsminister Th. Stauning.

Staunings betydning i dansk arbejderbevægelse og dansk politik havde været meget større end de fleste andre danske arbejderføreres og politikeres, at det ved hans død føltes, som om han i sig selv personificerede en hel udviklingsperiode. Han begyndte at træde frem i forgrunden ved et tidehvert, da dansk arbejderbevægelse havde overvundet tilbageslaget efter "Pio-tiden" og da den organisatorisk var fæstnet og i en sådan fremmarch, at den begyndte at blive en alvorlig faktor i dansk samfundsliv og politik. Det var grotid for socialdemokra-

tiet, men bidrog naturligvis også til at præge bevægelsen. Og Stauning vel mest af alle.

Han var aldrig revolutionær og aldrig marxist, skrev det illegale LAMD OG FOLK i sin nekrolog. Principper var han aldrig besværet af, hvad der har givet sig udslag i hele hans politiske virke. Hans "Socialisme" var mere en ydre formis, god til brug i agitationen. Men han var runden af arbejderklassen og stadigvæk, hvormeget hans egne forhold og omgangskres forandrede sig, med kontakt til den, hvad der gav sig udslag i det, man på dansk kalder en "social" politik, hvilket ikke må forveksles med en socialistisk politik, Stauning hørte til de praktiske opportuniste i arbejderbevægelsen, for hvem dagen, vejen og midlet er alt, mens målet er intet.

Det var ikke først og fremmest evnen til at se det store politiske perspektiv og handle derefter, som førte ham frem og betød noget. Det var hans praktisk-taktiske sans, hans jordbundethed, hans ubestridelige organisatoriske dygtighed og hans jernflid. Hans politik var altid en politik for dagen og vejen. Han havde i høj grad evnen til at vente og lade tingene og udviklingen komme sig til hjælp. Så længe det bar fremover og opover, gav denne politik bonus, men da nedgangen begyndte, viste det sig, hvor skæbnesvanger den var og havde været både for dansk arbejderbevægelse og for hele landet.

Bedst kan man se virkningerne af hans politik og ideologi, skrev LÆRD OG FOLK ved at betragte socialdemokratiet, som det er i dag: en uhyre organisation, fast sammenløbet - og ikke mindst holdt sammen af alle de funktionærer og andre, hvis økonomiske eksistens på liv og død er eller synes forbundet med partiet - men en organisation uden en politisk teori, uden indre politisk liv, en organisation hvis kæmpemæssige medlemsstab og tilhængerskare er passiv, umyndiggjort, til dels politisk indifferent. Man kan også betragte Staunings politiske "status" og kommer da ikke uden om, at påstandene om reformismen som vej til socialismen og til varige fremskridt har totalt spillet fallit, og at den stauningske politik ubestrideligt har ført Danmark frem til den 9. april og dets nuværende nedværdigende situation.

Stauning døde ved indgangen til et nyt tidsafsnit i såvel verdenshistorien som i Danmarkshistorien og dansk arbejderbevægelses historie. Han var det fuldeste gyldige udtryk for dansk socialdemokratisk arbejderbevægelse. Han voksede op med den og den voksede op med ham. Og dens nedgang begyndte med ham. Han døde den 3. maj 1942.

Mens enhver vidste, at Stauning havde været den altfor villige toneangivende, når det gjaldt at imødekomme tyske krav hvad enten de fremsattes i regeringen af Scavenius eller fremsattes udenom regeringen direkte

fra tysk side, så regnedes der i almindelighed med, at socialdemokratiets anden "store" mand, Vilh. Buhl repræsenterede i al fald en vis opposition imod denne linie. Og da Buhl udnævntes til Staunings efterfølger som statsminister vakte det et - onsd spinkelt - håb om en fastere politik til Danmarks nationale selvbevarelse, mere end tidligere i overensstemmelse med folkets mening og ønske.

Den regeringserklæring, hvormed Vilh. Buhl indledte sin statsministervirksomhed, gjorde øjeblikkelig alle sådanne håb til skamme, og i tiden fremover blev det steds vanskeligere at bevare de store forhåbninger, som forsommeren havde vakt. Sammenhængen mellem begivenhederne ude i verden, i første række på østfronten, og samarbejdspolitikernes villighed til at efterkomme besættelsesmagtens ønsker afspejledes ganske tydeligt i sommerens og efterårets løb.

Buhls tiltrædelseserklæring var - som LAND OG FOLK noget bramfrit udtrykte det - "næsten snydt ud af næsen på Wilhelmsstrasse". Det hed heri bl.a.:

"Ønsket om at holde Danmark uden for de store staters kampe har gennem menneskealder været bestemmende for vor politik. I denne vor traditionelle politik lykkedes det os at gennemføre under verdenskrigen 1914-19, og heller ikke i det næværende store våbenopgør står vi som deltagere. Vi kan dog ikke forholde os ligegyldige overfor dette, thi i kampen mod kommunismen drejer det sig om en fælles europæisk interesse, der berører alle lande på kontinentet."

Altså først foretog man befolkningen, at landet fortsætter sin traditionelle neutralitetspolitik, for derefter at erklære, at Danmark ikke er og ikke kan

vare nogen ligegyldig iagttager, - men tager positivt stilling i kampen.

FRIT DANMARK kommenterede under overskriften "En overflødig erklæring":

"Hitler har erklæret, at Tysklands kamp mod Rusland er det europæiske kontinents kamp mod bolsjevismen. Det er Hitlers ord, den danske regering gentager. Og dette sker netop i det øjeblik, hvor England og Amerika og alle de med disse lande forbundne nationer har erklæret, at det er på østfronten krigen skal afgøres. På østfronten står slaget om Europas skæbne og frihed. I denne situation siger den danske regering, at den stiller sig bag Tysklands kamp på østfronten.

Om stillingen på det økonomiske område hed det i regeringserklæringen:

"Tyskland indtager her den centrale stilling. Danmark har vist sin villighed til at medvirke til løsning af de praktiske opgaver, der her melder sig, og er fremdeles rede til at deltage i et loyalt og positivt samarbejde på dette område."

Ordvalget er måske nok noget mere forsigtigt end det, stauning almindeligvis betjente sig af ved sådanne lejligheder, men den virkelige mening var tydelig nok. Det var en anerkendelse af Hitlers europæiske "nyordning", det tyske storrum under det nazistiske herrefolks ledelse

Om kampen mod frihedsbevægelsen hed det:

"For såvidt angår forholdsregler mod kommunismen på vort eget territorium er den politiske linie fastlagt ved loven af 22. august 1941 og Danmarks tiltræden af Anti-Kominternpagten. Den linie vil fortsat blive fulgt."

Enhver vidste, hvad det betød. Forfølgelse og straf over enhver, der ikke bojede nakken for undertrykkerne og deres danske samlingsregering. Men det var ikke kamp mod kommunismen, det danske folk ville. Det var kamp mod nazismen, mod undertrykkerne.

"Med denne erklæring, skrev LAND OG FOLK, har regeringen påny demonstreret, at den ikke har mod og vilje til at hævde en dansk linie, men at den også nu er rede til at bøje sig, hver gang de tyske nazister eller deres danske lejesvende slår i bordet... Men regeringen vil altså ikke. Så må folket selv tage sig af sagen."

De første sommermåneder gik forholdsvis roligt med for megen regn og for lidt sol, som sommeren har fået for vane i Danmark, men stemningen var trods alt optimistisk og tillidsfuld - de store forhåbninger, der næredes til de nærmestfølgende måneder vejede tungere end sommervejrets svigten.

15. kapitel.Nazistisk offensiv.

De store forhåbninger og den lyse optimisme, som havde præget foråret og de første sommermåneder, skulle ikke være ved.

Mens den røde hær, efter at have afslået tyskernes angreb på Moskva, i vinterperioden tog initiativet og gik over til en offensiv, hvorunder den drev tyskerne tilbage og visse steder gik over 400 km frem i løbet af 4 måneder, fulgte fra 1. juli 1942 en periode i krigsoperationerne på den sovjetisk-tyske front, som karakteriseredes af et omsving til gunst for tyskerne. Tyskerne var ikke længere så stærke, at de kunne virkeliggøre Hitlers trusel om en forårsoffensiv langs hele fronten. De formåede ikke som i sommeren 1941 at føre offensiver i alle tre retninger: mod nord, mod syd og i centrum, men de var endnu stærke nok til at iværksætte en kraftig offensiv i een af retningerne. Initiativet gik over til tyskerne. Sovjetfronten blev gennembrudt i sydvestafsnittet, og i løbet af 5 måneder rykkede de nazistiske hære visse steder op til 500 km frem, således at de nåede frem til omkring Vornasj, Stalingrad, Novorossijsk, Pjatigorsk og Mosdok.

Tyskerne og deres forbundsfæller udnyttede manglen på en anden front i Europa til at kaste alle deres frie reserver til fronten og sætte dem ind i et enkelt afsnit, det sydvestlige, hvor de skaffede sig en stor overvægt og opnåede et betydeligt taktisk resultat.

Den almindelige opfattelse i Vesteuropa var, at tyskernes hovedmål var indtagelsen af Olie-distrikterne ved Grosny og Baku. I sin tale den 7. november sagde Stalin imidlertid, at tyskernes fremrykning mod Sovjetunionens Olie-distrikter ikke var et hovedmål, men et binål, og fortsatte:

"Hvad var så den tyske offensives hovedmål? det var at omgå Moskva fra øst, afskære byen fra sit bagland ved Volga og Ural og derpå at rette et fremstød mod Moskva. Tyskernes fremrykning mod syd i retning af olie-distrikterne havde som mål ikke blot og ikke så meget at erobre olie-distrikterne som at drage vores hovedreserver mod syd og svække Moskva-fronten for derved lettere at kunne opnå et resultat under fremstødet mod Moskva. Dette er den egentlige forklaring på, at de tyske troppers hovedgruppe nu ikke befinder sig mod syd, men i områderne ved Orjol og Stalingrad."

Stalin sagde videre:

"Hovedårsagen til tyskernes taktiske resultater ved vor front i år er altså den, at mangelen på en anden front i Europa gjorde det muligt for dem at kaste alle frie reserver til vor front og skaffe deres styrker en betydelig overvægt på det sydvestlige afsnit.

Lad os antage, at der i Europa havde eksisteret en anden front ligesom under den første verdenskrig, at denne anden front havde bundet f.eks. 60 tyske divisioner og 20 divisioner fra Tysklands forbundsfæller. Hvordan ville de tyske troppers stilling ved vor front så have været. Det er ikke svært at forstå, at deres stilling ville have været bedrovet. Ikke nok med det: det ville have været begyndelsen til enden for de tysk-fascistiske tropper, for den røde hær ville i så fald ikke have stået, hvor den nu står, men et eller andet sted i nærheden af Pskov, Minsk, Sjitomir og Odessa. Det betyder, at den tysk-fascistiske hær allerede i sommer ville have stået overfor en katastrofe. Og når dette ikke er sket, så er det, fordi mangelen på en anden front i Europa reddede tyskerne."

Lange opretholdtes håbet om denne anden front, som England og Amerika havde lovet under Molotofs besøg i London og Washington i maj og juni. Endnu så sent som den 22. august erklærede LAND OG FOLK med altfor stor tillid til de imperialistiske magters ordholdenhed: "Hitlerhærenes sidste kraft udtømmes i Sydrusland - og den anden front kommer!"

Baggrunden for denne sikkerhed var, at Churchill i dagene omkring den 12. august opholdt sig i Moskva, hvor han førte forhandlinger med Stalin.

Churchill var imidlertid ikke rejst den lange vej for sammen med den røde hær store leder at drøfte enkelt-heder vedrørende gennemførelsen af den lovede anden front i Europa, som ville have kunnet bringe krigen til afslutning allerede inden udgangen af 1942. Churchill var tværtimod kommet for at meddele, at England og USA ikke så sig i stand til at etablere nogen anden front i Europa i 1942. England og USA råddede endnu ikke over de fornødne styrker, hævdede Churchill - og redegjorde derefter for planerne om en stort anlagt landgangsoperation i Afrika, som var planlagt at skulle finde sted i november. Afrika, Middelhavet og Balkan var den magnet, som den britiske strategis kompasnål stadigt drejede imod. Churchill var den engelske imperialismes politiker i højere grad end frihedskrigens engelske organisator. Den anden front i Europa ville komme i 1943. Det var, hvad Churchill var kommet for at meddele den røde hær overst-

kommanderende og det på et tidspunkt, da den røde hær stod i den mest forbitrede kamp efter i over 15 måneder alene at have måttet bære hele krigsbyrden, på et tidspunkt, da den røde hær og alle folkene i de undertrykte og for friheden kæmpende lande - med rette - havde vundet den krigsafgørende anden front i Europa.

Trods dette åbenlyse og skabnarsvangre løftebrud standse den røde hær ikke sine anstrengelser. Den var fast besluttet på også under de nye, mangefold hårdere betingelser at standse den tyske offensiv. Men blodet fra titusinder af nye ofre i Europa klæber til den, der brøder deres højtidelige løfte og derigennem - for egne, snævre politiske interesser skyld - forlangede den barbariske krig.

Det midlertidige tilbageslag for sovjethærene på østfronten, general Rommels fremrykning indtil 100 km fra Alexandria og fortsat omend langsommere fremgang for japanerne i det fjerne Østen var begivenheder, som animerede de hjemlige nazister til større dristighed, samarbejdsregeringen kom de heller ikke på tværs i dens kamp mod frihedsbevægelsen.

Nazisterne gjorde sig i første række bemærket gennem de idelige optøjer, de foranstaltede landet over, hvor de afholdt såkaldte hvervemøder for frikorps Danmark. De fik meget få lokket ind i korpset, men så mange flere klø af befolkningen, som de udfordrede på enhver tankelig måde. Frikorpset havde indtil foråret 1942 ført en lige så kummerlig som urels tilværelse. Efter at det med

forræderen, tidligere artilleriofficer C.P. Kryssing i spidsen havde taget afsked med Danmark ved den grotesk iscenesatte "afsked" på Hellerup station den 19. juli 1941, havde man ikke hørt stort til det. Det lå i Hamburg, hvor det skulle uddannes som bataillon af Waffen SS, men uddannelsen gik langsomt. Kun den mindste del af lejesvendene var organiserede Clausen-nazister, og de hørte i forvejen til de slottede elementer i den danske befolkning. De øvrige var allehånde subjekter og eventyrere, der enten havde meldt sig på grund af den høje løn og de store løfter for fremtiden, eller det var folk, som på denne måde unddrog sig politiet eller andre besværligheder. Det var udskudet, sidste sortering af dansk ungdom, og derfor var der idelige spektakler, slagemål og disciplinløshed indenfor korpset. En overgang tænkte tyskerne på helt at opløse korpset, men ombestemte sig, afskedigede Kryssing og ansatte en tidligere løjtnant i livgarden von Schalburg som chef. Han var søn af en lettisk baron, og var som barn kommet til Danmark som emigrant. Allerede en måneds tid efter besættelsen af Danmark, den 9. april 1940, søgte han orlov fra garden og den danske officer meldte sig til Waffen SS.

Straks efter at han havde fået kommandoen over frikorpset rejste han til Danmark for at hverve mandskab. Han optrådte overalt frækt og udfordrende, arrangerede ulovlige demonstrationer, lod sine slagsbrødre arrestere fredelige danskere o.s.v. Ved et møde i KB hallen den

26. april udslyngede han en sådan samling trusler og skeldsord, at den tyske general Lüdke måtte be ham fremtidig gå lidt mere stille med dørene.

Da hans hvervetourne kun gav et kummerligt resultat, påttedes en 400 tvangsudskrevne hjemmetyskere fra Sønderjylland ind i korpset, og Schalburg tog til fronten, hvor størstedelen af korpset blev udslettet under kampene ved Ilmenau. Blandt de faldne var også von Schalburg selv, og de hjemlige nazister greb sammen med den tyske gesandt straks anledningen til at fejre forræderen ved en mindeshøjtid i Odd Fellowpalæet fra hvilken kun huskes, at statsministeren, udenrigsministeren, forsvarsministeren og en lang række ledende mænd indenfor hæren og pressen var skamløse nok til at deltage.

Frikorpsets historie har endnu et uretstet blad, det, der handler om regeringens stilling til korpset. Foruden at give politi, skolemyndigheder o.l. meget strenge instrukser om at værne landsknektene mod at blive generet, når de var hjemme og drage omsorg for deres koner og børn, når de var borte, udtalte regeringen i et cirkulære til forberedelse af de tidligere nævnte "beroligelsesmøder" (kap. 12 side),

"Frivillig deltagelse i krige, hvori den danske stat ikke tager del, er tilladt efter dansk ret og tradition, såvelsom efter folkeretten. Således var det under sidste verdenskrig, og således er det under den nuværende. Vi plejer her i landet at rogne os det til ære, som udtryk for kultur og vort fricind, at vi respekterer andres meninger og opfattelser, og det må ikke glemmes, at de frivillige handler ud fra en ide, der bunder så dybt i deres overbevisning, at de sætter deres liv ind på den. Det er

altid respekt værd, at en mand viser sig rede til at sætte livet ind for sin overbevisning. At chikanere ham eller hans pårørende af denne grund er ikke værdigt og ikke stemmende med god dansk tankegang."

Regeringen vidste noget vel, at det var yderst få af frikorpsfolkene, der virkelig havde meldt sig frivilligt. De øvrige var hvervet, slet og ret, købt og betalt for store penge. Regeringen burde også vide, at "frivillig deltagelse i krige" ikke vurderedes på samme måde nogle år i forvejen. I årene 1936-38 rejste ca 1000 fattige, danske arbejdere og intellektuelle frivilligt - uden nogen art hævning - til Spanien for at deltage i det spanske folks krig mod de fascistiske akselmagter. Ingen gav dem betaling, rejsen måtte de for staterpartens vedkommende foretage til fods, på cykle eller som blinde passagerer i en skibslast. Men dengang forbad den danske regering enhver frivillig deltagelse i det spanske folks retfærdige krig, og da de frivillige, ofte som invalider, vendte hjem efter krigen, blev de grebet af politiet og kastet i fængsel som straf, fordi de havde vovet at gøre, hvad der er "tilladt efter dansk ret og tradition såvelsom efter folkeretten". De blev ikke ~~hakk~~ blot "chikaneret", men straffet af regeringen, fordi de havde "sat livet ind for deres overbevisning" - og så skulle det endda nogle måneder senere, i november 1942, vise sig, at regeringen havde endnu en overraskelse til dem - for ligesom helt at tydeliggøre sætningen: "Vi plejer her i landet at regne os det til ære, som udtryk for vor kultur og vort frisind, at vi respekterer andres meninger og opfattelser."

Denne samarbejdspolitikernes omsorgsfulde bevågenhed bekvarede frikorpset til det sidste. Den 7. september 1942 forkyndte justitsministeriet i et cirkulære, at Frikorps Danmark kunne ventes hjem på orlov. Da justitsministeriet lagde "den største vægt på, at uheldige episoder i tilknytning til de frivilliges ophold, undgås" instrueredes politiet om altid at være tilstede ved sådanne lejligheder hvor sammenstød kunne ventes at ville finde sted. Hvilket i praksis ville sige, at hver frikorpssmand, hvor han gik og stod, skulle have været ledsaget af et par håndfaste betjente. Frikorpsfolkene syntes nemlig i første række at have fået tildelt den rolle: at provokere, overfalde sagesløse mennesker, lave uro og dermed skaffe bevis for, at regeringen og det hidtidige politix ikke magtede at opretholde roen i landet - og på denne måde bane vejen for Fritz Clausens og hans prætorianergardes overtagelse af magten. Justitsministeriet havde ganske vist i sit ovenfor citerede cirkulære, at hver mand i korpset havde fået instruks om, at han skulle opføre sig pænt, mens han var hjemme, men i direkte fortsættelse heraf hed det:

"Det er af den øverstbefalende for de tyske tropper i Danmark meddelt dem, at angreb på det tyske eller danske folks ære eller på den enkeltes personlige ære ikke må tales"

og dette blev af korpsets sturnabannführer Martinsen udlagt og af den ærbødige danske presse gengivet således:

"Som soldater og SS-mænd er vi opdraget til, at hvis vore æresbegreber lidenes, er vi parate til at forsvare vor ære på akkurat samme måde, som vi forsvarede os mod vore bolsjeviske fjender på østfronten, ~~xxxxxxxxxxxx~~ folk, der er opdraget med døden for øje, ser nu engang anderledes på liv og død, end andre, der ikke kender krigen."

Om ånden i nazirækkerne vidnede også et "digt" af
en Laurits Skov, som stod at læse i Fædrelandet:

De folk som de lod i stikken
for hadets private vil,
har ret til at lade banden
smage det kolde stål.

Fra første dag, frikorpsst kom til København, slog
en bølge af folkehad op imod det. "Parademarchen" fra
banegården gennem byen måtte foregå under meget stærk
politibeskyttelse og med horder af hjemmeværende nazister
løbende langs rækkerne for at pågribe "urostiftere" -
og alligevel kunne det ikke undgås, at korpsst overlestes
ikke alene med sprogets værste gloser, men tillige med
mere materielle og ubehagelige genstande.

Dagen efter ankomsten overfaldt nogle frikorpsfolk
et par danske marinesoldater udfor B&W, Christianshavn,
fordi disse ikke gengældte nazisternes hilsen. Civile
forbipasserende hjalp marinesoldaterne, mens nazisterne
fik forstærkning af et halvt hundrede kolleger, der kom
i lastbil fra den nærliggende kaserne. Uheldigvis for
nazisterne foregik det i arbejdernes frokostpause, og
ud fra B&Ws port strømmede nu håndfaste danske arbejdere.
Frikorpsfolkene trak bajonetterne, men kunne dog ikke
stå sig overfor de stærke skibsverftsarbejdere, som
gennempryglede en del af landsforræderne og derefter
trak sig tilbage til fabrikkens område medførende for-
skellige udrustningsgenstande, bajonetter, huor, m.v.
Kort efter rykkede frikorpsst, anført af sturabannfører
Martinsen ind på værftet, som de erklærede at ville

de krævede holde besat, ligesom/fremtidig/portene lukket i arbejderens spisetid. Da arbejderne svarede, at enten gik de eller også måtte frikorpset forsvinde, trak korpset sig tilbage, og bestemmelsen om at portene skulle holdes lukket likviderede arbejderne allerede samme dag med en strejketrusel.

Næste aften holdt frikorpset "hversvenode" i Kbhallen, mens en tusindtallig mængde udenfor hallen sørgede for, at de ikke et øjeblik skulle glemme, hvor forhadte de var. Da korpset efter mødet skulle marchere tilbage til kasernen, kom det langs hele ruten og navnlig på Rådhuspladsen til voldsomme sammenstød trods veldigt politiopbud.

Og som det gik i København, således gik det overalt i landet, efterhånden som frikorpssfolkene spredtes. I Odense hærgede de en række af byens restauranter, og i Ålborg kom det søndag den 4. oktober til sammenstød i den store stil. Helt fra Århus og Odense tilkaldtes politiforstærkninger, men de kunne ikke forhindre, at en række restauranter blev ødelagt og flere hundrede danske borgere blev mer eller mindre alvorligt såret. Den tyske kommandant i byen forsøgte at standse slagemålene ved hjælp af militærpatruljer, men allerede på dette tidspunkt var moralen i den tyske hær så undergravet, at de menige i givne situationer pure nægtede at adlyde deres officerer.

Bag den voldsomme harme, hvormed befolkningen overalt

medte landsforraderne lå ikke blot foragt men tillige en altfor sikker formodning om, at frikorpset var hentet hjem for ^{at} assistere de hjemlige nazister ved en planlagt magtovertagelse. Der gik vedholdende rygter om, at korpset i samarbejde med en række officerer havde planlagt et statskup til natten til den 1. oktober. Det skete indlertid ikke. Måske fordi man fra dansk side var kommet på sporet af planerne, mest sandsynligt dog fordi de tyske nazister havde erkendt det håbløse i et sådant foretagende - og den 13. oktober blev størsteparten af frikorpset sendt tilbage til østfronten og den velfortjente skæbne, som ventede dem der. sidste gang, der hørtes fra om korpset, var i forbindelse med kampene ved Veliki Lukij (dato), hvor størsteparten af de tilbageværende udslettedes.

De hjemlige nazister bidrog også med de midler, der stod til deres rådighed, til at underbygge anklagen mod politi og regering for evneløshed og magtesløshed.

Det begyndte med et bombeattentat mod den teologiske professor Hal Kochs bolig. Hal Koch havde pådraget sig de danske og tyske nazisters vrede dels gennem en artikel om dommen i la Cour sagen og dels gennem en udstrakt virksomhed som skribent og folkelig national foredragsholder. Ved attentatet skete kun ringe materiel skade, men under politiets opklaringsarbejde afsløredes, at ialfald fem forskellige nazistiske grupper arbejdede med fabrikation af våben og sprængstoffer til attentatbrug.

Kort før frikoprssets hjemkomst og vel som en slags optakt til det planlagte statskup tog disse grupper i august fat på den virksomhed, der senere i udvidet form skulle blive kendt og almindelig foretaget under navnet Schalburgtage. Det begyndte karakteristisk nok med, at der natten til den 18. august blev knust ruder og øvet hærverk mod en række virksomheder, der havde tilknytning til nazipartiet. Hensigten var formentlig at begrunde og "retfærdiggøre" de "hævnforanstaltninger", som tog deres begyndelse allerede den følgende nat, da der blev kastet bomber mod Bryggeriarbejdernes Forbundscenter og mod DSUs ungdomshjem i Lundtoftegade. Det afsløredes imidlertid hurtigt af politiet, at det var nazistiske grupper, som stod bag begge aktioner. Henvend en snes nazister blev anholdt, men umiddelbart efter forlangt udleveret af tyskerne og få dage senere løsladt af disse af "mangel på bevis".

Da formanden for den konservative folketingsgruppe, Ole Bjørn Kraft den 6. september talte på KUs landsmøde i Odense og herunder gav statsminister Buhl ubetinget tilslutning til dennes fordømmelse af sabotagen, sagde han tillige nogle ord om, at overtrædelser fra nazistisk side burde forfølges med samme hurtighed og strenghed, som hvis andre forbrød sig. Dette faldt Fritz Clausen så stærkt for brystet, at han lod den altid villige Thune Jacobsen udstede en erklæring, som vaskede provokatorpartiet rent, samtidig med at udenrigsministeriet forbed

enhver yderligere presseomtale såvel af Bjørn Krafts tale som af justitsministerens renselseserklæring.

Det var ikke kun de danske nazister, som var blevet mere kry og pågående under indtryk af de tyske fremskridt på østfronten. Også samarbejdspolitikkerne benyttede denne situation, hvor det havde gavn timer landet mest og været dem selv til større gavn, om de havde tiot, til at tale og tale med stadig voksende aggressivitet mod frihedsevangelien.

Årsagen hertil var i første række det voksende antal sabotagehandlinger. For de første 8 måneder af 1942 opgiver Betættelsestidens Fakta antallet af sabotageaktioner til henholdsvis: 3, 2, 2, 4, 4, 6, 14 og 29. Det fremgår ikke af værket, hvorledes man er nået til disse tal, der givetvis er for lave, men den stigende tendens er ifølge ialfald umiskendelig, og samtidig med at sabotagen intensiveredes, udsøgte objekterne med stadig større omhu i den hensigt at ramme værnemagten og de for denne producerende virksomheder på de mest sårbare punkter.

Politiledelsen, som ikke på noget tidspunkt undlod at demonstrere sin nævenyttighed havde i sommerrånderne udvidet den rent rutinemæssige klapjagt på kommunister og formodede værdende kommunister til også at omfatte en systematisk jagt på "plakatopklæbere" og sabotører.

Om indstillingen fra den københavnske politidirektor Møllerup hos den øverste politiledelse vidner en kundgørelse fra den københavnske politidirektor Møllerup i

Politibladet for 1. august 1942:

"I disse tider, hvor politiet skal være særligt opmærksomme overfor alt, hvad der hedder kommunistisk propaganda, skal man sørge for at anholde de rigtige (et princip man ellers skulle mene altid måtte være efterstræbelsesværdigt for politiet - red.). Hvis man f.eks. ser en mand klistre plakater op, og han følges med andre, så er det sikkert at prøve på at få hele selskabet med på stationen. Han, der foretager opklaringen, er måske ikke så interessant, som den, han følges med.

I disse tilfælde er det særligt vigtigt at prøve på at hindre, at de anholdte taler sammen, idet man roligt kan regne med, at de anholdte ikke på nogen måde tilstår andet, end hvad de ikke kan komme uden om.

Overfor de rabiater medlemmer af politikorpset var en sådan henvendelse overflødig. Overfor de haderlige, dansksindede var der åbenlyst. Fremkomsten kan formentlig alene skyldes ønsket om overfor besættelsesmagten og dennes stedfortræder, justitsministeren, at demonstrere en navenyttighed, som kun kan karakteriseres som landsforræderisk.

Politiets bestræbelser var dog så temmelig ondsomt. Det forbudte kommunistiske parti voksede, og dets indflydelse i første række på arbejdspladserne sporedes stærkere dag for dag. "Plakatopklæbere" var ustandselig på færde, og det var aldrig noget godt, de havde at forkynde, hverken om regeringens enkelte medlemmer eller deres "re og orden politik." Sabotagerne blev stadig mere dristige og dygtige. Det var således ingen ringe bedrift, da en kommunistisk sabotørgruppe natten til den 1. september fjernede et skinnestykke på banelegemet nord for Espergårde umiddelbart før et tysk transporttog skulle passere. Ved et uberegneligt tilfælde passerede en banearbejder strækningen og indrapporterede det skete,

hvorefter det tyske tog blev standset.

Hændelsen var imidlertid for regeringen et alvorligt varsko om frihedsbevægelsens voksende styrke og evner. Regeringen havde længe krampagtigt forsøgt at undertrykke eller bagatellisere enhver meddelelse om sabotage. Nedenstående bringes et lille udvalg af de meddelelser, hvormed udenrigsministeriets presseensur (redaktør Eskelund) i strid med grundlovens klare ord om, at "censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingen- sinde påny indføres" øvinebandt og enserettede den legale presse, som dette til trods stadig havde den frejdighed at kalde sig en "fri presse" og hævde ikke alene sin berettigelse, men endog sin nytte for danskheden i kampen mod undertrykkerne:

(se FRIT DANMARK nr. 5. siderne 6 - 7)

Samtidig skærpedes de politimæssige foranstaltninger mod frihedsbevægelsen. I juli (august??) afskedigede politimester Thune Jacobsen statsadvokaten for særligt hr. Kjalke fra sin stilling, fordi tyskerne mente, at han ikke gjorde tilstrækkeligt ud af jagten på kommuni- ster, hvormed tyskerne forstod alle tyskfiendtlige per- soner. Til hans efterfølger ønskede tyskerne den i dan- ske øjne dybt kompromitterede tyskerven F. von Magius, der var inspektør hos rigspolitichefen, men da de mere besindige indenfor regeringen frygtede, at hr. Magius ville blive selv regeringen et nummer for kåd i sin

praktisering af tyskernes ønsker, blev han droppet, og den "neutrale" Troels Hoff udnævnt i hans sted. Det med neutraliteten viste sig dog straks at være en grov overdrivelse, idet Troels Hoff indledede sin raskertjeneste for de tyske undertrykkere ved den 14. august at udsende en "Fortrolig meddelelse til samtlige politimænd i Danmark.

Den indledes således:

"Farlig brandstifter - Dueser udloves. - Siden den 26. juni 1942 har der i virksomheder, som arbejder for eller benyttes af den tyske værnemagt, været nedrømte brandstiftelser eller forsøg på brandstiftelse, der i langt de overvejende tilfælde formodes at være forøvet af samme person eller personer."

Herefter fulgte så listen, der var på 16 numre (skønt der i juli forefaldt langt flere tilfælde af sabotage - indenfor frihedsbevægelsen havde man registreret ialt 30 tilfælde - red.)

Efter et meget spinkelt signalment af den formodede brandstifter fortsattes: "Det forventes, at disse brandstiftelser fortsættes, og det kan forventes at medføre de alvorligste konsekvenser, hvis det ikke lykkes at pågribe gerningsmanden. Hver politimand må derfor til det yderste medvirke hertil."

Så fulgte nogle vink om, hvorledes politimændene bedst kunne medvirke til at pågribe den i sandhed yderst ~~små~~ mobile "brandstifter", der efter hr. Hoffs opfattelse velsagtens roer landet rundt og med ild stikkende ud af både hoved og hale, og endelig sluttede meddelelsen med at udlove en dueser på indtil 1000 kr. for oplysninger, der kunne føre til anholdelse af den travle herre.

FRIT DANMARK, som offentliggjorde dette landsforræderiske dokument, knyttede til offentliggørelsen nogle bemærkninger af mere principiel karakter om sabotagens betydning og nødvendighed.

"Dernæst ønsker vi at sige, at også vi forventer, at disse brandstiftelser fortsætter - endog i stadig voksende omfang og uanset hvor stormducerer hr. Hoff udsætter."

Vi har ikke promanske tilbøjeligheder. Under normale forhold er vi absolut modstandere af, at vordier således koldblødt ødelægges. Men forholdene i dag er ikke normale. Vort lands økonomi er - i modstrid med folkets vilje - draget ind som led i den tyske krigsmaskine. Der findes i dag næppe en fabrik i Danmark, som ikke direkte eller indirekte

arbejder for tyskerne. Og som det er hos os, således er det i samtlige besatte og undertrykte lande. Person dette ikke var tilfældet, havde Tyskland forlangst måttet opgive al videre krigsførelse.

I selve Tyskland har krigsproduktionen forlangst nået sin kulmination og forminskes fra dag til dag, dels fordi flere og flere tyske arbejdere indrulleres i hæren, og de arbejdere, der tvangsudskrives fra de besatte lande, for storpartens vedkommende gør alt for ikke at udfylde de pladser, de anbringes på, dels fordi de engelske og sovjetiske flyverangreb mod de tyske industricentre lægger flere og flere livsvigtige industrier i ruiner, og der forefindes hverken materialer eller kræfter indenfor det tyske rige til at genopbygge de ødelagte fabriker, og endelig fordi levnedsmiddelsituationen i Tyskland i dag er sådan, at ingen arbejder - om også han gerne ville - er i stand til at yde en dags intensivt arbejde.

Skal produktionen derfor holdes oppe - og det er bydende nødvendigt for tyskerne for at fortsætte krigen - må den lægges ud i de besatte lande, hvor den i mange tilfælde kan kamufleres, således at arbejderne bibringes den opfattelse, at de producerer for hjemmemarkedet, og hvor faren for luftangreb fra engelsk og sovjetrussisk side indtil nu ikke har været så overvælgende.

Hendsegeringen er da også, at der døgnet rundt fra alle besatte lande flyder en tung strøm af krigsmateriel til tyske samlefabriker, hvor det i hast monteres for at anvendes - mod de landes arbejdere, der har frembragt det.

Jo før denne produktion af krigsmateriel i de besatte lande bringes til ophør, jo før knækkes halsen på den tyske krigsmaskine....

Det tog sin vid for det danske folk at omstille sig fra passiv til aktiv modstand mod de tyske undertrykkere. Men den liste, hr. Hoff har udsendt viser, at nu er det danske folk også sluttet op i de aktivt kæmpendes rækker.... når hr. Hoff formoder, at det er samme person eller personer, der har anstiftet de forfærdelige brande, så bekræfter han dermed kun, at han i lighed med sine forsatte indenfor regeringen tilsyneladende ikke har fattet en anelse af, hvad der foregår i det danske folk i dag....

Udøj blir man ikke kvit ved passivt at vende den kolde skulder til, mens det huserer - det må ryges ud af huset med de skrappest tænkelige midler."

Jernbanesabotagen nord for Esbjerg blev for regeringen den dråbe, som fik bageret til at flyde over, og statsministeren, som endnu ikke havde begrebet, hvorom sagen drejede sig - først på et langt senere tidspunkt foregav han ialfald at have forstået det - holdt den følgende aften, den 2. september 1942 sin berygtede tale mod sabotagen.

Efter nogle indledende bemærkninger, hvori han hævdede, at langt den overvejende del af befolkningen indeå betyningen af en korrekt hœdning overfor besættelsesmagten, gik Buhl over til at tale om den seneste tids voksende antal sabotage og sagde herunder bl.a.:

"Den danske regering føler derfor et stort ansvar med hensyn til bekæmpelsen af sabotage og lignende forbrydelser, og ud fra dette ansvar ville det med rette kunne bebrejdes mig, dersom jeg ikke talte ganske åbent om det her omhandlede noget alvorlige spørgsmål.

Det siger sig selv, at regeringen stadig med yderste strenghed vil forfølge sabotage og anden forbrydelse mod den tyske værnemagt med de i vor lovgivning hjemlede midler, og der vil fra politiets side blive sat ind med al kraft på løsningen af de opgaver, disse sager frembyder. Thi opretholdelse af ro og orden må for regeringen stå som den første pligt under væretagelsen af vort lands interesser i denne situation.

Den regeringen og politi formår ikke alene at skabe den ro og sikkerhed, som er en betingelse for, at forholdene også fremefter kan udvikle sig som hidtil. Hertil kræves medarbejde af alle gode kræfter i vort folk, af alle den, der har indsigt og indflydelse på andre, af alle, hvem et lederhverv er betroet.

Jeg appellerer derfor til alle danske kvinder og mænd og vil så indtrængende, som det er mig muligt, lægge hver enkelt på sinde at være virksom for, at besindighedens ånd stadig kommer til at råde i vort folk. Og jeg vil navnlig gerne rette denne appel til ungdommens ledere i skoler, foreninger og sammenslutninger af enhver art, idet jeg beder hver enkelt om at gøre alt sit bedste for at forhindre, at ungdommelige elementer i ubesindighed og uforståend lader sig forlede til at begå handlinger, der under de nuværende forhold må betragtes som intet mindre end dødsensalvorlige.

Vær med til at gøre det klart for alle, og navnlig for de unge, at den, som begår sabotage eller hjælper med dertil eller overror myndighederne tilbageholder viden om sabotageplaner eller undlader at medvirke til opklaring af sabotage, handler mod sit fædrelands interesse."

Og for ikke at lade nogen tvivl tilbage om, hvor han og regeringen stod, udtalte Buhl dagen efter i et interview til Stockholm-Tidningen:

"Hvad vor stilling udadtil angår, har den danske regering anset det for meget vægtpåliggende at opretholde o. befæste et godt forhold til det tyske rige, hvilende på gensidig hensyntagen og forståelse."

Hvordan talen blev modtaget i borgerlige modstandskreise har den jyske nedkastningschef Toldstrup senere skildret i sin bog Uden Kamp ingen Sejr (side 23):

"Nu kommer han, statsministeren taler. Den dybe basstemme, som er en tro kopi af en vidligere statsministers stemme, ranger ud i stuen. Hej, dette kan ikke være sandt. Vi måber af forbavselse - vi stivner af afsky - vi knytter hænderne af harme. Roligt, enstonigt, koldt og brutalt brummer stemmen... Dette er Danmarks statsminister. Han kalder sig dansk, han roser sig af sit arbejde for Danmarks frihed, og idag går han tyskerne grinde for at hverve stikkere. Han er værre end den, som rejser rundt for at hverve folk til østfronten. Han er værre, fordi han har et stort, et meget stort ansvar. Vi gyser og ser på hinanden - kan vi føle os sikre længere?... Tank, om naboerne har hørt udsendelsen og føler sig forpligtet til at handle derefter!"

Fra kommunistisk side lod svaret på talen ikke vente længe på sig. Det forelå allerede to dage efter i form af følgende:

"SVAR TIL STATSMINISTEREN"

af folketingsmand Aksel Larsen.

Hr. Statsminister Vilhelm Buhl!

Deres radiotale af 2. September, hvor De appellerede til det danske folk om at forholde sig i ro under den fjendtlige Besættelse af Landet og ikke at foretage noget, der kunde stride mod Hitler-Tysklands Interesser, skal ikke staa umodest. Og har De end Radioen og hele den ensrettede og censurerede Dagspresse til Deres Rædighed, fortæller jeg mig dog til, at Svaret nok skal naa alle danske Hjem.

Undergravning og Hensyntagen.

De talte Hr. Statsminister, "imod dem, hvis Mål det er at undergrave et godt Forhold mellem Danmark og Tyskland, hvilende paa gensidig Hensyntagen og Forståelse." Jeg ved ikke af, at der bestaar et saadant godt Forhold.

Men hvem er det, der har undergravet det forhen gode Forhold mellem Danmark og Tyskland? Det er Tysklands nazistiske Magthavere med deres uhyrlige Brud paa den af den selv foreslaaede Ikke-Angrebspagt og deres voldelige Overfald paa vort lille Fredelige Land. Det er de samme Magthavere, hvis Tropper holder vort Land besat, som udplyndrer og udsluger det, og som har brudt os alle deres Tilbægen af 9. April 1940 og som økonomisk og paa alle andre Maader understøtter en Række af Landsforrædere, nemlig de "danske" Nazister, der udgør Barmen og Bunkuldet i det danske Samfund. Hold derfor op med at stille Ringene paa Hovedet og lade, som om det var os danskere, der

har ødelagt Forholdet mellem Danmark og Tyskland.

Og hvad er det nu for Snak om gensidig Hensyntagen og Forståelse? Har Tyskland maaske taget mindste Hensyn eller vist Forståelse af vor Ret til at være udenfor Krigen, til selv at love vort Liv, bestemme over egne Forhold, raade over egne Frembringelser? Nej, er det Hensyntagen, saa er den højst eensidig, med Danmark som alene ydende og Tyskland som modtagende eller rettere krævende, rovende og undertrykkende.

Forbindelsesled eller Front?

De kalder, Hr. Statsminister, beskeden Danmark for et "Forbindelsesled i den tyske Front mod Vest". Ganske vist indrømmer de herved, at deres egne tidligere krigserklæringer, om, at de kun støtter Tysklands Krig, forudsat den rettes mod "Bolsjevismen" i det er uerlige og beregnet paa at vilføre Folket. Men "Forbindelsesled"? - Nej, Danmark er Front. Herfra, fra vor Jord og fra vore Havne fører Tyskland Krigen mod Vest, mod England. Og med Landmægt, Materiel, Levnedsmidler, Produktion, Arbejdskraft og ogsaa med indsats af dansk Krigsberedskab har Danmark hidtil under Deres Regerings Førelse hjulpet Tyskland herved.

Danske Domstole dommer.

De hævder, Hr. Statsminister, at hidtil har Sager om "Forbrydelser mod den tyske Værnemagt" kunnet paadømmes ved dansk Domstol og understreger dette som en samtidig Anerkendelse af Tysklands Holddning.

Men de Danske Straffelove og Retsplejen er forvrænget efter direkte tyske Krav og Regeringen har haft Mødt til at finde villige Dommere, som gerne prostituerede sig selv og deres Kald ved ovenikøbet at domme strengere og mere vilkaarligt, end disse skærpede og forvrængede Love hjemler. Og enhver Løn, som under disse Forhold afsiges af en saadan "dansk" Domstol, faar først Gyldighed, naar den har fundet Raade for den tyske Overenssurs Tjæne. Hvis Tyskerne forlanger det, bryder Statsmagten villigt alle bestaaende Retsregler og lader allerede afsagte Løkke yderligere skærpe efter tysk ønske. Det er disse Tilstande, De smykker med Betegnelsen "dansk Justits".

Hvad med det tyske Fængsel paa Vestre og de tyske Fængselsafdelinger i Provinsen & hvor danske Statsborgere sidder indespærret uden Lov og Dom, uden Forsvarere, uden den ringeste Forbindelse med deres Familier og underkastet tysk-nazistisk Vilkaarlighed? Hvad med Grundlovsbrudene, som Regeringen har begaaet paa ofte, Tyskerne ønskede det? Hvad med de Snese af danske Patrioter, Regeringen har ladet domme for "Virkomhed, som skader Danmarks Forhold til Udlandet"? Hvad med de Hundreder af fængslede og internerede Kommuniste, hvad med Koncentrationslejrene, hvad med Fængslingerne af Rigsdagsmænd og Kommunalbestyrelsesmedlemmer blot paa Grund af deres politiske Opfattelse - og fordi Tyskerne ønskede det?

Alt dette taler de ikke om og lader, som om det ikke eksisterer, Deres Raastande om, at vi har dansk Retspleje og dansk Justits under Besættelsen er bevidst urigtige og tjener kun til at tilsløre eller forvanske Forholdene.

De tyske Tilsagn.

Hr. Statsminister! De henviser til det danske Folks hidtidige "korrekte Holdning," der har sit "Udgangspunkt i de fra tysk Side givne Tilsagn". - Ja, det er rigtigt, at det danske Folk i lang Tid efter 9. April 1940 fulgte Regeringens Opfordringer til at forholde sig i Ro under irettesættelsen. Men Folket haabede trods alt paa, at de smukke tyske Løfter, der skulde undskylde Besættelsen, dog vilde blive holdt og det regnede med, at Regeringen vilde staa urokkeligt fast paa dem.

Men som Tyskland kynisk brød Ikke-Angrebstraktaten, saaledes har det brudt samtlige Løfter af 9. April. Det har indrulleret Danmark i sin Krig og tvunget Regeringen til at udtale sig til Fordel for den. Det blander sig i vore indre Forhold paa alle Omraader. Regeringen ved bedst selv, at der ikke gaar en Dag, hvor den ikke stilles overfor nye tyske Krav og Ansættelser.

Men dermed er ogsaa enhver Forudsætning for "korrekt Holdning" fra det danske Folks Side forsvundet og dermed er hele Grundlaget for vores Radioappels falsk! Og netop den Omstændighed at Regeringen ikke har kunnet eller villet forsøge at hævde sin Uveranitet og ikke har formaaet at indtage en fast og værdig dansk Holdning overfor de løftebrydende tyske Krav gør, at De Hr. Statsminister ikke har den ringeste Ret til at kræve "korrekt Holdning" og lydig Underkastelse af Folket eller Støtte til Regeringens eftergivende Politik.

Folkets Ret og Pligt.

Tro ikke, at man kan slippe Folket Vaabnene af Hænde, underkue det, give det, Lundkurv paa, udplyndre det og hundse det - og saa alligevel kræve Ro og Loyalitet! Naar Pressefriheden grundlovsstridigt knebles, har Folket Ret og Pligt til at skaffe sig Oplysninger og give sine Lønninger Hale. Naar det politiske Liv lægges i en Spandetrøje, naar ytringsfriheden og den personlige Retssikkerhed groft antastes, naar Folkets grundlovssikre demokratiske Rettigheder voldelig afskaffes, saa har Folket Ret og Pligt til med alle Midler at kæmpe for sine Rettigheder, sin frihed og sin Kultur og til at føre sit politiske og nationale Liv videre ad andre Veje, end de der blev spærret ved et Magtbud. Naar Retten trædes under Fode, naar Sandheden forfølges, naar det gøres strafbart at vise sin Danskhed, saa har Folket Ret og Pligt til at tage Rettens Kæde i sin egen Haand og beskytte og værne de forfulgte mod Lyndighedernes Overgreb.

Naar Regeringen svigter Folkets og Landets sande Interesser, da har Folket Ret og Pligt til at tage Sagen i sin egen Haand og til ikke at rette sig efter Regeringen. Naar et Land overrædses og undertrykkes nationalt, da har Folket, hvis det vil bestaa som Nation, Pligt til at kæmpe med alle Midler for at afkaste fremmedmagten og blive frit igen.

Hvad er en Selvfølgelighed?

De siger, Hr. Statsminister, at det er "et selvfølgeligt Krav", at man i et Land som vort ikke generer Besættelsesmagten. Nej! Det er en Selvfølgelighed (og sørgeligt at Landets Statsminister ikke ser det), at Folket i et besat og undertrykt Land siger at

afkaste Aaget og forjage Besættelsestropperne fra Landet. Det er et selvløsligt Fray, der stilles til det danske Folk i den givne Situation, at det af al Magt, med alle Midler og uanset Omkostninger, skal tilkæmpe sig Friheden igen. Det gør Folkene i de øvrige af Tyskerne besatte Lande og det vil det danske Folk ogsaa gøre.

Men det er væsentligt!

Bortset fra alt dette, bortset fra de tyske Løftebrud og Vilkaarligheder, som giver os af ønskelig Ret til nu at bekæmpe den tyske Besættelse, (ogsaa uanset om det danske Folk virkelig havde indordnet sig frivilligt den 9. April 1940, saa er der en væsentlig og uafviselig Grund til at Folket ikke kan forholde sig i Ro og ikke vel rette sig efter Deres Radicappel.

Det er den omstændighed, at Danmark er et af det krigsførende, nazistiske Tyskland besat Land! Den Omstændighed, at kun Tysklands Nederlag i Krigen kan skaffe os Friheden igen og bevare og for den forfærdelige Skæbne, der for et langt Aarsmaal vilde blive os til Del hvis Tyskland virkelig skulde sejre. Se Nazitysklands Behandling af Polen, Holland, Belgien, Frankrig, Norge, se paa det nazistiske Rædselsherredømme, disse Folk støtter under - og kæmper imod! Hold op med Snakken om, at vi skal være glade for at vi har det bedre end disse Folk. Enhver ved jo dog, at Tyskernes midlertidigt paner Ophærsel i Danmark kun har sin Aarsag i, at de saalænge Krigen varer, helst undgaar saadanne Besværligheder, som de har i Norge og andre Lande. Hvis Tyskland skulde vinde Krigen, saa kommer Rædselsherredømmet og Nazifiserings-Processen (og de, der nu saa ivrigt opfordrer os til at bukke for Overfaldsmændene, skal ikke tro, at de selv som Belønning slipper billigere til den Tid)). Husk: Hitler har endnu aldrig holdt et Løfte!

Derfor, fordi Danmark er besat og undertrykt, fordi Tysklands Nederlag og de allierede Magters Sejr er en Betingelse for vor Frihed, mens Tysklands Sejr vil gøre undertrykkelsen varig og rædselsfuld - derfor agter det danske Folk at kæmpe. Derfor har det allerede taget Kampen op og vil derved redde sit Liv som Nation, sin Frihed og sin Åre.

I Fædrelandets Interesse.

Hr. Statsminister, De påstår, at den De kaldet Sabotører - altsaa alle, der "ødelægger Værdier af Krigsmæssig Betydning for Tyskland" handler imod Fædrelandets Interesse. Det er stærkt sagt, og det modsatte af Sandheden!

Alt, hvad der kan svække og skade Nazi-Tyskland, alt, hvad der blot i mindste Maade kan vanskeliggøre deres Krig bringer Danmark nærmere til Friheden og er altsaa i Fædrelandets Interesse. Men enhver Hjælp til den tyske Krigsmaskine, enhver Produktion er til Gavn for Tyskerne, ethvert Pund Kød, der leveres de tyske Soldater fra Danmarks fattige Spisekammer, enhver Indskriden fra danske Myndigheder mod danske Patrioter - og enhver Opfordring til Folket om "korrekt Holdning" overfor Tyskerne er en Handling imod Fædrelandets Interesser.

Folket selv er skredet til Handling.

De, Hr. Statsminister, foregiver den Tro, at de forskellige Handlinger imod Tysklands Interesser (fra mundtlig Agitation til Sabotage) begaas uoverlagt af ubesindige eller ungdommelige Elementer, der er paavirket af uansvarlige Ophidsere, som dels sidder herhjemme, dels opholder sig i Udlandet.

Hvis De selv tror dette, saa kender De Virkeligheden og det danske Folk meget daarligt. Alle disse Handlinger udspringer direkte og spontant af Folkets dybe Vilje til at leve dansk og genvinde sin Frihed af dets berettigede Vrede over det tyske Overfald og dets arlige Had til Undertrykkernes og deres betalte Agenter. Husker De Skoledrengeene i Aalborg, Hr. Statsminister? De var meget unge, ja men de udforte deres Handlinger efter modent Overlæg og forsatte bagfter endog fra de lukkede Retsmøder at henvende sig til det danske Folk med Opfordring til at fortsætte Værket. Disse danske Dreng, som vor Nation skal være stolt af, var i Fagt med Folkets mest sande og dybe Stemning og Stræben. Som deres Gerning, saaledes udspringer alle lignende Handlinger af den danske Folkevilje og skyldes ikke Enkeltpersoner eller Udlandets Paavirkning. Og for denne Folkevilje, der er som en Naturkraft, kan De ikke damne op!

Trusler og Straffe skremmer ikke!

Hr. Statsminister! Spar dem deres Trusler om mere Politi og strengere Straffe! Spar deres tarvelige Opfordringer til Folket om at blive Angivere og Medhjælpere i Klapjagten paa danske Patrioter. Vær forvisset om, at det danske Folk ikke paatager sig den nationale Angivers saadsige Rolle, men vil hjælpe og beskytte enhver, der jages af Politiet eller Gestapo paa Grund af en Indsats for Landmarks Sag.

De stiller Dødsstraf i Udsigt for Sabotagehandling! Nuvel, De skal vide, at der her i Danmark findes Tusinder og atter Tusinder, som er villige til at ofre noget for en Ide, ogsaa om det skulde være selve Livet. Ideen hoder Fædrelandets Frihed og kampen for denne Ide vil gaa sin Gang, ogsaa selv om den skulde kræve smertelige Ofre (dobbelts smertelige, hvis virkelig danske Lyndigheder i mindste Maade skulde hjælpe Tyskerne med Undertrykkelsesværket). Og Kampen vil blive vundet!

Deres Forsøg paa at rejse Folkestemning mod Fædrelandsvennerne ved at mene Udsigten til tysk Justits i Danmark frem, altsaa til nyt tysk Løftebrud frem, vil være lige saa forgæves. Heller ikke ofrer det danske Folk et Øjeblik eller nogle Knaaneders relativ Behagelighed fremfor at vinde Ret til Dagens Lørskhed ved at sætte sin Fremtid paa Spil. Det danske Folk er beredt til at gaa i Kampfællesskab med det norske, det hollandske, det belgiske, det tjekiske for at besejre det nazityske Tyranni og skaffe sig Friheden og beredt til under selve Kampen at tage Kampens Vilkaar og bringe Kampens Gire.

Ungdommen og Besindigheden.

De appellerer til Besindigheden og til Ungdommen. Men ved Besindighed forstaaer Regeringen det rustne Overlæg - for det har intet med Besindelse at gøre, at sælge sin nationale Førstefødselsret for en

dansk

øjeblikkelig Ret Linser. Men lad blot enhver ærlig dansk Mand og Kvinde alvorligt besinde sig paa, hvilken Optræden der gælder Danmarks Sag. Lad os vinde Fremtiden, selv om det koster Ofre i Luft!

Og Danmarks Ungdom lader sig hverken slæve eller forblænde af Formaninger fra en Regering, der hylder Vi alene - Vide & Principet. Som en vaagen, rankrygget og kampglad Ungdom, der vil sit Fædrelands Vel, vil den gaa i Spidsen under Kampen for at jage de fremmede Undertrykkere ud af Landet, den kan trostigt gøre det i Bevidstheden om, at den maaske har Regeringen mod sig, men hele Folket med sig.

Tenk paa Ansvar!

De er vel klar over, Hr. Statsminister, hvilket forfærdeligt Ansvar De og Regeringen påtager Dem ved saadanne Radiotaler og gennem Deres Politik. De kan ikke standse Strømmen i sit Lob, De kan ikke fæse Historiens Hjul til at dreje baglæns. Men De kan - og De gør det - udlevere Position efter Position, Cidse! efter Cidse! til vore tyske Undertrykkere og De kan gennem det magtige Paa-virkningsapparat, som staar til Deres Raadighed, paavirke svage, vage og lade Ljale til at holde sig tilbage fra den kampende Folkeher eller til endog at understøtte Danmarks Fjender. De kan praktisk og haandgribeligt understøtte Tysklands Krigsførelse og De kan splitte det danske Folk.

Folkets og historiens Dem vil blive fældet over saadanne Handlinger. Men bedst var det, om De var ugjort og Danmarks Regering kunde besinde sig til at vælge den vanskeligere, men rigtige Vej og sammen med Folket føre Kampen for vort Land.

Afgørelsens Time nærmer sig.

De har valgt Tidspunktet for Deres Radioappell og den sandtidske Skarpelse af Politiets Klapjagt paa danske Patrioter godt. Netop nu begynder den kritiske tid for Hitler Tyskland, dets krigsmæssige Sammenbrud begynder at kunne øjnes og det er i hvert Fald klart, at hvis alle Kræfter netop nu sættes ind overalt, kan Krigen afgøres til Lykke for Europas Folk, netop nu, mens det russiske Folk fører den sejgeste og mest heltomæssige og opofrende Kamp, mens England-USA forbereder Stødet mod Tyskland fra Vest og mens Folkene i de øvrige besatte Lande gear fra Sabotage-Aktioner til Partisan-krige og Oprør mod Undertrykkerne, forstærker den danske Regering sine Anstrengelser for at holde det danske Folk i Ro, at forhindre en Svækkelse af den tyske Krigsmaskine paa denne del af Fronten.

Folket kan for sin egen og for Landets Skyld kun gøre eet: At afvise Deres Appel og ikke blot fortsætte, men hundredfold forstærke og udvide Kampen paa alle Områder, for at hjælpe med til, at den tysk-nazistiske Krigsmaskine kan knuses saa snart som muligt. Kun derved kan vi bevare vore folkelige og nationale Værdier og kun derved kan det danske Folk bevise sin Livskraft og Livsret. Kun derved kan vi sikre den fri Fremtid for vort cartusindgamle Fædreland.

Danmark, den 4. September 1942

Aksel Larsen."

Den rolige og stærke tone og den ubønhørlige logik i Aksel Larsens svar, som spredtes i mer end 100 000 eksemplarer, var af stor virkning og kom til at øve afgørende indflydelse på mange vakkende. For mens Buhls tale naturligvis blev skarpt angrebet i hele den illegale presse og vakte afsky og harme blandt modstandsfolk, sad der endnu hundredtusinder, som var halvt bedøvede af regeringens stadigt gentagne forsikringer om, at den-s politik var den eneste rigtige, og som vel ikke hæftede sig nævneværdigt ved Buhls opfordring til angiveri, men blot i al almindelighed mente, at "ro og orden" var det bedste, og det som vi hele tiden havde holdt på. Og dertil kom, at det var så meget lettere og behageligere for den enkelte ansvarslost at køre videre på den gamle melodi fremfor at skulle tage stilling, træffe afgørelse af uoverskuelig rækkevidde og vove meget.

Mens regeringen således endnu kunne notere en ikke just tilslutning så dog ialfald en passiv, slov, nærmest selvopgivende følgagtighed i brede borgerlige kreise, var dette ikke længere tilfældet blandt arbejderne. Nævnlig på de store arbejdspladser, hvor de kommunistiske enhedsbestrebelsers havde båret rigest frugt, gjorde en stadigt tydeligere udtalt vilje til at rebellere sig gældende. Arbejdernes harme var i lige høj grad vendt mod besættelsesmagten og mod den regering, og de faglige og politiske ledere, som ved at føje undertrykkerne i alt bar hovedansvaret for levevilkårene og stadige forringelser. To et

halvt bitre fornædrelsens år, hvor rettighed efter rettighed var knægtet, mens sundhedstilstanden forringedes, og hjemmene trusles med ruin, havde vænnet flertallet af danske arbejdere af med at have illusioner eller tro på løfter. Derfor faldt det regeringen og de faglige ledere stadigt vanskeligere ved løfter, formaninger og trusler at afholde arbejderne fra aktioner.

På baggrund af den aktivitet, der herskede på arbejdspladserne og de mange aktioner, som gennemførtes, er det forståeligt, at selveste De samvirkende Fagforbunds formand, som ellers ikke havde for vane at omgås arbejderne på arbejdspladserne, nedlod sig til at aflægge Burmeister & Wains arbejdere et besøg. Det skete ved en fest i fællesklubben for B&W's arbejdere den 13. september 1942, altså en halv snes dage efter at Buhl havde holdt sin berygtede tale om sabotagen. Laurits Hansen gav ikke sin herre og statsminister noget efter i retning af at forsmæde, true og trykke. Han sagde bl.a.:

"På baggrund af den seneste tids stærke provokationer, her i skrift og tale, hvor specielt danske arbejdere utilsløret opfordres til at iværksætte sabotage, benytter jeg lejligheden til at sige, at danske arbejdere aldrig, så længe vor bevægelse har eksisteret, har benyttet sabotagen som våben. Det gælder for tiden for 9. april, og det gælder helt og fuldt i tiden, der er fulgt efter.

Og jeg giver derfor det råd, et råd, som jeg ved hidtil er blevet fulgt, og som også vil blive fulgt i fremtiden, og mit råd er følgende: Lad være med at lade jer provokere til dette eller hint. Vend ryggen og det gode øre til, hvis nogen, ligegyldigt, om de udgiver sig for at være ven eller fjende, opfordrer til noget sådant.

Jeg har læst flyveblade, som opfordrer til at øve sabotage; ja, det er altid lettere at råbe, at lokke andre til at begå handlinger, som man ikke selv tør tage ansvaret eller straffen for.

Jeg siger derfor til jer: Lad provokatørerne passe sig selv, lad som om de slet ikke eksisterer.

Vi konder dem ikke, de er luft for os. Sabotage har aldrig været og vil heller aldrig blive danske arbejderes våben. Vi skal derimod fortsat styre den kurs, vi hidtil har fulgt, det skylder vi vor bevægelse, vore hjem og vort land.

Lad os for arbejderbevægelsens egen skyld undgå den anledning, den lejlighed til indgriben, som man ira en vis side ønsker at fremprovokere.

Lad os i den tid, vi nu gennemlever - vi skal igennem - bevare hovedet koldt og hjertet varmt, så kommer der igen en dag, hvor vi kan gøre op med dem, som under de nuværende vanskelige forhold har gjort, hvad de forstod, for at ødelægge vore organisationer."

LAND OG FOLK svarede på denne ynkelige tale bl.a.:

"Hvad angår de våben, dansk arbejderbevægelse under socialdemokratisk førerskab, har benyttet, så er eet sikkert: den socialdemokratiske vej og kampmetode har ført dansk arbejderbevægelse til nederlag. Resultaterne mærker de danske arbejdere i dag. Vil man drage lære af dansk arbejderbevægelses historie, så bliver det den, at den reformistiske vej til syvende og sidst viste sig at være til fortrydelse. Kun en vej fører til friheden for Danmark og det danske folk: Handlingsvej. Det danske folk har betragtet den, og arbejderne holder sig ikke tilbage. De står midt i produktionen - de kan gøre den største indsats."

Også fra anden side fik statsministeren svar. Den

6. september 1942 talte Christmas Møller over London radio og opfordrede det danske folk til nu at tage sin del af byrderne og den vej, han anviste, var sabotagens: Den egentlige tilskyndelse til Christmas Møllers opsigtsvækkende tale var dog næppe bogivenhederne i Danmark og den danske frihedsbevægelses planer, som han på det tidspunkt endnu ikke kunne have nærmere kendskab til, men derimod en tale, som den engelske luftfartsminister Sinclair få dage forinden havde holdt om de besatte landes pligt til også at gøre en indsats. Men hvorfra initiativet end kom, gjorde talen sin virkning. Den stikulede brede kreds af frihedsbevægelsen, omend der også her fandtes enkelte grupper, som fandt, at det var at gå

for vidt. Til eksempel kan nævnes, at Lsbjerg gruppen af FRIT DANMARK erklærede ikke længere at kunne være med, efter at bladet havde besvaret Christmas Kollers opfordring med en stor artikel: Ja, Christmas, vi er parat! Lsbjergfolkene indså dog ret snart, at den arviste vej var den rette og skabte nogle af landets bedste sabotagegrupper.

Samtidig tjente talen til yderligere at forurelige regeringen og undergrave dens position. Den hjælp med til at gøre sabotagen populær. Selv de, der principielt var imod sådanne midler, kunne ikke lade være med at godte sig, når tyskerne selv eller virksomheder, der arbejdede for dem, rantes af frihedsbevægelsens brand- eller sprængbomber, og de fandt ligesom en undskyldning for deres glæde i den omstændighed, at Christmas Koller, den tidligere formand for det konservative folkeparti, havde opfordret til og gang på gang fremhævede nytten af sabotage.

Medvirkende til at skærpe kampen var det også, at politiet i begyndelsen af september kom på sporet af de såkaldte "faldskærmsjagere" dvs. danske som den 9. april var strandet i udlandet, og som efter uddannelse i England sendtes til Danmark, oftest med fly, som de forlod med faldskærm, deraf navnet, for at øve spionage og deltage i kampen mod tyskerne.

Den 5. september stormede politiet en lejlighed i Vinkelager ved Damhusøen i København, hvor man havde

pejlet en kortbølgesender. Kriminalbetjent Østergaard + Nielsen trængte ind til radiotelegrafisten, hovmester Johannesen og skød, men uden at ramme. Johannesen besvarede skydningen, og politimanden blev dræbt på stedet. Hovmester Johannesen tog derefter gift og døde undervejs til politigården. Han var kommet til Danmark i foråret 1942 og havde forbindelse med kresen omkring bladet De frie Danske. Gennem Johannesens notater lykkedes det politiet at komme organisationen ind på livet, og der foretoges en lang række arrestationer uden at det dog lykkedes at standse bladet.

Samtidig var politiet kommet på sporet af den nazi- engelske organisation, og den 26. september trængte kriminalassistent Øst og endnu en politimand ind til den unge lejtant Rottbøl, som også var sendt til Danmark fra England og logerede på Østerbro. Da politimændene vred Rottbøls arme om på ryggen, gik hans revolver af, og politimændene svarede ved bogstavelig talt at gennemhulle den forsvarsløse Rottbøl. Erklæringen fra Retss medicinsk Institut viser, med hvilken nidkærhed og grusomhed, de var gået til værks:

" Resume og konklusion:

Der ved obduktionen påvist følgende 12 skudsår:

1. Et skudsår med indskudsåbning i højre tindingeegn, skudkanal gennem hjernen og udskudsåbning i venstre tindingeegn.
2. Et skudsår med indskudsåbning på højre side af halsen i højde med struben, skudkanal gennem episcræret, venstre brysthule, lunge og brystvæg. Projektilet fandtes under huden lidt bagved venstre bageste armhulefold.
3. Et skudsår gennem indskudsåbning på højre side af halsen, skudkanal gennem højre nagleben, legems-pulsåren, venstre lunge og brystvæg, hvor projektilet fandtes liggende under huden.

4. Et skudsår med indskudsåbning på højre side af halsen, skudkanal gennem højre nagleben, spiserøret og venstre lunge med udskudsåbning lige under spidsen af venstre lungeblad.
 5. Et skudsår i venstre side af brystet med indskudsåbning 5 cm over og lidt foran venstre armhulefold, skudkanal gennem brystvæggen, hjertet, højre lunge og brystvæg, hvor projektilet fandtes liggende under huden.
 6. Et skudsår med indskudsåbning i venstre side af brystet, skudkanal gennem brystvæggen, mellengulvet, milten, mavesæk og tyktarm. Det videre forløb er ikke med sikkerhed fastlagt.
 7. Et skudsår med indskudsåbning i venstre side af brystet, skudkanal gennem mellengulvet, venstre brysthule, venstre lunges nederste lapp og udskudsåbning i ryggens midtlinie svarende til 8.-9. brysthvertels tornetop.
 8. Et skudsår med indskudsåbning 2 cm over navlen, skudkanal gennem bugvæggen, tyndtarmen, tyndtarmskrøen og 5. lundehvirvel og med udskudsåbning i venstre lænd.
 9. Et skudsår med indskudsåbning i venstre flanke, skudkanal i underhudsvævet langs venstre hoftebenskant og udskudsåbning ved dets forreste spids.
 10. Et skudsår med indskudsåbning 5 cm til højre for navlen, skudkanal i underhudsvævet og udskudsåbning ved højre hoftebensspids.
 11. Et skudsår med indskudsåbning på forsiden af venstre overarm og skudkanal gennem muskulaturen og overarmsbenet. Projektilet fandtes liggende under huden på overarmens bagside.
 12. Et skudsår med indskudsåbning på forsiden af højre skulder. Skudkanal er ikke fulgt.
- I brysthulerne fandtes på hver side 2350 cc blod stammende fra læsionerne i legespulsåren og lungerne. I hjerteposen fandtes 100 cc blod.
- Alle de påviste skud svarer godt til at være frembragt med pistol - kaliber 7,65. De er alle mærskud, og flere af sårene har karakter af berøringsskud, således såret i højre tinding, sårene på højre side af halsen, på højre skulder og det ene sår i venstre side af brystet.

Dødsårsagen er forblødning som følge af de påviste skudlæsioner.

(sign. Sand) "

Kriminalassistent Øst tildelt en løn på 200 kr.

Han har senere ved landsretten fået attest for, at han under aktionen mod Rottbøl med megen faglig dygtighed har fulgt regeringens politik og sine overordnede påbud. Der kan altså ikke herske tvivl om, at det, som i dyvne menneskers øjne måtte fremtræde som mord under den mest brutale og umenneskelige form, var og fortsat

er den behandling de reaktionære og det socialdemokratiske partis ledere finder mest hensigtsmæssig overfor folk, der kæmper for landets nationale selvstændighed.

Det skulle dog hurtigt vise sig, at regeringens og myndighedernes sejr over Johannessen og Rottbøl var pyrrhussejre. Dels tjente begivenhederne til at vække mange danske og understrege, hvor ihærdigt og alsidigt, der i det skjulte arbejdedes mod den tyske besættelsesmagt, dels tjente de til yderligere at afsløre den granseløse gemenhed, myndigheder, som kaldte sig danske, udfoldede for at tjene besættelsesmagten, og var derigennem med til at undergrave den allerede vaklende tillid til regeringen.

Endnu var de tyske nazisters og deres danske hjælpere og medløberes kræfter ingenlunde udtømt.

De nazistiske hares offensiv på østfronten forløb ikke efter beregning. Hos en tilfangetaget tysk generalstabs-officer fandt den røde hær et kort med en tidstabel for de tyske troppers fremrykning. Af dette dokument fremgik, at tyskerne efter planen skulle være i Stalingrad den 25. juli i Saratov den 10. august, i Kujsbusjev den 15. august, i Arsamas den 10. september og i Baku den 25. september. Den røde hærns forbitrede modstand kulkastede disse planer.

I desperation greb Hitler ikke alene til en stadig større grusomhed i krigsførelsen, men krævede tillige af stadig større ydelser og stadig mere ydmyg underkastelse af de okkuperede lande.

Buhls radiotale var et vidnesbyrd om, at den danske regering var parat til at efterkomme ethvert ønske. Den skulle snart få lejlighed til at aflægge yderligere bevis for sin underdanighed. Anledningen hertil var, at kongen på et lykønskningstelegram fra Hitler i anledning af fødselsdagen den 26. september svarede ganske rutinemæssigt tak.

Dette hensatte Hitler i voldsomt raseri. Scavenius beretter (s. 153):

"Den 29. september indfaldt den tyske gesandt sig i udenrigsministeriet og nedlagde en skarp protest mod, at kongens lykønskning kun var blevet besvaret med, hvad man kaldte "eine Empfangsbestätigung". Således kunne herskeren over et lille land ikke bare sig ad overfor det stortydske riges fører - gesandten benyttede, såvidt jeg erindrer, udtrykket: "Das kann ein König von Dänemark sich nicht erlauben" - og erklærede, at man fra tysk side ville finde udveje til at forhindere en gentagelse. Samtidig meddelte gesandten, at han var blevet tilbagekaldt, og at også den danske gesandt i Berlin havde fået anmodning om at rejse hjem. Hogen afbrydelse af den diplomatiske forbindelse var der dog ikke tale om, idet gesandtskabernes personale forblev på deres poster."

Alligevel blev den danske regering så bestyrtet over at være faldet i unåde, at man omgående sendte en dybt undskyldende note, hvori man tilbød, at kronprinsen på kongens vegne ville komme til Berlin for personligt at fjerne den opståede misstemning. Hitler værdigede hverken regering eller konge såmeget som et svar på dette skrabud. I stedet sendte Hitler den 13. oktober en ny øverstkommanderende, general v. Hanneken, til Danmark med instruktion om at gennemføre en skarpere kurs,

fra
Samtidig fremkom/udenrigsministerielle tyske kreso
forlydender om, at ikke alt i Danmark forløb, som man havde kunnet vente det. "Den i enhver henseende monster-

gyldige optræden af de i Danmark stående tropper, militærinstanser og myndigheder har ikke kunnet give anledning til nogensomhelst klage, men visse danske krese har åbenbart misforstået denne indstilling og troet, at de kunne tillade sig en hel del. Fremfor alt har det gjort et meget dårligt indtryk, at de danskere, der mod øst har sat deres liv ind som frivillige i kampen mod bolsjevismen, ved deres hjemkomst er blevet mødt uden agtelse, med ringagt og endog med spot. Sådanne handlinger er egnet til at forstyrre atmosfæren og få virkninger på en eller anden måde" kunne man læse i dansk og tysk presse.

Kommunistisk partis ledelse kom i sin vurdering af situationen til den opfattelse, at det var tyskernes hensigt om muligt at indrette en Quislingregering. I et opråb, "Foran tysk voldskup i Danmark," udsendt den 9. oktober 1942, opfordrede partiet til samarbejde mellem alle demokratiske partier, uanset hvorledes deres stilling til besættelsesmagten hidtil havde været, ligesom partiet opfordrede til generalstrejke i tilfælde af, at tyskerne forøgede et statskup.

Samtidig udsendtes internt de *detaljerede* retningslinier for, hvorledes partiet skulle optræde i tilfælde af kup, oprettelsen af 2. front m.v.

(citater?)

Det blev ikke til statskup. Efter en måneds nervekrig fra tysk side blev udenrigsminister Seavenius tilsagt til møde i Berlin den 2. november, hvor rigsudenrigsminister v. Ribbentrop meddelte, at nazisternes som en betingelse

besædlen om
ledningen fra
Paris")?

for en ordning af forholdet til Danmark krævede en ny regering. Betingelserne blev nærmere uddybet af den nye Tysk befuldmægtiget i Danmark, dr. Ferner Best, som var ankommet i København den 5. november. Han meddelte i en note Scavenius:

"Af hensyn til udenrigsministeren og for at lette sagens gennemførelse vil den befuldmægtigede strække sig så vidt, at han vil nøjes med at kræve, at Buhl, Fibiger og Alcing Andersen udskiftes. I stedet for de afgående medlemmer af regeringen ønskes personer, der er venligt indstillet overfor samarbejdet med Tyskland, og det vil yderligere være ønskeligt, at der oprettes et særligt socialministerium under hr. Laurits Hansen. Hr. Jørgen Jørgensen må flyttes til et andet ministerium, dog ikke kirkeministeriet."

Noten giver et førstehåndskendskab til, hvad tyskerne forstod ved ikkeindblanding i rent danske anliggender, og hvad den danske regering og de samarbejdende partier forstod ved bevægelsesfrihed. Når Buhl ønskedes kasseret, meddelte Best muntlig Scavenius, var det ikke, fordi man fra nazistisk side havde noget at indvende imod ham, men eftersom det var i hans statsministertid faldson med telegrammet var begået, måtte han vige pladsen!

Det knab med at nå til enighed om, hvem der skulle overtage statsministerposten. Tyskerne ønskede Scavenius, og efter en del diskussion og tovtækkeri mellem de samarbejdende partier blev det Scavenius. Laurits Hansen fik sit embede som socialminister, og Scavenius fik straks efter af rigsdagen den fuldmagtslov, som af tyskerne var knyttet som ekstra betingelse for at blive "gode" igen. Ved denne lov gav rigsdagen regeringen fuldmagt til at handle selvstændigt i udenrigsministerielle og justits-

ministerielle anliggender.

(ministerlisten?)

Land og Folk skrev om den nye regerings udmåvnelse:

"Denne underkastelse er et syvtilskridt på vejen til rigsdagens fuldstændige tilsidesættelse. Det hænger og opererer enhver dansker, at undertrykkerne således kan stykke sig med vore forfatningsmæssige instansers godkendelse af vor forsamling. Hundrede-fold værdigere havde det været, om tyskernes krav blankt var blevet afvist."

Det var måske nok lovlig nogen betydning at tillægge den rigsdag, som ikke længere ejede så nogen enkel mænsfølelse, at den turde sige nej over for det tyske krav. Hver gang tyskerne knaldede med pisken sprang jo de danske rigsdagsmænd med samme adrethed som regeringens medlemmer, og bemærkningen om rigsdagens tilsidesættelse tog da også mere sigte på at vise, hvorledes de sidste rester af formel dansk demokratisk styreform truedes med tilintetgørelse.

I sin tiltrodelserklæring lovede Seavenius et endnu ansværende samarbejde med det Tyskland, som de fleste dengang mente stod umiddelbart foran totalt sammenbrud, nederlag og kaos. Erklæringen lovede videre at placere Danmark i Hitlers Neuropa, og den tilsluttede sig uforbeholdent ideen om "det europæiske samarbejdsforbund".

Den voldsbemyndigelse, som var det første, rigsdagen skænkede Seavenius, var justitsminister Thune Jacobsen i fuld gang med forudsvig at udnytte. Det skulle ikke fra den ny regerings side skorte på beviser for dens lydhørhed overfor, hvad tyske interesser krævede.

Allerede natten til den 2. november - den dag, Coa-
venius skulle stille hos v. Ribbentrop i Berlin, og for
at han kunne have et resultat at møde op med - foretog
rigspolitiet i snævert samarbejde med Gestapo massearres-
tationer over hele landet.

Den fhv. højesteretspræsident Troels G. Jørgensen,
der var den juridisk hovedansvarlige for kommunistloven
har i det norske tidsskrift Samtiden, nr. 1 1952 skrevet
en længere artikel om samarbejdspolitikernes forfølgelse
af kommunisterne under besættelsen. Han siger her temme-
lig lige ud, at massearrestationerne i november 1942 var
samarbejdspartiernes "affad", fordi politikerne ved egen
klodsethed og meget mod deres vilje var kommet til at
træde nazisterne og Hitler over tærne. Det hedder i
artiklen bl.a.:

"Liden Christmas Kaller i april undveg til England
og optog en agitation derfra og på grund af andre
episoder og Aksel Harsens frihed, havde der været
tyk misstemning, og Chr. Ka kolige svar spæchen
meinen besten Tank aus på Hitlers lykønskning frem-
kaldte dennes raseri, og ministerskiftet af 9. no-
vember blev følgen.

For kommunisterne betød dette et krav om masse-
internering, der skulle "virke som et chok", og
man kastede sine øjne på 1) mindre partifunktion-
ærer, der var løslivet efter Konholdelsen for
22. august 1941, 2) aktive kommunister, der havde
været under observation, og 3) tidligere spaniens-
kæmpere. Indgående drøftelser førte til, at mini-
storen 1. november måtte resolve forvaring af
205 personer af grupperne 1 og 2 (166 af disse
interneredes, 13 dog kun for en kort tid). Af
gruppe 3 måtte 125 eller halvdelen af, hvad ty-
skerne havde på deres lister, tages (86 af disse
interneredes, 7 dog kun for en kort tid.)

Arrestationerne foretoges i dagene fra den 2. til den
7. november. De mange tidligere spaniensfrivillige,
som arresteredes ved denne lejlighed fik således tydelig

tilkendegivelse af, hvorledes regeringen ønskede sig opfattet, når den, som det skete overfor frikorpset, udtalte: "Det er altid respekt værd, når en mand viser sig rede til at sætte livet ind for sin overbevisning." Iøvrigt havde flertallet af de arresterede, arbejdere, fagforeningsledere, funktionærer, håndværkere, studenter og pårørende til ledende kommunister, som på trods af politiet og tyskerne havde formået at holde sig på fri fod, indtil 22. juni 1941 været legale medlemmer af det kommunistiske parti. Men om mange af de arresterede gjaldt det, at de overhovedet aldrig havde haft berøring med partiet.

At der var tale om en radikal kursændring på det retslige område fremgår bl.a. af en beretning, som justitsminister Thune Jacobsen den 2. december aflagde overfor samarbejdsudvalget. Det fremgik heraf, at mens der i juli ikke sad nogen dansk statsborger i tysk fængsel, var antallet den nævnte dag 80. Af disse var 9 dømt ved tysk krigsret, to af dem, arbejdsmand Johannes Kolling og former Christian Olsen, begge Fredericia, var idømt hhv. 10 og 5 års tugthus at afsones i Tyskland. De havde i første række arbejdet med uddeling af kommunistisk illegal litteratur til tyske soldater.

Et hårdt tab for kommunistisk parti, var det, at partiets formand, Aksel Larsen, var blandt de arresterede. Arrestationen fandt sted den 5. november om aftenen. Han blev angivet af et mangeårigt medlem af partiet,

som gennem lang tid forud for besættelsen havde arbejdet for nazisterne, men haft hold til overfor partiledelsen at skjule sit dobbeltspil. I samarbejde med justitsminister Thune Jacobsens højre hånd, "Nestetyven" politistikkeren Rudolf Christensen, var han medvirkende til talrige kammeraters arrestation. Han blev endeligt afsløret og ekskluderet af partiet den 22. januar 1943.

(Skal vi bringe en kliche af hans tilståelse - evt. ekspl. på hvorledes han fortsatte med at spille overrevolutionær, da vi efter Als arrestation brød forbindelsen med ham.)

I centralkomiteens meddelelse til partiafdelingerne om Aksel Larsens arrestation udtaltes:

"Hvor beklageligt end tabet af vor partiformand og vore mange kammerater er, selv om det kun skulle blive midlertidigt, så må det dog ikke give anledning til, at pessimismen får indpas i vore rækker. Partiet har stadig en ledelse, og det er intakt. Vort arbejde vil blive ført videre og stadig forsterket trods arrestationerne."

Og således skete det. Efter Aksel Larsens arrestation overtog partiets næstformand, Alfred Jensen, ledelsen, og på alle arbejdets fronter fortsattes partiets virksomhed.

16. kapitel."Den private udenrigspolitik."

Kampen om Stalingrad gav efterårs- og vintermånederne sit vældige perspektiv. Her mødte Hitler uafvendeligt sit nederlag. Den 25. juli var den dato, den tyske hærledelse havde fastsat for Stalingrads erobring. Først med en måneds forsinkelse nåede nazihærens frem til byen ved Volga, der bærer Stalins navn. Den måneds forsinkelse betød nazi-Tysklands undergang.

Omtrent samtidig med, at Churchill i Moskva underrettede den røde hær leder, Stalin, om at de britiske og amerikanske regeringer trak det højtidelige løfte om oprettelse af en anden front i Europa i 1942 tilbage, trængte de første hurtige tyske fortropafdelinger så langt frem mod øst, at de kunne se Volga og Stalingrad.

Om motiverne for Churchills nægtelse af at opfylde sit løfte får man et indtryk ved at læse et fortroligt memorandum, Churchill affattede i oktober 1942 - altså mens kampen om Stalingrad endnu ragede - og tilføjede sine partifaller..

Det hedder heri:

"Jeg må tilstå, at mine tanker først og fremmest drejer sig om Europa - om genoprettelsen af Europas indflydelse som moderkontinent for de moderne

nationer og deres civilisation. Det ville være en uoverskuelig ulykke, hvis russisk barbari underkastede sig de gamle europæiske nationers kultur og uafhængighed. Selvom det er hårdt at sige det nu, håber jeg, at den europæiske familie må handle som en under ledelse af et europæisk råd" (citeret med Churchills tilladelse af den konservative engelske delegerede Macmillan på europarådets møde i Strasbourg, september 1949).

De vestlige allierede nøjedes ikke alene med at bryde løftet om oprettelsen af den anden front i Europa. Den materielle hjælp, som var stillet Sovjetunionen i udsigt, viste sig i praksis lidet effektiv. Stalin udtalte sig overordentlig tydeligt herop overfor det amerikanske telegrambureau Associated Press' Moskva-korrespondent, Henry Cassidy den 3. oktober 1942, idet Stalin besvarede tre spørgsmål, stillet af korrespondenten, med følgende brev:

"Hr. Cassidy!

Da jeg er stærkt optaget, og det derfor er umuligt for mig at give dem et interview, må jeg indskrænke mig til at give dem et kort skriftligt svar på deres spørgsmål.

1. Hvilken plads indtager muligheden for en anden front i Sovjetunionens bedømmelse af den aktuelle situation?

Svar: En meget stor plads, man kan sige en dominerende plads.

2. Hvor effektiv er den hjælp, de allierede yder Sovjetunionen, og hvad kan der gøres for at forøge og forbedre denne hjælp?

Svar: Sammenlignet med den hjælp, Sovjetunionen yder de allierede ved at holde de tysk-fascistiske troppers hovedstyrker bundet, har de allieredes hjælp til Sovjetunionen hidtil været lidet effektiv. For at forøge og forbedre denne hjælp, kræves der kun eet, nemlig at de allierede fuldt ud og rettidigt opfylder deres forpligtelser.

3. Hvor stor er Sovjetunionens modstandsevne endnu? Svar: Jeg tror, at Sovjetunionens evne til at yde modstand mod de tyske rovere ikke er mindre, men snarere større, end det fascistiske Tysklands eller enhver anden aggressiv magts evne til at skaffe sig verdensherredømmet.

Med agtelse

J. Stalin"

Premfor at oprette den anden front i Europa, som højtideligt var lovet og i stedet for at opfylde deres forpligtelser med hensyn til leverancer af forskellig slags, koncentrerede USA og England deres kræfter om en landgang i Nordafrika, som fandt sted den 8. november.

Hensigten var klar. England og USA var mere optaget af at komme først til Balkan end at få afsluttet krigen. De var interesseret i, at Sovjetunionen skulle forbløde, så de bagefter kunne diktere betingelserne. De håbede på, at den røde hær måtte opgive Stalingrad og dermed miste et springbræt for en offensiv, og drømte alt imens om et nyt, forenet Europa, vendt mod det "russiske barbari". Men alle deres forhåbninger blev gjort til skamme. De vestallieredes løftebrud og svigten af deres forpligtelser var lige så lidt som Hitlers nazistiske horder i stand til at kue sovjetfolket og besejre den heroiske røde hær.

Den 30. september erklærede Hitler, at han personlig stod inde for, at Stalingrad ville blive taget, det drejede sig kun om dage. Den danske presse gjorde, hvad den formåede for at støtte Hitler i hans bestræbelser. I Berlingske Aftenavis for 14. november 1942 finder man i en krigskorrespondance følgende rystende skildring af kampene i Stalingrad:

"Russernes granatkastere ligger ovre på Volga-erne. Både de og kanonerne, der fyrrer hele salver (Stalinorglerne) sender granaterne så lodret ned, at selv den støjleste husmur ikke giver værn for mennesker, der tager deres tilflugt bag den. Lodret daler granaterne ned, og ingen piben forkynner som ved særlige granater, at de er undervejs. Ondsindet, pludseligt, bagholdsbagtigt eksploderer de!"

Til en så lavpandet propaganda lod den danske presse sig bruge, mens tyskerne gennem udenrigsministeriets pressebureau dirigerede bladenes opsætning, som det skete f.x. i nedenstående meddelelse fra udenrigsministeriet af 25. august 1942:

"Under henvisning til den store betydning, der tilkommer de militære begivenheder på østfronten, skal pressebureauet indtrængende henstille til bladene, at beretning fra værnemagtens overkommando om sådanne begivenheder normalt bringes på forsiden og i en til deres betydning svarende udstyrelse. Denne henstilling fremføres særligt overfor provinsbladene, der i mange tilfælde har bragt disse meddelelser i beskeden udstyr og inde i bladet."

Det varede dog ikke længe, før de tyske meldinger fra øst-fronten blev af en sådan art, at selv det danske udenrigsministerium ikke fandt anledning til at gøre krav hverken på særlig stort udstyr eller fremtrædende placering. I november nævntes Stalingrad så at sige ikke mere i de tyske kommuniker. Højest et par linier om, at der fortsat kæmpedes nord og syd for byen. Slaget om Stalingrad var endt med en strålende sejr for den røde hær. Verdens historiens tapreste forsvarsbedrift havde påført Hitler-hærene det nederlag, som lod dem anse afslutningen. Og endda vidste ingen på dette tidspunkt, at Sovjethærene forberedte sig til at virkeliggøre Stalins geniale plan om den modoffensiv, som ikke blot skulle befri Stalingrad, men tillige tilintetgøre hovedparten af de tyske tropper i nærheden af byen.

Situationen i Danmark i disse måneder tåler vel kun rent billedmæssig sammenligning med de veldige kampe, den røde hær udkæmpede foran og i Stalingrad, men også

herhjemme var udviklingen karakteriseret af en stadigt voksende kampvilje og stadigt voksende modstand trods nazisternes og den danske regerings voldsomme angreb og tilsyneladende ikke ubetydelige sejre. De hårde slag, der ramte frihedsbevægelsen i efteråret og vinteren 1942, skulle også for den blive springbrædt for en modoffensiv, som i august 1943 førte^{de} at den danske regering blev sat på porten og i sommeren 1944 til de store folkestrejker, som på væsentlige punkter tvang de overmodige tyske nazistiske besættelsestropper til at bøje sig for det danske folks krav og ønsker.

Når bortses fra en lille klike nazistiske landsforrædere samt visse overklasseelementer, som økonomisk så deres fordel i at støtte det nazistiske Tyskland, var flertallet af det danske folk, mer eller mindre bevidst, modstandere af regeringens eftergivende og nationalt skadelige og uverdige politik.

Regeringen og den "nationale Samling"s mænd håbede (i det omfang de ikke direkte ønskede tysk sejr) at de ved at dukke hovedet, fire af og stadig give efter overfor tyskerne skulle kunne klare sig igennem krigen. Det er vel ikke utænkeligt, at et flertal blandt den personligt håbede på en sejr for Sovjetunionen-England-USA og regnede med, at de efter en sådan sejr ville kunne fortsætte, som om intet var sket. Men regeringens handlinger i praksis vanskeliggjorde en sådan sejr. Regeringens handlinger hjalp Tyskland.

Socialdemokratiet spillede en førende rolle i denne politik. I konsekvens af hele sin opportunistiske opfattelse var det beredt til at ofre og forråde alt for om muligt at redde partiet og lederkliquen. Det havde derfor parret eftergivenhedspolitikken overfor Tyskland med en tilsvarende politik på det indre område, hvor det ustandselig gav efter for overklassens ^{og}reaktionens krav, idet det indenfor arbejderbevægelsen koncentrerede al sin kraft om at holde arbejderne i ro, at forhindre eller dog afsvække deres kamp mod nedskæringer og reaktion og deres nationale kamp mod fremmedådet. Praktisk gik socialdemokratiet derved Tysklands ærinde, idet Tyskland af hensyn til krigen nødvendigvis skulle have social ro og var interesseret i en fortsat nedsættelse af massernes levestandard i Danmark som andetsteds.

Et cirkulære fra De samvirkende Fagforbund i anledning af demonstrationer mod det terroriserende frikorps Danmark belyser karakteristisk socialdemokratiets holdning i denne periode, forsøget på at bremse arbejderne for at redde sig selv og organisationernes legalitet. Cirkulæret er dateret 12. september 1942 og underskrevet af Laurits Hansen og Kai Lindberg. Det hedder heri bl.a.:

"Korpsets hjemkomst har givet anledning til forskellige episoder, som gør det nødvendigt at indskærpe, at vi for vor egen skyld og for vore organisationers skyld fortsat må indtage samme holdning over for dette korps som hidtil over for den tyske værneagt, d.v.s. en rolig og værdig optræden, som ikke giver anledning til misforståelser på noget område.

... det er vor tro og sikre overbevisning, at danske arbejdere ikke under nogen form vil lade sig provokere frem til at styrte det i grus, som vore pionerer sammen med os har bygget op, og vi

vil derfor under de givne vilkår stå vagt om vore organisationer, og det gør vi bedst på den måde, at vi som hidtil roligt og nøgternt gør dagens arbejde til gavn for vore hjem og vort land."

I en oversigt over situationen den 5. september 1942

tre år efter den anden verdenskrigs udbrud, karakteriserede det kommunistiske partis centralkomite stillingen i det danske folk som følger:

1. Den voksende nationale kampbevægelse med dens mange og landsomfattende organiserede grupper og dens illegale presse. Kommunisterne er ikke længe ene om at være det organiserende element i den nationale bevægelse, og de bredeste kreds er beredt til samarbejde med kommunisterne og enige med os i bedømmelsen af situationen og dens opgaver.
2. Den stigende bølge af regulære aktioner mod besættelsen og udplyndringen (sabotering af produktionen på krigsvigtige arbejdspladser, regulære sabotagehandlinger, demonstrationer mod regeringens politik, bekæmpelse af danske nazister o.s.v.)
3. Arbejdernes voksende sociale kampbevægelse på arbejdspladserne og i fagbevægelsen og deres opposition mod socialdemokratiets politik.
4. Husmændenes (mindre kraftige men udprægede) opposition mod den storbondevenlige landbrugs-politik under krigen.

~~Hærkæmpeskrænkellilililike~~

Den voksende nationale kampbevægelse omfattede i

sommeren 1942 foruden kommunistisk parti og dets presse, bestående af hovedorganet LAND OG FOLK og en række lokale blade (TRODS ALT, Odense - flere ekspl. fra bibliotekarerne) det illegale blad FRIT DANMARK omkring hvilket der i sommerens løb opbyggedes en talstærk organisation, bladet De frie Danske, der var begyndt at udkomme i december 1941, bladet Frihedstøtten - Dansk Månedspost, hvis første nummer også udsendtes i december 1941, bladet Ringens Orientering, der på dette tidspunkt ikke var noget egentlig illegalt blad, men

i første række et informationsblad til den tidligere omtalte bevægelse, Ringen, hvis sekretar var cand.mag. Frode Jakobsen, og som så vidt vides var den eneste illegale organisation, der af princip ikke optog kommunister i sine rækker.

Straks efter Frit Danmarks start i 1942 var De danske Studenter indgået som en gruppe under denne organisation og bevarede under resten af besættelsen sin organisatoriske stilling her, men arbejdede tillige mere selvstændigt i første række blandt studenterne, ved udsendelsen af et illegalt studenterblad. En særlig betydning fik studenterarbejdet derigennem, at flertallet af studenterne regelmæssigt stod i forbindelse med deres hjem ude i landet, ofte i egne, hvor modstandsarbejdet ellers vanskeligt ville være kommet igang, og adskillige grupper stiftedes på denne måde i landets fjerneste afkroge, hvor de senere dannede udgangspunkt for selvstændige eller tilsluttet allerede bestående modstandsorganisationer. Ved den direkte indflydelse i de legale studenterorganisationer og ved at mobilisere studenterne til aktioner mod nazivenlige professorer o.l. lykkedes det i væsentlig grad at bidrage til, at den "korrekte holdning" som universitetets ledelse i begyndelse indtog, efterhånden afløstes af en mere bevidst modstandslinie, der kulminerede i den kombinerede professor- og studenterstrejke som svar på nazisternes jødeaktioner og i universitetets protest mod deporteringen af norske studenter.

Endvidere var De danske studenter foregangsmand på et område, som efterhånden skulle vinde stor popularitet herhjemme, nemlig udgivelsen af illegale romaner. Det begyndte i sommeren 1942 med udsendelsen af John Steinbecks roman fra det okkuperede Norge: Månen er skjult, som blev fremstillet og solgt til fordel for det illegale arbejde i et meget stort antal eksemplarer.

De danske studenter var ikke den eneste modstandsgruppe blandt studenter. Såvel i Studenternes efterretningstjeneste som i Kirkens Front og i en række andre organisationer leverede studenterne et stort kontingent af de aktive medlemmer, ligesom studenter i lighed med andre befolkningsgrupper var repræsenteret i sabotage- og militærarbejdet.

Nedenstående et eksempel på studenterarbejdet i sommeren 1942. I begyndelsen af maj udsendtes til alle læreranstalter en løbeseddel af følgende indhold:

"Universitetet skal nu bruges til nazistisk mødelokale.

Efter opslag på universitetet vil der tirsdag d. 12. og fredag den 15. kl. 15 i auditorium 6 blive holdt to forelæsninger over nogle skjældedigte af en dr. phil. Holstein-Rathlou fra Århus.

Denne H-R er medlem af DNSAPs storråd og er desuden sysselleder indenfor det nazistiske parti. H-Rs doktor disputats var i sin tid en universitets-skandale på grund af sin slethed, og man overvejede at annullere hans doktorgrad.

Universitetet er forpligtet til at stille lokale til rådighed for enhver doktor, der ønsker at afholde private forelæsninger.

I efteråret 1940 optrådte H-R på universitetet i Århus med direkte nazistiske propagandaforelæsninger, som han kaldte dansk litteratur. For overhovedet at fremskaffe tilhørere til sin forelæsning, udkommanderede han nogle S.A.-afdelinger. De jyske studenter havde ikke til hensigt at se roligt på noget sådant, men for at forhindre direkte tysk indgriben, forbad den daværende rektor studenterne at møde op ved forelæsningerne og tilføjede mundtlig til forbudet, at skulle nazisterne have klo, skulde det

ske udenfor universitetsparken. - Det skete også. Efter dette blev en stor skare civile betjente tvunget til at gøre sig bekendt med H-Rs syn på den nordiske litteratur, og 100 håndfaste S.A.-folk blev opstillet i universitetsparken for at straffe de forræderlige, der vovede at betvivle H-Rs kvalifikationer som videnskabsmand.

Nu bringer Madrolandets for 7. gang i sin partispalte følgende notits: "Det er første gang, at en aktiv S.A.-mand holder forelæsninger på det ærverdige Københavns Universitet, og da det ikke kan ventes, at den almindeligt demokratiske-konservative-bolsjevistiske indstillede studentertype vil komme - eller komme med velvilje i sindet - opfordrer vi P.M. og S.A. til at indfinde sig i nr. 6 de nævnte dage."

Hener Hr. Holstein-Rathlou nu, at han i ly af den tyske besættelse og beskyttet af det danske politi kan byde universitetet og de danske studenter den hån at gøre universitetets auditorier til mødelokaler for nazister?

De danske Studenters mag-grupper

Den diskussion, som løbesedlen fremkaldte, også udenfor universitetskreds foranledigede universitetets rektor til at nedlægge forbud mod de planlagte forelæsninger med den motivering, at politiske foredrag var forbudt på universitetet.

Den stigende bølge af regulære aktioner mod besættelsen og udplyndringen er omtalt.

Arbejdernes voksende social kampbevægelse på arbejdspladserne og i fagbevægelsen og deres opposition mod socialdemokratiets politik kom i sommerens og efterårets løb til udtryk på forskellig måde.

Den kunne antage karakter af aktiv deltagelse i frihedskampen eller opgør med de nazistiske forrædere på arbejdspladserne, eller den kunne have fortrinshvis sociale, økonomiske mål.

Således havde Ritzaus bureau "erfaret", at der havde været strejke om et internt anliggende på et københavnsk bryggeri. Det kan vist uden overdrivelse

siges at være et magert resultat for et stort nyhedsbureau, men det var den form for frihed, den legale danske presse var så stolt over at have "bevaret", og som den efterpå ikke har kunnet blive & træt af at berømme sig selv for. Ville man vide besked med, hvilket bryggeri det drejede sig om, og hvilke interne anliggender der havde afstedkommet strejken, måtte man ty til den illegale presse. LAND OG FOLK nr. 19, færdigredigeret den 22. august forklarer:

"Det drejer sig om Carlsberg. På bryggeriet findes en opslagstavle til arbejdernes brug, men direktionen havde forbudt at anbringe politiske opslag på den. Forleden gav virksomhedens to eneste nazister (Vestergaard og Jensen) fanden i dette forbud og satte deres landsforræderiske tryksager op på tavlen, uden at der skete dem noget. En tillidsmand satte derefter en antinazistisk tryksag op på tavlen. Is to nazister klagede omgående til direktør Lander, og han fyrede på stående fod den pågældende tillidsmand, medens han fandt det i sin skønneste orden, at nazisterne havde svinet tavlen til.

Arbejdernes svar kom prompte: total arbejdsnedleggelse. Direktøren besvarede dette skridt med at erklære lockout. Da senere Tuborgs og Stjernens arbejdere truede med sympatiaktion, greb regeringen ind, og hr. Sander måtte bøje sig: den fyrede tillidsmand blev genantaget. Til gengæld gav arbejderne de to nazister en så passende håndfæst behandling, at ihvert fald den ene ikke siden har vist sig på bryggeriet."

Nogle dage senere var en strejke ved at lamme orlogsværftet af årsager, der ikke var meget forskellige fra Carlsberg-strejken baggrund. På orlogsværftet var der blevet ansat en mand, som et kortere tidsrum havde været anbragt i Hørsredlejren, fordi politiet og justitsministeren mistankte ham for at drive, eller for engang med tiden at ville drive kommunistisk virksomhed. Et par nazister gik til orlogsværftets direktør og angav manden som kommunist. Der henviste ^{til} hans ophold i

Horsersgd. Direktionen blev nervøs. Manden måtte afskediges. Arbejderne svarede alle som een herpå med arbejdsnedlæggelse. Forhandlinger blev optaget og for at bevare skindet på næsen, stod direktionen stejlt på, at manden i hvert fald skulle flyttes til en anden afdeling på værftet. Det blev han, men afskedigelsen måtte trækkes tilbage overfor arbejderne enige optræden.

Burmeister & Wain var ikke alene en af de landets største arbejdspladser. Den var tillige een af de arbejdspladser, hvor det kommunistiske parti var stærkest forankret, og hvor enhedsarbejdet var langt fremskredent. Dette bevirkede, at det gang på gang kom til aktioner mod besættelsesmagten eller dennes direktiver, og der udvikledes efterhånden på denne arbejdsplads en kampånd og en solidaritet, som bevirkede, at B&W i besættelsens sidste år blev den toneangivende arbejdsplads, når større aktioner skulle igangsættes. I sommeren og efteråret 1942 kom det gang på gang til større og mindre sammenstød, og næsten hver gang gik arbejderne af med sejren. Typisk for disse forpostfægtninger før de store kampe i 1943 og 1944 er en episode, der indtraf fredag den 11. december. Da arbejderne skulle begynde om morgenen, mødte der dem et usædvanligt syn, Rundt omkring på den tyske handels- og krigsmarines skibe, som lå til reparation ved værftet, var posteret uniformerede og bevæbnede nazister. Årsagen hertil var de mange "bhold" der bestandig indtraf under reparationer for tyskerne. Synet af landsforræderne i fuld krigsmaling

virkede ikke efter hensigten på de danske arbejdere. På skib efter skib lagde man ganske simpelt værktøjet til side og gik fra borde. Kl. 9 lå hele det store værft stille, mens arbejderne sindigt promenerede i varftgaderne, rygende og interesseret iagttagende de mærkelige væsener, der havde befolket skibene. Imens holdt samtlige tillidsmænd møde og stillede krav til firmaets ledelse om, at samtlige nazister skulle fjernes fra virksomheden, før der igen blev rørt ved værktøj eller maskiner. Forhandlingerne endte med, at firmaets direktør og nogle funktionærer begav sig til ministeriet for at få klarhed over, hvad meningen var.

Deputationen vendte tilbage med følgende resultat: Det uniformerede og bevæbnede politi ville blive fjernet senest fredag aften, arbejderne ville få udbetalt deres fulde dagløn, da ingen jo havde fjernet sig fra arbejdspladsen. På dette grundlag optoges arbejdet på de skibe, hvis vagtmandskab fandt det tilrådeligt allerede på dette tidspunkt at luske af. De blev fulgt til ports med et bombardement af tørv, sten, hestegødning og andet forhåndenværende materiale.

Mandag morgen syntes tyskerne imidlertid allerede at have glemt fredagens lektion. Der var påny posteret nazipoliti om bord i skibene. Blandt arbejderne herskede der ikke et øjeblik tvivl om, hvad der skulle gøres. Arbejdet blev øjeblikkelig nedlagt overalt. Firmaet søgte at få arbejdet genoptaget. Overalt led svaret: Først

må nazipolitiet fjernes.

Ved middagstid blev fællesklubbens repræsentantskab kaldt til møde hos firmaet og underrettet om, at nu var sagen i orden. Såfremt arbejdet blev genoptaget senest tirsdag morgen og helst med det samme, ville vagterne blive fjernet. Tillidsmændene enedes om, at arbejdet ikke kunne genoptages før tirsdag morgen, da ingen ville sætte sin fod om bord i skibene, så længe nazivagten var der. Tirsdag morgen var nazisterne fjernet. Gennem enig og resolut optræden var det lykkedes B&Ws arbejdere at tilbagevise det nazistiske overgreb.

Større og mindre strejker hørte til dagens orden, og som oftest gik arbejderne af med sejren, fordi de havde erkendt sammenholdets og enhedens betydning. Men også sejrene måtte ofte betales dyrt. I juli måned strejkede 170 nødhjælpsarbejdere ved anlægget af en fiskerihavn i Københavns havn. Årsagen var ligetil. Firmaet Kamp-sax havde på trods af loven fastsat akkorderne så lavt, at der ikke kunne tjenes mere end godt 50 kr. om ugen.

En henvendelse fra arbejderne til Kjerbøl gav kun til resultat et ministerielt brev om, at de bare betingelsesløst skulle gå i arbejde, så ville en ingeniør komme ud og se på arbejdet. Men arbejderne fortsatte strejken, til firmaet gav sig. At de strejkende kunne holde ud, til sejren var vundet, skyldtes i første række sammenholdet mellem de 170 mand og dernæst den kolossale sympati, strejken mødte. På københavnske arbejds-

Om partiarbejdet på Ålborg (varft?)

pladser indsamledes mere end 12 000 kr. til hjælp for de strejkende.

Efter strejkens afslutning hævnedes regeringen sig ved at fængsle formanden for strejkeudvalget og kræve ham interneret som kommunist. Og det skete.

Udeløbende med disse aktioner opretholdtes oppositionen mod socialnedskæringen. Det havde aldeles ikke virket beroligende på arbejderne, at De samvirkende Fagforbunds ledelse - efter at flere tusind fagforeningsmøder havde protesteret mod forringelsen af sociallovgivningen - til slut med 15 stemmer mod 4 anbefalede regeringen og den socialdemokratiske rigsdagsgruppe at gennemføre loven i den foreliggende skikkelse. Bedre blev det ikke, da arbejdspladsernes krav om større hjælp til de arbejdsløse (tal???) og afskaffelse af 26 ugers bestemmelsen vandrede direkte i DsFs rummelige papirkurv. Da Laurits Hansens misliebige "skrællode" julipristal viste en stigning på kun 2 point, besluttede DsFs ledelse ydermere den 7. august egenmægtigt, at man ikke på dette "spinkle" grundlag ville rejse lønkrav overfor arbejdsgiverne undtagen for så vidt angik landarbejderne, skønt priserne stadig steg og flere og flere varer ganske forsvandt fra markedet. Den nød og elendighed, der herskede i småkårs hjem belystes bedst af den enkle kendsgerning, at ved en foretagen undersøgelse viste det sig, at 15% af børnene i en skole (hvilken???) led af underernæring.

På baggrund af denne uhyrlige beskedenhed fra DaFa side er det kun naturligt, at forligsnævnet, som gang på gang havde snydt landarbejderne, også denne gang afviste deres krav - og det skønt landbrugets indtjenings-
evne under krigen var mindst 500 millioner kr. større pr. år end før krigen. At godsejerne og proprietarerne, der i første række beskæftiger landarbejdere, havde stukket broderparten - mere end de 400 millioner til sig - er tidligere nævnt.

DaFa ledelses egenrådige beslutning om ikke at rejse lønkrav på grundlag af julipristallet for forligsnævnets afvisning af landarbejdernes krav gav yderligere næring til utilfredsheden blandt arbejderne. Denne utilfredshed førte til indkaldelsen af faglige konferencer. Således afholdt arbejdsmændene i nordjylland en konference i Ålborg den 8. og 9. november 1942, hvor så at sige alle arbejdsmandsafdelinger i nordjylland og midtjylland var repræsenteret.

En anden konference var indkaldt i København. Indbydere til konferencen var: Havnearbejdern^e, Specialarbejderne, Isoleringsarbejderne, Smedene afd. 15, Smedene afd. 17 og Skibaværftarbejderne. Den fik ikke samme slagkraft som den jyske konference, idet der efter angivelse fra DaF sættes ind med en række arrestationer af faglige tillidsmænd netop på det tidspunkt, hvor indbydelsen skulle behandles i bestyrelser og på generalforsamlinger.

Robert Weiland, til hvem tilslutning skulle finde sted blev kaldt til politiet, og da han kunne godtgøre ikke at være medlem af partiet, fik han foreslået bevis for, at han tidligere havde givet 10 kr. til støtte for Arbejderbladet. For så vidt som konferencen ikke ville blive opgivet, ville han hurtigt blive sendt til Hørserød.

Fra ovennævnte organisationer blev november 1942 arresteret: fra Høyen Robert Weiland og Peter Andersen. Specialarbejderen: Tillo Nielsen. Smedene afd. 15: Peter Mikkelsen. Smedene afd. 7: Johannes Larsen. Skibsværftarbejderne: Gilbert Carstensen.

Den konferencen fandt dog sted og havde sin betydning for videreførelsen af oppositionen mod den officielle løn- og understøttelsespolitik.

De faglige ledelser gjorde, hvad der stod i deres magt for at forhindre konferencernes afholdelse. De samvirkende Fagforbund undså sig ikke for den 19. oktober at udsende et cirkulære, hvori det om de 6 københavnske fagforeninger, som havde indbudt til den københavnske konference hed, at disse i "større eller mindre grad må siges at være kommunistisk inficeret" - skønt man vidste at dette angiveligt for politiet var tilstrækkeligt til at foretage arrestationer blandt de pågældende fagforeningers ledelser, hvilket da også prompte skete.

Den nordjyske arbejdsmandskonference var kommet i stand gennem indbydelse fra arbejdsmandene i Hørresundby og Ålborg, hvis bestyrelser arbejdede i snæver kontakt med de derværende illegale kommunistiske partiorganisationer. Indbydelse til deltagelse udsendtes til samtlige arbejdsmandsafdelinger i nord- og midtjylland, men næppe var indbydelsen udsendt, før Dansk Arbejdsmandsforbund i et cirkulære af 2. september til samtlige afdelinger advarede mod deltagelse "forinden vort forbunds hovedbestyrelse har haft lejlighed til at udtale sig". Denne lejlighed fik hovedbestyrelsen meget snart, idet initiativtagerne sendte konferencens arbejdsudvalg til København for at forhandle med formanden for Dansk Arbejdsmandsforbund, Axel Olsen. Under denne forhandling tilbød man, at konferencens endelige dagsorden og resolutionsudkast udarbejdedes af forbund og konferenceudvalg i fællesskab, og at forbundet fik indseende med konferencens videre organisation. Endvidere blev der på mødet udkastet den tanke, at forbundet selv skulle tage initiativet til indkaldelse af en række informationsmøder med samme dagsorden, som konferencen skulle behandle. Men Dansk Arbejdsmandsforbunds hovedledelse sagde nej. Den afviste principielt tanken om en sådan konference under nogen som helst form. Den meddelte sin beslutning i et nyt, meget langt cirkulære til samtlige afdelinger, hvori man frarådede afdelingerne at deltage i konferencen og bad dem "være forvissede om, at vort forbunds hovedbestyrelse i enhver situation nok skal være på sin plads, således at der bagefter ikke

skal være noget at bebrejde den." De nord- og midtjyske arbejdsmandsafdelinger og deres medlemmer følte sig på ingen måde beroliget ved disse forsikringer. Dertil var deres erfaringer for mange og for bitre. Afdeling efter afdeling besluttede på generalforsamling at trods forbundets henstilling om ikke at deltage, og den 8. november mødtes i Ålborg 182 repræsentanter for 22 500 medlemmer af Dansk Arbejdsmandsforbund for at drøfte de vilkår, hvorunder danske arbejdere levede, og hvad der burde foretages. Konferencen vedtog efter to dages udbytterige drøftelser en række udtalelser, som en deputation skulle forelægge De samvirkende Fagforbund med forlangende om, at de herfra blev befordret videre til regeringen. Udtalelserne indeholdt en skarp protest mod nedskæringen af socialloven, krav om skærpet kontrol med priserne og indførelse af nødvendige foranstaltninger til at sikre befolkningens forsyning med varer. Endvidere fremsattes krav om afskaffelse af 26-ugers bestemmelsen, om garanteret timeløn ved nødhjælpsarbejder og om gennemførelse af hjælpeforanstaltninger for arbejdsløse. Endelig udtalte konferencen sig med henblik på den forestående overenskomstsituation skarpt for opsigelse af overenskomsterne og krævede fuld udligning for pristigningerne.

Det illegale LAND OG FOLK skrev om denne konference:

"De nordjyske arbejdsmænd har med denne konference vist vejen frem. I resten af de politiske og faglige ledere ikke arbejdernes fortvivlede stilling, da må de belæres derom gennem arbejdernes sammenrot-

ning og tilkendegivelse af deres vilje til en nødvendigt at sætte magt bag deres tetfærdige krav."

Også på landet bredte uren sig i denne sommer. Ud-

stykningsen gik i stå. Spekulanternes og tyskerhåndlangerne millionfortjenester anvendtes i stadigt større udstrækning til spekulationsopkøb af landbrugsejendomme. På det radikale venstres landsmøde i Odense i juli måned frenkomb l.a. forslag gående ud på, at landmand, som solgte deres ejendomme til andre end slægtninge, skulle betale en afgift på 10% eller til vurderingspris afgive 20% af arealet til udstykning. Den 18. juli vedtog de samvirkende sjællandske husmandsforeninger på sendemandsmødet i København en resolution med krav om fremskaffelse af tillægsjord til små husmandsbrug, om standsnings af stigningen i ejendomspriser og om begrænsning af ikke-landmands køb af landejendomme. En ikke særlig kraftig men udpræget opposition mod den storbondevenlige landbrugspolitik, som regeringen førte.

På lærernes sendemandsmøde sporede også voksende opposition mod regeringen. Den kom i første række til orde gennem K.A.Kristensens kritik af skoledirektor Thorkild Jensen og Folk og Værn-bevægelsen. Sendemandsmødet vendte sig mod de stadigt omsiggribende forsøg på militarisering af skolen.

Men de regerende og deres hjælpere i de faglige ledelser ville intet høre og intet forstå. Den 1. oktober var de forhadte "hundetegn" i den kjarbalske forværring

af sociallovene trådt i kraft og viste sig for hver dag, der gik, stadig mere upraktiske, og arbejderne gjorde overalt deres til at kvale "hundetegnene" i starten.

Men de faglige ledere fortsatte deres eftergivenhedspolitik. I december kunne den legale presse triumferende meddele, at for første gang i 20 år var overenskomstsituationen klaret for det nye år begyndte, altså hele to måneder før udløbstid. Og virkelig 9 uden så meget som at spørge medlemmerne, uden at have mandat til at afslutte fra de forskellige forbund, havde De samvirkende Fagforbunds ledelse afsluttet et "juleforlig" med arbejdsgiverne.

Som en indrømmelse til arbejdsmændenes krav fra konferencen i nordjylland indeholdt dette forlig et ubetydeligt løntillæg til de lavestlønnede, men det var også alt. DsFs ledere gav blankt afkald på den af arbejderne krævede revidering af utidssvarende overenskomster som følge af anvendelse af nye materialer og andre ændringer i arbejdsbetingelserne. Tilbage stod egentlig kun afgørelsen af det generelle dyrtidstillægs størrelse - og for at mildne den storm, som "juleforliget" fremkaldte blandt arbejderne, mødte DsFs ledelse senere - i februar - op med krav om dyrtidstillæg.

Som en yderligere udfordring til arbejderne kom i december 1942 regeringens lovforslag om indførelse af sabotagevagter. Ingen kunne være i tvivl om, hvad der var disse vagters hovedopgave, nemlig at beskytte tysk

produktion, og de var derfor fra den første dag forhadte og foragtede overalt, hvor de tog deres arbejde bogstaveligt - og det var de fleste steder, idet man til arbejdet fortrinsvis søgte, og fandt, nazister eller nazistisk indstillet udskud.

De danske nazister havde det ikke for godt i disse måneder. Hvor de vovede at afholde offentlige møder, blev de som regel sendt hjem med et ordentlig lag tarsk. På arbejdspladserne skete det gang på gang at nazister måtte tilkalde politi for at beskytte sig - dog uden resultat. En annonce fra Randers Amtsavis den 30. maj fortæller indirekte, hvorledes ialfald en stor del af de nazistiske handlende behandledes:

"I åben erkendelse af, at jeg ved min forretningsdrift gennem de sidste par år burde have udvist mere borgersind, beder jeg herigennem alle og enhver tilgive mig denne min vildfarelse. Idet min forretning fremtidig vil blive drevet efter absolut rene linier, er det mit håb, at det må lykkes mig fuldt ud at genvinde mine kunders tillid. Randers den 29. maj 1942 - Kaj Børnholt"

Den metalindsamling regeringen på tysk forlangende havde igangsat, fik takket være den illegale presses agitation en krank skæbne, ikke mindst efter at det gennem radioen var oplyst, at alt det indsamlede metal skulle sendes til Tyskland - "til omsmelting".

Rigsdagens og regeringens svar på denne fortsatte modstand fra folkets side - efter at det ifølge normal praksis forlangt skulle være nedkæmpet gennem forfølgelser og arrestationer - var karakteristisk nok en noget formærmet og hoven smærren af samme art som den, Hitler anvendte, hver gang tingene tog et andet forløb, end han forud

havde fastlagt og forkyndt.

Finanslovdebatten først i december 1942 viste en regering og rigsdag ^{der} så/forenet som sjældent eller måske aldrig tidligere set i landets parlamentariske historie. Og baggrunden for de politiske partiers kærlighedserklæringer til regeringen Scaevinius var det fælles had til den voksende frihedsbevægelse og frygt for den dag, da folket selv ville tage landets skæbne i sine hænder.

Socialdemokratiets, fhv. finansminister H.P. Hansen udtalte:

"Vort parti går ind i dette samarbejde og vil yde sin støtte til det lovgivningsarbejde, som den nye regering vil gennemføre efter den i erklæringen givne retningslinje. Vi forstår helt og fuldt nødvendigheden af samarbejde mellem regeringen og rigsdagen og alle ansvarlige kreds i befolkningen, og vi tager på det stærkeste afstand fra de folk, der forsøger at forstyrre ro og orden. Enhver dansker bør udvise en værdig optræden over for alle, og opfordringer til uro og sabotage og al deltagelse deraf må forømmes."

Venstres ordfører Knud Kristensen udtalte bl.a.:

"Endvidere har regeringen den opgave - som vi fuldt ud vil støtte den i - at modvirke provokation, sabotage og alt det, som vender sig mod besættelsesmagten her i landet. Jeg tror ikke, at foranstaltninger og gerninger af den ondtalte natur tjener nogen som helst interesse; de kan kun skade både de enkelte og navnlig hele samfundet.

Det er det ejendommelige, at medens man under normale forhold kun har en udenrigspolitik i landet, nemlig den udenrigspolitik, som regeringen fører, er det i den tid, vi nu lever i, næsten sådan, at hver enkelt mand gennem sine handlinger, gennem sine udtalelser og sin optræden i virkeligheden kan føre udenrigspolitik. Hver enkelt kan således medvirke til et bedre forhold, men også i høj grad til det modsatte. Den private udenrigspolitik, som herigennem kan føres, misbilliger vi, og vil vi i høj grad være mod til at støtte regeringen i at modvirke og uskadeliggøre."

Ordføreren for det konservative folkeparti, Ole

Björn Kraft var ikke mindre uforbeholden:

"... det er derfor en selvfølge, at regeringen fuldt ud kan regne med partiets (det konservative - red.) loyalitet og støtte til gennemførelse af det program, hvorefter regeringen er blevet samlet

... og jeg vil gerne i tilknytning hertil give min tilslutning til de udtalelser, som de foregående ordførere har fremsat vedrørende spørgsmålet om opretholdelse af ro og orden."

Det radikale partis ordfører, Bertel Dahlgaard, og ordføreren for det lille retsstatsparti, Oluf Pedersen, sluttede uforbeholdent op i rækken, og statsministeren, Scavenius, var ikke sen til at gribe bolden. Navnlig heftede han sig i sin svartale til ordførerne ved Knud Kristensens udtryk "den private udenrigspolitik" og den mulighed, det enkelte menneske under de herskende forhold havde for at føre sin egen "private udenrigspolitik", og han kvitterede for de samarbejdende partiers tilsagn om at ville være med til med alle midler og al mulig kraft at bekæmpe al "sabotage eller anden uansvarlig eller forbryderisk gerning".

Det var ikke nogen klog tale af Knud Kristensen, og det var endnu mindre klogt af Scavenius at tage tanken op og spinde videre på den. For med hvert ord han sagde, bekræftede han overfor hele befolkningen rigtigheden af, hvad den gennem måneder havde kunnet læse i den illegale kommunistiske presse, nemlig dette: Vil regeringen ikke føre den af folket ønskede politik, så kan folket selv føre den uden ministres hjælp. Han slog bunden væk under det gamle radikale hvad-kan-dét-nytte argument. Han gav dødsstødet til mange intellektuelles overlegne afvisning af al deltagelse i frihedskampen under henvisning til, at "den enkelte dog intet formåede". Han bekræftede så tydeligt og klart som det kunne ønskes, betydningen af

den enkeltes indsats.

Land og Folk kommenterede stats- og udenrigsministerens tale med bl.a. følgende bemærkninger:

"Scavenius brugte ordene 'den enkelte mand' om det danske folk, der dag ud og dag ind på den ene eller den anden måde har lagt sin foragt for de tyske undertrykkere for dagen. Dette begreb passer dog langt bedre på Scavenius selv og hans regering. Han er en 'enkelt mand' der fører 'sin private udenrigspolitik' uden hensyn til de alvorlige følger, der truer land og folk. 'Privat udenrigspolitik' siger Scavenius til folket. Ja, privat fordi konge, regering og rigsdag veg udenom, men keredansk og anerkendt fordi den har hele folkets tilslutning og moralske støtte.

Og den "enkelte mand" fortsatte sin "private udenrigspolitik" med kurs mod den dag, da Scavenius og hans regeringsmedlemmer med samt et fåtal tyskerhåndlangere, som endnu mente at kunne drage fordel af naziregimet, stod som "enkelte" mænd med en "privat udenrigspolitik", løbet over ende af og isoleret fra folkets alt overvældende flertal.

Den umiddelbare anledning til statsministerens tale og ordførernes uforbeholdne tilslutning til regeringens bebudede skærpede kamp mod frihedsbevægelsen var, at det få dage forinden den 9. december, var lykkedes dansk og tysk politi at komme på sporet af og arrestere flertallet af Frit Danmarks grundlæggere og redaktionsstab. Blandt de arresterede var professor Ole Chiewitz, biblioteksdirektør Th. Døssing, dr. med. P. Neukirk, direktør Carl V. Jensen, godsejer Jarl, Strødam, landsretssagfører Ernst Petersen, Odense, mens det lykkedes professor Mogens Fog, redaktør Ole Kollerich m.fl. at undslippe. Alle arresterede førtes til tysk fængsel,

mens tyskerne søgte at berolige befolkningen ved meddelelsen om, at de var arresteret for "illegal kommunistisk virksomhed". Allerede dagen efter indkaldte organisationen Danske studenter i samarbejde med arbejderne fra Burneister & Wain til demonstration foran Christiansborg for at kræve de fængslede danske statsborgere at overflyttet til dansk politi. Denne udfordring som kunne være blevet signalet til en mere aktiv dansk modstand, blev af udenrigsministeriet med tysk velsignelse besvaret med en officiel meddelelse til pressen, hvori meddeltes, at professor Chiewitz var arresteret for samarbejde med den illegale kommunisme, og at han nu "ved rettergang ved dansk domstol (vil) blive draget til ansvar herfor." Studenterne mente - fejlagtigt, da der jo var arresteret mange foruden professor Chiewitz - at hermed var brodden taget af deres krav. De aflyste demonstrationen og igangsatte en underskriftindsamling, hvor man i en henvendelse til rigsdagens nimanåudvalg krævede bl.a., at danske borgere kun udsattes for dansk retsforfølgning. Henvendelsen fik godt 2000 underskrifter, men dens virkning tåler ikke sammenligning med de resultater en vellykket gennemførelse af den planlagte demonstration kunne have fået.

Imidlertid var arrestationerne i sig selv af ikke ringe betydning for frihedsbevægelsens vækst. De viste, nemlig, at det var alvor og i overensstemmelse med sandheden, når den illegale presse talte om den stadig

brederes tilslutning til de kæmpende kommunister. Således refererede FRIT DANMARK fra tyskernes forber over professor Chiewitz:

"Han lagde ikke skjul på, at FRIT DANMARK blev til i samarbejde med kommunisterne. For nogen andre her i landet havde kommunisterne taget den aktive modstand mod besættelsesmagtens overgreb op. Kommunisterne gjorde netop det, Chiewitz ventede og håbede, at enhver dansk ville gøre for sit fædreland. Derfor var han ikke tilbage for et samarbejde med kommunisterne, hvis kæmpånd han håbede ville brede sig til vide, vide kreds af det danske folk.

Alt dette forklarede Chiewitz rent og tydeligt tyskerne. Han gav det bedste udtryk for de tanker og de ideer, som besjæler hele redaktionskomiteen i FRIT DANMARK. Han talte dansk, og det takker og højagter vi ham for."

At regeringens frygt for den "enkelte mand" og hans "private udenrigspolitik" var berettiget fremgik også af den dybe interesse og stærke genklang, der vakte i meget store dele af befolkningen af et åbent brev, som professor Mogens Fog udsendte umiddelbart efter nytår, og som gennem de illegale organisationer efterhånden spredtes i titusinder af eksemplarer landet over. Det betød vendepunktet for mange borgerlige og intellektuelle. Mogens Fog skrev:

(se vedlagte)

Hvor alvorligt "den enkelte mand" og hans "private udenrigspolitik" kom regering og myndigheder på tværs fremgik yderligere af nedenstående meddelelse, hvori det officielle Danmark udtalte sig om FRIT DANMARK. Den blev udsendt den 1. februar 1943 gennem udenrigsministeriets pressebureau:

"Som det blev oplyst i den officielle meddelelse af 10. december 1942, er der skredet ind over for en illegal organisation "Frit Danmark". Denne organisation var stiftet fra kommunistisk side og tilstræbte gennem det illegale blad FRIT DANMARK at vinde befolkningen for ulovlige formål. Dette blad indeholdt således bl.a. en række opfordringer til sabotage. Udgifterne til bladets fremstilling og forsendelse blev fortrinvis anholdt fra kommunistisk side, men for at få så store kresse som muligt af befolkningen i tale, var bladet holdt i en form, der tilsyneladende ikke var kommunistisk præget, og på samme måde havde ledelsen forstået at få personer, der ikke er kommunistisk indstillet, til at interessere sig for bladet og til i samarbejde med kommunisterne at deltage i det illegale arbejde.

Foruden professor Ole Chioevitz, om hvis anholdelse og forklaring over for det danske politi, der blev givet oplysning i den ovennævnte meddelelse, blev også biblioteksdirektør Thomas Marius Bessing og landsrettsadvokat Aud. Krytz anholdt i forbindelse med denne sag. De befinder sig nu i dansk varetagelse og vil, ligesom de øvrige i sagen implicerede blive draget til ansvar ved dansk domstol. De har ved forklaring, afgivet overfor dansk myndighed, tilstået at have deltaget i drøftelser angående bladet, Krytz tillige selv at have skrevet artikler i dette.

Endvidere var i sagen anholdt to andre personer, der i nærløbet atter er blevet løsladt.

Den iværksatte undersøgelse har yderligere godtgjort, at professor Logens Fog og redaktør Ole Killewich på betydende måde har deltaget i "Frit Danmark"s illegale arbejde og i intim forbindelse med Danmarks kommunistiske Parti har fremmet "Frit Danmark"s formål. Professor Logens Fog og redaktør Ole Killewich har ved at flygte unddraget sig ansvaret.

For oplysninger, der kan føre til pågribelse af de to sidstnævnte personer, udsættes en belønning på 5000 kr. for hver. Meddelelse kan gives til statsadvokaten for særlige anliggender på politigården eller til nærmeste politimyndighed.

Logens Ludolf Fog, født på Frederiksberg den 9.-6.-1904, signaleres således: ca 173 cm høj, slank, markeret ansigt, sort hår, iført gråmeleret jakkesæt, sort overfrakke, grøn, blod hat, brune handsker, svære brune sko.

Redaktør Ole Gerhard Killewich Svendsen, født 10.-6.-1907 signaleres således: 175-178 cm høj, alm. bygning, fladt lyst hår med skilning, iført svært tweed-jakkesæt, blod hat.

Som det vil ses, gjorde man fra regeringens og myndighedernes side kun den forskel på frihedsbevægelsens folk og rovmordere eller voldsforbrydere, at man udlovede langt større belønninger for angivelsen af de førstnævnte. Dog uden resultat. Den enige danske front mod nazismen og besættelsen voksede sig stadig større og stærkere.

Den "enkelte" mand" og hans "private udenrigspolitik"
var uovervindelig.

17. kapitel

Stalingrad.

Omkring nytårstid 1943 indeholdt det tyske tidsskrift "Das schwarze Korps" en artikel, hvori man kundgjorde, at

"I 1942 holdt det tyske folk op at tro på en hurtig og billig sejr."

Det var ikke et øjeblik for tidligt. Det ville endog have været klogt, om det tyske folk allerede da havde begyndt at indstille sig på nederlaget, det uafvendelige og absolutte nederlag.

Den røde hærns sejre i 1941-42 ved Moskva, Tikhvin og Rostov var det første alvorlige varsel. Sejren ved Stalingrad betød den afgørende ændring ikke alene i det sovjetiske folks store fædrelandskrig, men i forløbet af den 2. verdenskrig som helhed.

Gennem sin selvopofrende kamp reddede sovjetfolket verdenscivilisationen fra Hitlerbanditterne. Det hjalp mange folk til at tage deres skæbne i egne hænder og forme den i overensstemmelse med de store arbejdende massers ønske og vilje.

I Stalingrads rygende ruiner blev begravet ikke blot de tyske monopolkapitalisters og Hitlers fantastiske drøm om verdensherredømmet for et herrefolk med alle andre folk som slaver, men tillige enhver fremtidig drøm fra monopolkapitalistens side om et verdensherredømme.

Thi Stalingrad fortalte endeligt og afgørende og på overbevisende måde, at folket er uovervindeligt.

Stalingrad fortalte, at selv uden den lovede anden front i Europa ville sovjetfolket sejre og knuse Hitler. Det ville tage længere tid, ofrenes tal ville blive endnu større, men krigens militære udfald var afgjort.

Den 25. januar 1943 udsendtes over de sovjetiske radiostationer nedenstående

Dagsbefaling

fra den øverstkommanderende til troppene på sydøst-, syd-, Don-, Nordkaukasus-, Voronezj-, Kalinin-, Volkhov- og Leningrad-afsnittene.

Med resultat af to måneders offensive kampe har den Røde Hær over en bred front gennembrudt de tysk-fascistiske troppers forsvar, slået 102 fjendtlige divisioner, taget over 200 000 fanger, erobret 13 000 kanoner og mange andre slags våben og rykket indtil 400 km frem. Vore tropper har vundet en betydelig sejr. Vore troppers offensiv fortsættes.

Jeg lykønsker soldaterne, befalingsmændene og de politiske instruktører på sydøst-, syd-, Don-, Nordkaukasus-, Voronezj-, Volkhov- og Leningrad-afsnittene med sejren over de tysk-fascistiske erobrere og deres forbundsfæller - rumænerne, italienerne og ungarerne - ved Stalingrad, ved Don, i Nordkaukasus, ved Voronezj og øgen omkring Velikije Luki og syd for Ladosa søen.

Jeg udtaler min tak til hærledelsen og de tapre tropper, der har knust Hitler-hæren udenfor Stalingrad, brudt blokaden af Leningrad og befriet byerne Kantemirovka, Sjelovedsk, Morosovskij, Millerovo, Starobjelak, Kotelnikovo, Sinovniki, Alista, Valsk, Kosdek, Maltjik, Mineralnye, Vody, Sjatisorsk, Stavropol, Armavir, Valuzki, Kossesj, Ostrovosjk, Velikije Luki, Schlüsselburg, Voronezj, foruden mange andre byer og tusinder af beboede steder for de tyske okkupanter.

Fremad for at knuse de tyske okkupanter og jage dem ud af vort land!

Den øverstkommanderende

J. Stalin.

Moskva, Krenl, 25. januar 1943."

I sin dagsbefaling i anledning af 25-årsdagen for den Røde Hærs oprettelse, den 23. februar 1943, redegjorde Stalin yderligere for de vældige og afgørende sejre,

den røde Hær havde vundet:

"Den røde hær fejrer 25-årsdagen for sin oprettelse i et afgørende øjeblik i fædrelandskrigen mod Hitler-Tyskland og dets vasallern - italienerne, ungarnene, rumænerne og finnerne.

Den røde hær har nu i 20 måneder ført en i historien enestående heltedigt kamp mod de tysk-fascistiske hærmassers overfald. Da der ikke findes en anden front i Europa, er den røde hær ene om at bære hele krigsbyrden. Ikke desto mindre har den røde hær ikke blot holdt stand mod de tysk-fascistiske hærmassers stormløb, men er også i krigens løb blevet en truende fare for de fascistiske hære.

I de hårde kampe i sommeren og efteråret 1942 spærrede den røde hær vejen for det fascistiske rovdyr. Vort folk vil til alle tider bevare mindet om det heltedigt forsvar af Sevastopol og Odessa, om de hårdnakkede kampe ved Lockva og i Kaukasus' udløbere, omkring Kijev og ved Leningrad, og om krigshistoriens største slag ved Stalingrads mure. I disse store slag har vore tapre soldater, befalingsmænd og politiske instruktører dækket den røde hær faner med uvisnelig hæder og lagt et solidt fundament for sejren over de tysk-fascistiske hære.

For tre måneder siden begyndte den røde hær en offensiv i omegnen af Stalingrad. Siden da har initiativet i krigsoperationerne ligget hos os, uden at tempoet og slagkraften i den røde hær offensive operationer er blevet svækket. Den røde hær angriber nu under vanskelige vinterforhold over en front på 1500 km og vinder irren næsten overalt. Mod nord, ved Leningrad, på centralfronten, i omegnen af Kharkov, i Donets-bukkenet, ved Rostov og ved kysten af det asovske hav og sortehavet tilføjer den røde hær Hitler tropperne det ene slag efter det andet...

Vi er i stor stil begyndt at jage fjenden ud af sovjetlandet....

Deraf følger imidlertid ikke, at Hitler-hæren er færdig, og at den røde hær ikke har andet at gøre end at forfølge den til vort lands vestgrænse...

Krigen med de tyske okkupanter er endnu ikke forbi, - den er først ved at tiltage i omfang og heftighed. Det ville være tåbeligt at tro, at tyskerne uden kamp skulle opgive blot en kilometer af vor jord."

Hitlers nederlag i Stalingrad, hvor Den røde Hær tilintetgjorde uhyre mængder af fjendens mandskab og materiel, omringede og likviderede to af fjendens hære og tog over 300 000 fjendtlige soldater og officerer med general Paulus i spidsen til fange, var ikke de tysk-fascistiske troppers eneste modgang. Samtidig slog de engelsk-amerikanske tropper de tysk-italienske hære i Libyen og

Tripolis, rensede disse områder fuldstændig og fortsatte kampen i Tunis, medens det engelsk-amerikanske luftvåben rettede slag mod krigsindustriens centrer i Tyskland og Italien.

Intet under, at begivenhederne helt havde betaget Hitler lysten til at tale på ti-årsdagen for nazisternes magtovertagelse. Han overlod det til statsministerne Göring og Goebbels, men heller ikke de formåede under de givne forhold at frembringe sejrstoner. Og som sædvanlig, når Hitler og hans kumpaner var i vanskeligheder, fremmanede de den "bolsjevikiske fare". Det havde de i årene før krigen gjort, hvergang deres partikasse var tom. Det havde de gjort, hver gang de som ledere af det tyske rige var i vanskeligheder, og det gjorde de også nu, hvor nederlagets vished voksede ud af Stalingrads ruiner. De, der få måneder forinden pralende havde forkyndt bolsjevismens totale udslettelse, rettede nu en klynkende appel til det Europa, de holdt underkøbt, og bad det redde dem fra bolsjevismen. De vendte sig også til England og tryglede det formelig om hjælp ved at henvise til den fare, bolsjevismen rummede for England.

Men hverken England eller Amerika lånte - ialfald ikke officielt - øren til disse lokketoner, omend Churchills tanker, som tidligere påvist, i højere grad beskæftigede sig med hvorledes man efter krigen skulle væge sig mod "det russiske barbari" end hvordan

man vandt krigen ved at opfylde givne løfter til den store allierede i øst. Få dage forinden - den 27. januar 1943 - mødtes Roosevelt og Churchill i Casablanca, og i et kommuniké bebudedes store begivenheder i de kommende ni måneder og kamp til Nazitysklands betingelsesløse kapitulation. Såvel Churchill som Bevin, dengang arbejdsminister efter krigen Englands udenrigsminister har senere (juli 1949) erklæret, at de begge var skarpe modstandere af kravet om den betingelsesløse kapitulation som alene Roosevelts faste holdning, der ganske svarede til det sovjetiske standpunkt, sikrede gennemført.

Hitlers svar var en proklamation af 24. februar om den totale mobilisering af det europæiske fastland, samtidig med at han mildt bebrejdede vorherre "den ufortjente skæbne", som hans hære havde mødt.

For Danmark fik "den totale mobilisering" ikke dyberegående virkninger. Om grunden hertil var meningene, som det senere skal påvises, delte. Rent umiddelbart indskrænkede de tyske nazister sig i første omgang til gennem udenrigsministeriet den 26. januar at udsende en meddelelse om, at kort med frontlinier, til brug i dagspressen eller på anden måde, ikke ville blive godkendt, medmindre de var udarbejdet i overensstemmelse med de officielle (og lovmæssige) tyske meddelelser, ligesom den tyske presseattaché Weissenor nedlagde forbud mod indførelse af engelske, amerikanske og russiske bøger, videnskabelige og tekniske værker

dog i almindelighed undtaget, hvorhos han bestemt, at der fra de pågældende sprog kun måtte oversættes bøger fra tiden før 1914!

Derimod var man fra regeringens og reaktionære kreses side ikke sen til at gribe den bold, Goebbels påny havde givet op. Det blev atter engang flade og tilsyneladende frugtbare tider for russerskrækkelsens altid villige og ivrige profeter. Hvornæget held man forbigående kan have haft indenfor borgerlige krese er vanskeligt at fastslå. Derimod er det såre let at konstatere, at indenfor modstandsbevægelsen, hvor man kendte kommunisterne som gode og loyale kammerater i kampen, havde denne spegelsespropaganda ingen succes.

Således skrev FRIT DANMARK i marts 1943:

"...Når sovjettropperne vinder frem, rejser russkrækken hovedet... russerskrækken har utvivlsomt rodder tilfælles med tidligere tiders rædsel for en mystisk "gulfare", men man må gøre sig klart, at den udklækkes, næres og understøttes af den tyske propaganda, fordi den er vand på nazisternes mælle; den tjener til at undergrave den enige kamp mod nazismen... lad os også på dette punkt høre den tyske indirekte og direkte propaganda frem ved hårene og afsløre den i al dens nøgenhed."

Bladet DE FRIE DANSKE, der var tulerer for udtalt konservative krese, tog ligeså besindigt på spørgsmålet.

I en artikel om "Bolsjevikforskrækkelse" hed det:

"Og lad os endelig ikke glemme, at hele verden allerede en gang har stirret sig blind på den såkaldte kommunistfare, således at man lod sig bomdefange af Tyskland. Hvis man ikke havde ladet sig forlede til at søge efter kommunister under sengen, inden man lagde sig til ro om aftenen, så havde man måske opdaget, at Europas selvbestaltede "dørvogter" i virkeligheden var nordbrandere!"

Særlig rabiate krese mente dog tiden inde til at fortsætte et skridt videre ad "kommunistfarens" vej, og den

(Partiets hilsen til den røde Vår og Stalin, febr. 43.)

18. januar rundsendte Valeur Pausboll ~~til~~ sit udkast til en "dansk jødelov" (Faksimile af udkastet).

Heller ikke dette havde den tilsigtede virkning, og som et sidste middel tog man sin tilflugt til det stadigt uopslidelige emne: nordismen. Det uvirrede i disse første måneder af 1943 med taler og artikler og planer om nordens fremtid. Det var Finland, som havde startet denne diskussion, og den blev taget op af danske politikere og borgerlige kreise med så meget større glæde, som den indebar mulighed for at bære nyt ved til "kommunistfaren"s bål.

Ia Leningrads heltmodige forsvarere den 18. januar 1943 generobrede Schlüsselburg og dermed brød den... måneders omringning, forsøgte finske statsmænd med stor pludselighed at lægge landets udenrigspolitiske kurs om. De vendte sig mod Norden, forsikrede, at de aldrig havde haft erobningsplaner, at krigen var blevet dem påtvunget, at de ene og alene havde været besjælet af ønsket om at forsvare deres land og demokratiet samt beklagede, at såmange af deres tidligere venner i misforståelse havde vendt dem ryggen. Samtidig fandt regeringen omsider anledning til at tage afstand fra general Mannerheims bombastiske dagsbefaling ved krigens begyndelse, ifølge hvilken Finlands krigsmål var intet mindre end Sovjetunionens ødelæggelse, erobring af Fjern-Karolen og oprettelse af et Stor-Finland. Det, man nu sigtede efter og appellerede til de øvrige nordiske lande om støtte til, var oprettelsen af et nordisk

forsvårsforbund mod Sovjetunionen.

Den finske, socialdemokratiske socialminister
Fagerholm gav bolden op i en tale den 10. januar, hvori
bl.a. forekom følgende hykleriske vendinger:

"Kun et frit og demokratisk Finland har Værdi for
Norden. Skulle Finland blive underkøbt, dets ydre
og indre frihed knust, vilde Finland være en Fare
for Norden. Samtidig med at vi af hele vort Hjerte
giver udtryk for vor Vilje til nordisk Samarbejde,
vil vi understøtte disse soleklare Kendsgerninger,
for at der ikke skal opstå nogen Misforståelse
om vor Stilling. Vor Kamp for Frihed er en Kamp for
hele Norden".

Ikke meget andet kunne være kommet samarbejdspoliti-
kerne mere tilpas end denne finske appel. Ole Bjørn
Kraft og Alsing Andersen var lige ivrige efter at be-
kræfte "den Nordiske samhörighed" og fastslå at "forsvar
og Norden hører sammen" - man sagte på samme tid dels
at aflede befolkningens tanker fra det nærliggende
og påtrængende: den tyske besættelse og regeringens sta-
dige given efter for tyske krav, dels at øge frygten
for Sovjetunionen og kommunisterne og dermed om muligt
bringe splittelse indenfor frihedsbevægelsens rækker.
Resultatet stod dog ikke i forhold til de vældige an-
strengelser der udfoldedes gennem artikler i bladene og
taler på møder. Flertallet af befolkningen delte utvivl-
somt det illegale LAND OG FOLK^s opfattelse, når det
i en artikel Finland og Norden den 20. februar 1943,
skrev:

"Hvis vi alle gør, som finnerne har gjort, og som
stordebattererne herhjemme gør, enten går sammen
med Hitler eller udsætter at bekæmpe ham, så kan
vi godt sige farvel til frihed og demokrati her i
landet i en overskuelig fremtid. Denne form for

nordisk politik er understøttelse af Hitler og må brande
mærkes som forræderi.

Spørgsmålet om Nordens frihed og demokrati klare
ikke ved oprettelse af universiteter, men afgøres
af krigens udfald. Det er denne kendsgerning, vi må
hætte opmærksomheden ved."

Samarbejdspolitikere var dog ingenlunde udspillet,
selvom de led nederlag også på dette frontafsnit. Havde
de ingen mulighed for at have sig, så havde de dog
stadig mulighed for at hævne sig. Og det gjorde de. I
Årets første måneder afsagdes ved danske domstole en
lang række domme, der yderligere understregede den dybe
modsætning mellem regeringen og folket, og som ydermere
viste, at allerede på dette tidspunkt var regeringen
trods sine store ord og idelige forsikringer om det
modsatte, ved at miste sig tag i begivenhederne. I ja-
nuar idømtes 5 århusianske arbejdere fængsel fra 4 til
10 år at afsoni i Tyskland. Hermed var ialt 12 danske
statsborgere overført til tyske fængsler eller tugthuse.
I slutningen af februar kom meddelelsen om en lang række
nye domme, dels over De frie Danskes hjælpere (se side
15/), dels over personer, som var arresteret i for-
bindelse med mordet på Rottbøl (se side 15/) m.fl.
Også disse domme var af usædvanlig strengthed og vakte
bestyrtelse i befolkningen. Samtidig affandt regeringen
sig med, at tysk krigsret greb ind på dansk retsområde
og afsagde domme efter behag. I begyndelsen af april
gik man så vidt, at man lod indrette en særlig afdeling
i Horsens Tugthus for straffe afsagt udenfor dansk
domstol. Endelig afsagdes den 7. maj den første

dødsdom. Det skete ved en tysk krigsret, men sabotøren, kommunisten, tidligere spaniensfrivillig Hans Petersen og hans to kammerater, Johnny Nielsen og Ferdinand Nielsen, der begge idømtes livsvarigt tugthus, var anholdt af dansk politi og derefter udleveret til tyskerne. At Hans Petersen senere "benådedes" med livsvarigt tugthus, formåede ikke at mildne stemningen i befolkningen. Kort forinden havde offentligheden gennem illegale løbesedler fået meddelelse om kommunisten Albert Nielsens død i Vestre Fængsel. Albert Nielsen blev arresteret i juni 1941. Hans eneste "forbrydelse" var den, at han var medlem af Danmarks kommunistiske Parti. Hans død skyldtes ene og alene den ulovlige frihedsberøvelse, som myndighedernes havde påtvunget ham og den behandling, han herunder havde været genstand for.

Partiet skildrede i et åbent brev til justitsministeren Albert Nielsens død:

"Den 19. marts lå Albert Nielsen alvorligt syg i fængselscellen, uden at det var muligt for hans kammerater at bevæge en læge til at komme og tilse ham. Om aftenen forsøgte han selvmord ved at stikke en kniv i brystet. Så først blev han kørt på hospitalet. Men allerede dagen efter blev han ført tilbage til fængselscellen, skønt han lidende af en alvorlig psykose. Enhver kunne forudsæ, hvad dette måtte ende med. Men De, hr. justitsminister og Deres håndlangere ville ikke se det. Først, da Albert Nielsen var brædt totalt sammen, blev han påny overført til et hospital. Men da var det for sent. Han døde få dage efter."

og sluttede med at fastslå:

"Det er Dem, der har ansvaret for, at mange danske allerede i dag sidder indeespærret i de tyske fængselsafdelinger, dømmes af tyskerne og føres til Tyskland for at straffes.... Det er Dem, der har ansvaret for den sorg og ulykke, der har rænt hundereder af danske hjem... Den dag, der atter tales dansk i Danmark, hr. justitsminister, vil det danske folk vide at gøre op med Dem og alle Deres håndlangere!"

Også på anden vis forsøgte samarbejdspolitikerne at komme frihedsbevægelsen til livs. Næmlig gennem udspreddelsen af rygter. I foråret 1943 udfoldede en række kendte politikere en ikke ringe aktivitet ved at sætte forskellige ondartede rygter om den stadig fængslede formand for det kommunistiske parti, Aksel Larsen i omløb. Den også dette gemene anslag fik den skæbne, det havde fortjent. Det blev gennemskuet og tilbagevist af det jævne folk, som fulgte Land og Folk, der skrev:

"Lad rygtesmedene vide, at de burde udnytte deres indflydelse til dansk gerning."

Det arbejdende folk havde vigtigere ting at beskæftige sig med end at lytte til de højresocialdemokratiske rygtesmede. Det forløbne år, 1942, kendetegnedes ved en fortsat tysk udplyndring af Danmark. På Nationalbankens to konti: Clearing og Diverse Debitorer, kom det til udtryk gennem en stigning fra godt 1,5 milliard til knap 2,5 milliard kroner. For 2500 millioner kroner havde Danmark efterhånden måttet aflevere i form af flæsk, smør, industrivarer, værnemagtsarbejder m.v. uden at se en rød øre derfor. Dette havde kun kunnet lade sig praktisere gennem en fortsat forarmelse af det danske folk. I nytårssummet af Statistiske Efterretninger, kunne man læse, at befolkningens pengeindtægt i 1942 lå ca. 40% højere end i det sidste år før krigen. Indtægterne var dog højst ulige fordelt på de forskellige befolkningsgrupper. Den gode høst i 1942 betød for landbruget en ekstragevinst i forhold til 1941/42

på mindst 300 millioner kr., hvortil kom en forøgelse af mælkeprisen svarende til en merindtægt på godt 20 millioner kr. og en forhøjelse af flaskeprisen svarende ? til en merindtægt på 20 millioner kr.

Landbrugets krigsgevinster kom først og fremmest de store og større brug til gode, mens husmandene gennemgående næppe var stort bedre færdige end før krigen. Den af krigen påtvungne indskrænkning af husdyrholdet ramte hårdest her og allerhårdest hos dem med de mindste ejendomme. Af merfortjenesten på den bedre høst i 1942 på godt 300 millioner kr. kom næppe mere end 50 millioner kr. husene til gode, da det væsentlig er de store brug, der producerer korn. Også fiskere og gartnere nød store krigsgevinster. De selvstændige fiskeres gennemsnitsindtægt var iflg. skattestatistikken steget til 210% af indtægten i 1939. Noget tilsvarende gjaldt de selvstændige gartnere. Men for disse kategorier gjaldt det samme som for landbruget, der lå kampfortjenester for de store både og gartnerier, mens de mindre-bemidlede havde store vanskeligheder at kæmpe med.

For bykapitalen og industrien var 1942 et gyldent år.

En opgørelse for 146 større industriselskaber med en samlet aktiekapital på 260 millioner kr. viste således, at mens disse store selskaber i 1937/38 (der må betegnes som højkonjunkturår) tjente 40 millioner kr., tjente de i 1941 ikke mindre end 54 millioner kr. og i 1942 59 millioner kr. Sukkerfabrikerne, som ikke er

medregnet i de ovenfor nævnte selskaber, tjente før krigen 6 mill. kr., men i 1942 ikke mindre end 33 mill. kr.

Stigningen i industrikapitalisternes profitter var således særdeles stor og i visse industrigrane grænsende til det abnorme. I skibsværfterne, der næsten udelukkende arbejdede for tyskerne, var nettofortjenesten steget med henved 80%. Det samme gjaldt konfektionsindustrien, der leverede tyske uniformer, og trævareindustrien, der leverede barakker. Erhvervlernes profit var sytten-doblet. Også konserverfabrikker og mælkekompanier lå meget højt. Den samlede profitstigningen under krigen for hele industrien, inkl. sukkerindustrien beløb sig ved udgangen af 1942 til ikke mindre end 60%. Hertil kom de enorme fortjenester, som entreprenørfirmaer og andre skovlede ind ved tyskerarbejder. Da samtidig den samlede, mængdemæssige industriproduktion var faldet med 17% siden 1937/38 vil det sige, at stykavancen, som prisloven påbød skulle holdes konstant, måtte være steget med henved 100%. De danske kapitalister havde altså på trods af prislove og priskontrol forstået at holde sig skadesløse for prisstigningerne. Da arbejds-lønnen kun var steget 30% i samme tidsrum, hvor styk-avancen gennemgående var steget op mod 100% vil det forstås dels, at det nok så meget var i industriens avanceforhøjelser (foruden i handelens avanceforhøjelser og landbrugets krigsgevinster) som i lønforhøjelserne at den voksende inflations kølder skulle søges,

17/14

og dels at det var arbejdere og småkårsfolk, som i første række måtte bære krigens og besættelsens tunge byrde.

Statistikens tørre tal godtgjorde, at udenom eller mod folkets interesser kunne der ikke føres ~~egen~~ nogen virkelig effektiv national politik, og understregede, at arbejdernes modstand overfor socialnedskæringer og kamp for højere løn og bedre arbejdsvilkår ikke stred mod landets nationale interesser, men tværtimod var et værdifuldt led i nationens kamp mod den tyske udplyndring og undertrykkelse.

(Professorudvalget - priskontrol??)

For mange arbejdere kom det alligevel som en overraskelse, da De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg den 6. februar fremsatte krav om en forhøjelse af time-lønningerne med 21,25 øre for mænd, 13,75 for kvinder og 8,75 for arbejdere under 18 år. Ganske vist gav det ikke fuld dækning for prisstigningerne, men alligevel var kravene usædvanlige, de vidnede om en aggressivitet, som der ikke var set magen siden fremsættelsen af de 7 punkter (se side 9/).

Der var imidlertid ingen som helst grund til at falde i forundring over kravene, hvilket også påvises i LAND OG FOLK, som den 20. februar skrev bl.a.:

"Som det vil erindres, har D.S.F.s forretningsudvalg siden fremsættelsen af de 7 punkter i august 1941 været spag som et lam. Derfor er det store spørgsmål: Hvad har bevirket, at D.S.F. i november i fjor indledede forhandlinger om et særligt tillæg til de laveste lønninger og nu i februar kræver løn mere end dækning for årets prisstigning. Svaret

herpå kan kun være dette: Den direkte årsag er den stærke uro blandt fagbevægelsens medlemmer, som foreløbig har givet sig udslag i oppositionskonferencer i Aalborg og København. Alt, hvad der nu hører frem med en nød og elendighed blandt arbejderne og pristallets upålidelighed, gjaldt også i fjor, men da var spillet ikke så lidt farligere for dem. Store lønkrav og kritik af den økonomiske politik kunne dengang let i forbindelse med attentatet på sociallovgivningen have fremkaldt en bevægelse, som ikke lod sig standse, før der var resultater på bordet. Og hertil kommer, at man for et år siden ikke var så sikker med hensyn til krigens afslutning, hverken hvad tidspunkt eller den segrande part angår. Nu føres der åbent diskussioner, hvori Tysklands nederlag bombesikkert forudsættes, og så er det jo klart, at det også sætter sit præg på isse politik. Hensynet til de eventuelle valg har vel heller ikke været uden indflydelse...

Aldrig har kravet om fuld dækning for pristigningerne haft så stor tilslutning som nu, og hvis ikke det kan få forligsmændet eller regeringen til at give klækkeligt dyrtidstillæg, så kan de regne med, at den kommende tid vil stå i de ulovlige strejkers tegn. Fra arbejdsplads til arbejdsplads i by og på land vil arbejderne tvunget af elendigheden og vanskelighederne stille deres arbejdsgivere overfor kravet om ekstra-dyrtidstillæg, og her er det ikke tale om gaver, men realiteter og kraftindsats, der er afgørende."

Det var ikke tomme ord, der her udslyngedes. Partiets arbejde på arbejdspladserne og i fagforeningerne havde under hele illegaliteten været viet den største opmærksomhed fra partiledelsens side, og der udsendtes til stadighed retningslinier for, hvorledes arbejdet skulle tilrettelægges og heri understregedes gang på gang - sidst var det sket i et fagligt cirkulære i januar 1943 - at i diskussionerne på arbejdspladserne har "Det propagandamæssige vel sin betydning, men det er mere den direkte anvisning på handling, der brug for, og det vel at mærke på en sådan måde, at vi trækker (fagforeningernes) medlemmer med os."

Af ikke ringe betydning for at mobilisere brede masser af arbejdere til kamp på trods af deres socialdemokratiske tillidsmænds og lederes paroler, var en

(titel) redegørelse for De samvirkende Fagforbunds arbejde under krigen, som Det kommunistiske Parti udsendte den 10. februar 1943. Den kritiske redegørelse sluttede således:

"Vor korte gennemgang har altså vist, at den overste faglige ledelse ikke var indstillet på at forsvare arbejdernes interesser. Men at den både i tide og i utide tilsagde sin medvirken til nedskærningen, og det skønt den så, at store bønder og spekulanter skovlede millioner ind. Denne optræden ville allerede under frie forhold være en forbrydelse, men nu under besættelsen bliver den tilfald værre og er det rene landsforræderi. Vi har fremdraget enkelte eksempler, der viste tilliden til tysk sejr og viljen til at samarbejde med tyskerne. Hertil kan føjes den beredvillighed, hvormed man har hjulpet regeringen med at finde faglige tillidsmænd frem, som man kunne arrestere eller internere. Lad være, at de med tiden vil påstå, at de aldrig har troet på tysk sejr, men kun har indrettet sig på, at fagbevægelsens legalitet skulle bevares under besættelsen, det fritager dem ikke for ansvar og kan alene ikke tilsløre at de har leget med vor fagbevægelse og med vort lands hele eksistens. Thi deres holdning har styrket Hitler og forlangt hans krig, ~~var~~ en tysk sejr.

g det er ikke deres skyld,
t krigen ikke er endt med

De menige medlemmers sunde indstilling og spontane protest har gang på gang korrigeret ledelsen og medført en lettelse af arbejderklassens kår. Det vil i den kommende tid være en hovedopgave at rense DAF og alle forbundsledelser for folk af Laurits Hansens type og samtidig gøre fagbevægelsen til det stærke våben, den kan og bør være i arbejderklassens kamp."

Gennem et stadigt, tålmodigt og altid farligt arbejde fra de kommunistiske arbejderes side - for ingen kunne vide sig sikker for de ledende socialdemokraters angiveri - styrkedes kampånden og kampviljen i dansk arbejderbevægelse. Langsomt men uafvendelig voksede kampenhed frem, som skulle nå sit højdepunkt i augstdagene 1943.

Af betydning for udviklingen af begivenhederne var også et dristigt initiativ fra de seks københavnske fagforeninger - nemlig Havnearbejdernes

forbund, Specialarbejderne, Isoleringsarbejderne, Smedene afd. 15 og 17 samt Skibsværftarbejderne - som i november 1942 havde søgt indkaldt til en oppositionskonference (se 16/). Uanset arrestationerne af de ledende kammerater fra disse organisationer var der blevet arbejdet videre med spørgemalet, og den 13. og 14. februar 1943 afholdtes i Ordenshuset i Griffenfeldtagade, København, en faglig konference med de nævnte seks fagforeninger som indbydere og med tilslutning af 92 delegerede fra 46 fagforeninger, landet over, repræsenterende 54 000 medlemmer. Såvel forberedelserne til konferencen som bestræbelserne på at føre dens beslutninger ud i livet blev mødt med samme modstand fra De samvirkende Fagforbunds side som konferencerne i efteråret 1942. Den 6. februar udsendte Ejler Jensen og Kaj Lindberg på DsFs vegne et cirkulære til samtlige forbund, hvori man advarede mod deltagelse i den planlagte konference, idet de seks indbydende fagforeningers ledelser var "mere eller mindre kommunistisk indstillet". Da dette åbenlyse angiveligt ikke havde samme virkning som i efteråret, og konferencen virkelig fandt sted med bred tilslutning, modte DsF den 14. april frem med et nyt cirkulære, hvori man pålagde forbundene at indskærpe de enkelte fagforeninger ikke at svare på den henvendelse om tilslutning til resolutionerne fra konferencen, som var udsendt fra arbejdsudvalget.

Konferencen havde dels beskæftiget sig med den sociale lovgivning og dels med den forestående overenskomstsituation. De resolutioner, som DsFs hovedledelse advarede fagforeningerne mod at give deres tilslutning, krævede, at den forringede sociallovgivning blev taget op til omgående revision med skyldig hensyntagen til de af arbejderne rejste krav, samt, at al særlovgivning mod arbejderne skulle ophøre, at der gennemførtes lønudligning i forhold til prisstigningerne, at alle livsvigtige varer rationeredes, at boligbyggeriet blev sat i gang samt at alle krigsførtjenester blev inddraget og det direkte og indirekte skattetryk på arbejderklassen lottet.

Fra de menige arbejderes side udeblev svaret ikke. Kom det ikke altid i form af tilslutning til resolutionerne - hvilket de faglige ledere gjorde alt for at forhindre - så kom det i form af aktioner. Det, der frem for noget satte sit præg på foråret 1943, var arbejderklassens begyndende modoffensiv, de talrige store og mindre strejker.

En af de første dage i marts kunne således smedeforbundet notere "ulovligt strejke nr. 50 i 1943. d.v.s. godt 1 pr. dag. Omtrent samtidig var der til DsF siden 3. februar indbragt klage over 74 ulovlige strejker. Det var store og mindre strejker, i København som i provinsen. I Rønne var det til eksempel 39 arbejdsdrengene, i Ålborg 1100 skibs-

varftsarbejdere, i København havnearbejderne, som havde en meget langvarig konflikt om løsning af træ og så fremdeles. Årsagerne til strejkerne var mangfoldige som strejkerne selv. De kunne som f.eks. i Ålborg være rettet mod en bestemt person som - oftest af nationale grunde - ønskedes fjernet, de kunne være rettet mod dårlige arbejdsforhold, ringe beskyttelsesforanstaltninger eller - som for størstepartens vedkommende, det enkle forhold, at arbejderne løn i almindelighed var for ringe, hvortil kom, at man på det sidste havde ment at kunne pålægge dem yderligere uden vederlag at forrette vagttjeneste på fabrikkerne.

I første række som følge af den enhed, der prægede arbejderne optræden og den absolutte lade hånd om de forræderiske, forsigtigt advarende ord, som stedsse led fra de øverste faglige ledere, førte flertallet af strejkerne til sejr for arbejderne. Der blev gennemført lønforbedringer, bedre beskyttelsesforanstaltninger og selv for vagttjeneste lykkedes det at opnå betaling - omend i første omgang kun så ringe et beløb som 4 kr. for 8 timers vagt.

Og som det altid vil gå, gik det også i dette forår: Arbejderklassens enige kamp for sine krav og dens sejre virkede inciterende og skabte mod i større kreds af befolkningen. Således kom det til ret skarpe sammenstød mellem finansministeren og

og tjenestemandsoorganisationerne, idet man fra regeringens side påny ville forholde tjenestemandene 5 portioner dyrtidstillæg, som man havde berøvet dem det foregående år. Tjenestemandene fik ikke deres krav gennemført, skønt det omtrent på samme tid viste sig, at det budgetterede underskud på finansloven på 87,5 mill. kr. takket være regeringens "pengeopsygende" politik var forvandlet til et overskud på godt 14 mill. kr. Foruden mindre lønforhøjelser opnåede tjenestemandene dog, at deres hele økonomiske stilling blev taget op til revision i en kommission med finansminister Kofoed som formand.

Om folkets opfattelse var der ingen tvivl. Det ønskede sine levevilkår forbedret afgørende, og da besættelsestropperne var den umiddelbare hindring herfor, sammensmeltedes efterhånden den økonomiske og den nationale kamp. Regeringens advarsler og trusler om "norske tilstande" mistede aldeles deres virkning. Det sås tydeligt, da en afdeling engelske flyvemaskiner den 27. januar 1943 om eftermiddagen rettede krigens første luftangreb mod København. Målet var Burmeister & Wains værksteder i Strandgade på Christianshavn, der gennem længere tid havde arbejdet på bygning af dieselmotorer til tyske undervandsbåde. Ved angrebet ødelagdes eller beskadigedes en del af værftet for længere tid, men også en række af de omkringliggende virksomheder samt en del beboelsesejendomme i kvarteret

irken og fri-
skampen

2 maj 1943

blev beskadiget eller ødelagt. 6 mennesker dræbtes og 67 såredes (heraf 26 hårdt).

Den tyske befuldmægtigede dr. Best søgte at udnytte situationen ved overfor statsministeren at udtrykke sin deltagelse og harme over "de smertelige tab, som det meningsløse engelske luftangreb på den åbne by København har voldt den danske befolkning." Men denne hykleriske medlidenhed fandt ingen grobund i den københavnske befolkning. Den almindelige ^{mening} var tværtimod, at englænderne gjorde altfor lidt ved det. Man var parat til at tage både dette og mere, såfremt det kunne fremskynde nazismens nederlag.

Sådanne stemninger og tanker gjorde sig utvivlsomt også gældende indenfor/samarbejdende partiernes repræsentanter på rigsdagen, og i et særnummer af Land og Folk, udsendt den 5. marts 1943, rettede partiet en henvendelse til den danske rigsdags medlemmer, hvori partiet gjorde hver enkelt opmærksom på hans eller hendes medansvar for krigen og besættelsen. Dernæst omtales ret uærligt, hvorledes forholdene havde udviklet sig politisk, økonomisk, retsligt og fagligt siden 9. april 1940, og der fortsattes:

"I troster jer som nævnt med, at jeres eftergivenhed under besættelsen har givet os gunstige kår, og at vi er det land i verden, der har det bedst. Hvilken trost for den, der lider og savner! Og det er en tarvelig undskyldning, som blot skal dække over, at regering og rigsdag ved sin hele holdning efter 9. april er medansvarlige for, at denne krig ikke er bragt til afslutning. Iet er sandheden om de "gunstige" forhold, I har forskaffet os."

Henvendelsen sluttede med følgende opfordring:

"Vi ved, at der i rigsdagsgrupperne oftest har været udtrykt betænkelighed ved denne politik, og at store mindretal, ja endog hele grupper har strittet imod og først efter langvarig forhandling og påvirkning har bøjet sig. Vi er enige med jer, der har protesteret. Der kunne og burde have været ført en anden, national og folkelig politik. Vi henvender os derfor særlig til jer og opfordrer jer til at træde frem med jeres meritter og gøre jer gældende. Og vi foreslår, at der til afhjælpning af folkets nød og til rejsning af nationen sættes ind for gennemførelsen af følgende:

1. Udligning for prisstigningerne i løn og understøttelser, så det arbejdende folk kan købe af det, der endnu findes i landet.
2. Fastsættelse af priser, folket kan betale
3. Lættelse af det indirekte og direkte skatteudtryk på den jævne mand.
4. Konfiskation af krigspekulanternes fortjenester.
5. Ophævelse af nedskæringen i sociallovgivningen.
6. Afkaffelse af alle mod folket rettede love.
7. Krav, at tyskerne holder deres fingre fra danske borgere.

I behøver ikke at frygte for at komme til at stå ene. Vel kan I ikke regne med tilslutning fra rigsdagsgruppernes flertal, men bag jer står det overvejende flertal af det danske folk. I foretrækker at bøje af for grupperflertallet og ikke gøre noget, da vil det ikke betyde, at kampen for disse krav indstilles. Det danske folk vil med eller uden jer og om forment mod jer føre denne kamp til den endelige sejr.

Danmarks kommunistiske Parti
Centralkomiteen."

Der gjordes klar til den 29. august!

Nogen større kampvilje viste den danske rigsdags mange ærede medlemmer sig dog ikke i besiddelse af. De modigste foretrak som hidtil at nøjes med i visse situationer bag lukkede døre at ytre en spag protest, men ellers pant følge trop.

Og ellers syntes alt jo netop nu at skulle ordne sig til det bedste og glide smukt i lave, takket være den nye "befuldmagtigede." Det var ikke uden bange anelser, det danske folk i oktober så dr.

Best efterfølge Renthe-Fink som Hitlers "befuldmægtigede". Man vidste, at han havde været den berygtede Heydrichs højre hånd, og at han havde deltaget i forvaltningen af det besatte Frankrig, hvor han havde erhvervet sig tilnavnet Blodhunden. Den 27. november 1942 udsendte Land og Folk en ekstraudgave, "Blodhunden fra Paris" huserer nu i Danmark, som alene beskæftigede sig med den ny "befuldmægtigede" og hans fortid, herunder ikke mindst hans opfattelse af "Storrumsforvaltning", som han havde redegjort for i et festskrift til Himmler og ifølge hvilken traktater og overenskomster med hørtefolket ikke var den lap papir værd, hvorpå de var skrevet. At Bests ankomst faldt sammen med udnævnelsen af den åbenlyse tyske lydregering Scavenius bidrog kun til at styrke den opfattelse rygterne om ham forud havde skabt. Og så var han tilsyneladende helt anderledes. Fra borgerlige kreise og samarbejdspolitikere meldtes det snart, at den person, som i illegale kreise omgående havde fået navnet Bøstet, der ligesom svarede bedre til dansk psyke end det drastiske Blodhunden, i virkeligheden var en såre elskværdig, sympatisk og forstående mand. Han ophævede interneringen af dr. La Cour (se side), han foranledigede, at den danske minister Mohr atter overtog sin tjeneste i Berlin, hvor der ikke havde været nogen dansk minister siden telegranskrisen (side), og i februar

1943 gav han en middag for danske chefredaktører, hvorunder han erklærede, at den danske presse var yderst tilfredsstillende i sin holdning, dens tone var der intet som helst at indvende imod. I Århus talte han i Dansk-Tysk forening og kunne her meddele, at han havde optaget forbindelse med kongehuset, hvilket betød, at den "tillidskrise, som bestod mellem de to lande, er blevet overvundet." Endelig den 24. februar kom der meddelelse fra Berlin om, at den totale mobilisering, som Hitler havde proklameret efter nederlaget ved Stalingrad ikke skulle omfatte Danmark - hvilket også udlagdes som et tegn på, at dr. Bests forståelsespolitik var ved at sejre, ikke alene i Danmark, men også i Berlin.

I virkeligheden handlede Best blot efter de retningslinjer, han selv havde optrukket i sin afhandling om storrummets forvaltning. Man inddekte her de undertrykte lande i fire kategorier, der skulle behandles med forskellig grad af brutalitet. Danmark faldt åbenbart ind under "forbundskategorien", der omfattede de lande, som skulle styres uden at de selv marker det. Den ~~nyttige~~ tyske diplomat skulle her blot sørge for, at "førerfolket" får sin vilje ved hjælp af den lokale forbundsregering.

Hr. Best kunne ikke være kommet til at prøve sine teorier i praksis noget heldigere sted end i et land, hvis regeringschef var så samarbejdsindstillet som Scavenius.

Det kom derfor heller ikke som nogen overraskelse, at besættelsesmagten efter en del diskussion frem og tilbage, tillod afholdelsen af det folketingsvalg og valg til landstinget for Sydjylland, Bornholm og Sjælland uden for København, som var foreskrevet i grundlovens §33. Besættelsesmagten havde intet at risikere. Ved at respektere grundlovens bestemmelser om rigsdagsvalg opnåede den yderligere at tilsløre de utallige overgreb mod det danske folk og dets styre. Alle fordelene var på dens side. Kommunister og andre besværlige politikere var forhindret i at deltage. Sandheden om tyskeres forbrydelser og intriger i Danmark ville blive holdt brutalt nede. Hvadenten det blev Fritz Clausens hjemlige nazister eller samlingspartierne, der vandt, ville den tyske politik udøvelse i Danmark være sikret.

Både den legale presse og den tyskkontrollerede radio kunne derfor i fuldt omfang sættes ind i valgkampen.

Samarbejdspartierne fik også omend i beskeden omfang lov til at appellere til antityske og antinazistiske vælgere om at demonstrere mod tyskerne ved at stemme på sig. Det skete i første række gennem en fælles erklæring til vælgerne og senere gennem et opråb, der udsendtes til alle husstande. Begge dokumenter indeholdt en fæl gang bragesnak om, hvorledes hver enkelt gennem sin stemmeafgivning skulle

"bekræfte sin samhørighed med nationen og det danske folkestyre" og om, at dette valg havde et videre sigte end alle tidligere valg i landets historie, idet "Valget skal bekræfte folkets vilje til at værne om den frihed, der er vor tusindårige arv, og det folkestyre, danske mænd og kvinder ikke vil miste. Derved vil valget blive en bekendelse til Danmark og til troen på Danmarks fremtid." Det understregedes, at "Valget gælder alene den rigsdag, som nu og i den kommende tid skal give folkets vilje udtryk", hvormed man mente, at have tilkendegivet, at valget ikke var for eller imod en regering eller en politik. Dette var for så vidt overflødigt, som næppe noget menneske i Danmark drømte om, at den paradeforestilling, et valg under de givne omstændigheder måtte blive, kunne føre til nogen som helst ændring i de politiske forhold. Hogen besk munterhed fremkaldte bemærkningen om rigsdagen, der skulle give udtryk for folkets vilje. Under den hidtil forløbne del af besættelsen havde man ikke set rigsdagen i den rolle, men tværtimod som et lydigt og sløvt redskab for de skiftende regerings underkastelsespolitik, og næppe mange forestillede sig vist, at valgmåskeraden ville være tilstrækkelig til at indgyde rigsdagens ærede medlemmer mod til fremtidigt at optræde dansk og hæderligt.

Også de samvirkende Fagforbund fandt sig foranlediget til at give deres besyv ned. I Arbejderen for 15. marts 1943 hed det i en leder blandt andet:

"Den rigsdag, der nu skal vælges, får til opgave i første omgang at videreføre den linie, der hidtil - i sammenligning med adskillige andre lande - har bragt os nogenlunde velbeholdne gennem mange vanskeligheder. Men da rigsdagen vælges på 4 år, kan det meget vel tænkes, at der indenfor dens funktionstid melder sig nogle den uhyre opgave at skulle afvikle krigstidens ekstraordinære forhold...

Socialdemokratiets linie er i den nuværende situation tillige samarbejdets linie; det samarbejde, hvis resultater med hensyn til den økonomiske politik ikke altid er modtaget med begejstring indenfor fagbevægelsen, men som har stået sin prøve og bevist sin levedygtighed i de for landets skæbne afgørende øjeblikke. Det er deltagelsen i dette samarbejde, der betinger selve retten til kritik og til selvstændig politisk virksomhed, når krigen og besættelsen er forbi... og, der overlader det hårde prosaiske hverdagsarbejde til andre og selv kun er at finde i skjulte bagholdsstillinger, har vi ingen brug for indenfor dansk arbejderbevægelse."

I det kommunistiske partis ledelse var man imidlertid ubeskeden nok til at mene, at der også kunne være brug for den, der af forholdene var drevet i "skjulte bagholdsstillinger", og indenfor partiledelsen drøftedes indgående, hvilken stilling man skulle anbefale befolkningen at tage til valget. På samme tid forhandlede med forskellige illegale grupper og blade for om muligt at opnå en fælles holdning. Fra konservativ side forelå straks efter at valget var udskrevet en opfordring til de illegale bevægelser om at sige: Bliv hjemme, og en del illegale blade erklærede sig villige hertil. Kommunisterne var ikke enige i denne stillingtagen. En ringe valgdeltagelse ville af tyskerne og landsforrædderne blive udlagt som det danske folks lede ved folkestyret, og man ville neppe være sen til at drage visse konsekvenser heraf. På den anden side kunne man ikke være blind for, at hver stemme, der ved valget faldt på de samarbejdende

partier, af disse ville blive betragtet som en godkendelse af deres hidtil førte politik, altså en godkendelse af den tyske undertrykkelse og udplyndring. Det ville i deres øjne betyde en fuldmagt til nye overgreb, nye udplyndringer og nye tvangsforanstaltninger. Uanset hvilken af disse veje der fulgtes ville resultatet altså blive hensynsløst udnyttet af den tyske propaganda og dens danske medløbere til retfærdiggørelse af de tyske voldsmetoder overfor landet. Konsekvensen heraf måtte blive parolen: Stem blankt. Samtidig med at valget karakteriseredes som forfatningsstridigt idet ikke alene kommunister var udelukket fra at deltage, men også andre nationale grupper var forhindret i at opstille kandidater, hvortil kom, at de internerede i Vestre Fængsel og Hørserød ikke fik adgang til at stemme. I den opfordring til det danske folk, som udsendtes umiddelbart forud for valget hed det herom:

Stem dansk - stem blankt!

Den blanke Stemmeseddel betyder, at Landsforræderne afvises, at Regeringens Politik ikke godkendes, at Valgerne stemmer antitysk og på værlig Måde tilkendegiver deres Hilselutning til Folkestyret og deres Vilje til aktiv Indsats for Folkestyrets Bevarelse.

De blanke Stemmesedler kan gøre det danske Valg ubrugeligt i den tyske Propaganda og vise den frie Verden, at det danske Folk trods Censur og Undertrykkelse ikke har mistet Interessen for det offentlige Liv og Folkestyret, men er parat til på enhver Måde og ved enhver Lejlighed at give Udtryk for sit antityske Sindelag"

Og for at slå lidt koldt vand i blodet på de vælgere, som muligvis havde ladet sig forlede til

at fæste lid til samarbejdspolitikkerne, som i lutter opstemthed over at have fået lov til at lege valg nu rejste landet rundt og gav udtryk for, at landets skæbne nu og i al fremtid stort set var afhængig af, hvormange stemmer de samarbejdende partier fik, nød det til afslutning i det kommunistiske partis valgoprøb:

"Danmarks skæbne afgøres ikke på valgdagen! Danmarks skæbne afgøres ikke den 23. marts. Afgørende for vor skæbne nu og i fremtiden er den røde hær heltens indsats på østfronten, kampene i Afrika, England og Amerikas oprettelse af en anden front og alle undertrykte folks, herunder også det danske folks, modstand. Langt mere afgørende for vort lands skæbne end valget den 23. marts er det danske folks egen indsats på modstandsfronten, dets sejre, uafslidelige kamp mod undertrykkerne og deres landforræderiske hjælpere. Den valgdagen kan gøres til en magtfuld national demonstration, den kan blive et betydningsfuldt fremskridt i den offensiv, der skal bringe Danmark dets frihed og selvstændighed tilbage."

Hængen af et koordinerende organ for hele frihedsbevægelsen føltes stærkt i disse dage. Vidt forskellige standpunkter kom til orde fra frihedsbevægelsens side. Frit Danmark anbefalede en overgang ligesom det kommunistiske parti at stemme blankt og gennem den engelske efterretningstjenestes folk i Danmark var det meddelt, at den danske radio i London, som var aflyttet over det ganske land, ville støtte denne parole. Det skete imidlertid ikke. Christmas Møller gik endnu engang sine egne vegne. I en søndagstale umiddelbart før valget opfordrede han til at stemme på et af de "seks anstandige danske partier" og gennem den størst mulige valgdeltagelse vise verden, at

Danmark var et demokratisk land. Denne tale fremkaldte ny forvirring i frihedsbevægelsens rækker. De bløde, der tidligere havde opfordret til at sabotere valget og blive hjemme, svingede bort fra denne beslutning og støttede Christmas Møller. Frit Danmark stillede i sidste øjeblik sine grupper frit, men forsøgte at finde en mellemvej mellem sit oprindelige og det Christmas Møllerske standpunkt, idet man opfordrede til gennem personlig stemmeafgivning at sikre valget af pålidelige og hæderlige danske repræsentanter til rigsdagen.

Indenfor de legale partier herskede der, når man ser bort fra samarbejdspartierne, om muligt endnu større forvirring. Det nazistiske parti var almindeligt stemplet som landsformødernes parti, og dermed ude af betragtning. Vilfred Petersens Nationale folkeparti havde takket være den nazistiske folketingsmand, sned Th. M. Andersen fra Ålborg, opnået at blive opstillet som parti, men afstod fornuftigvis fra at opstille kandidater til valget. I Bondepartiet, som netop havde skilt sig af med Martel, herskede der almindelig forvirring. Endelig opstillede Arne Sørensens Dansk Samling, der takket være Arne Sørensens nazistisk anløbne fortid i Det tredje Standpunkt blev et let bytte for de samarbejdende partiers valgagitation.

Valgdeltagelsen overstejede alle forventninger. Den udgjorde lige ved 90% og var dermed den højeste i

Danmarks riges forfatnings historie. Den store valgdeltagelse finder utvivlsomt sin forklaring deri, at vælgerne virkelig i fuldt alvor troede, at valget gjaldt ~~for~~ folkestyrets væren eller ikke-væren, og stemmetallene dækkede faktisk over alle standpunkter fra de mest fanatiske tyskerfjender til åbenlyse nazibeundrere. Valgets særegne karakter fremgår blandt andet af at mens 8000 arbejdere, som var beskæftiget i Tyskland, kunne afgive deres stemme, var kommunisterne i Horsens og andre internerede afskåret derfra. Endvidere fandt man det fra myndighederne side opportunt umiddelbart før valget at lade Søndre Birk afsige dom i en mordsag fra Amager, hvori en række kommunister - som senere alle blev frikendt - var anklaget.

Partiet havde ikke på noget tidspunkt regnet med i valgkampen at kunne hækle op med radioen og hele den legale presse, men det ønskede at sige sandheden om valget og muligheden for Danmarks fremtid og ved sin opfordring til at stemme blankt åbne adgang til positivt at tage afstand fra både nazisterne og Scavenius og forhindre valgets udnyttelse i den tyske propaganda. Hvor stor tilslutning dette standpunkt i virkeligheden fik, lader sig næppe oplyse. På valgdagen undgik man omhyggeligt ved oplæsningen af stemmetallene, at nævne antallet af blanke stemmer. På et senere tidspunkt er det oplyst, at de blanke og ugyldige stemmer beløb sig til ca. 29.000.

De fem samarbejdende partier samlede ialt 94% af de afgivne stemmer. Dansk Samling fik 43.000 stemmer, Sønderpartiet måtte aflevere næsten halvdelen af de stemmer, de modtog ved forrige valg, og fik kun 24.000, medens nazisterne, som det var at vente, stagnerede og kun opnåede 43.000 stemmer.

Det tyske mindretal i Sønderjylland havde ud fra en sikkert rigtig forudsættelse af, at valget ville blive mindst lige så skæbnesvangert for det, som det blev for de danske nazister, gjort sig store anstrængelser for at få valget forpurret eller ialfald finde en måde, hvorpå det undgik at deltage. Efter forhandlinger med dr. Best blev det besluttet, at mindretallet i stedet for at deltage i valget, fik oprettet et særligt kontor, sorterende under statsministeriet, hvortil det selv kunne vælge en leder.

Som det var forudsagt i kommunisternes valgmanifest, blev valgets resultat omgående udnyttet af tyskerne. Allerede dagen efter valget kunne en stor del af Tysklands presse og dens eftersnakkere i Danmark fastslå, at det danske folk i frihed havde godkendt regeringens politik, "der går ud på at opretholde og videreføre

NB. samarbejdet med Tyskland." (find Jørgen Jørgensens udtalelse til Politiken).

LAND OG FOLK skrev i en kommentar til valget bl.a.

"De Vælvere, der af Propagandaen lod sig gejle op til at tro, at samarbejdspartiernes sejr ville have samme virkning på tyskerne som israelitternes hornfanter foran Jerikos mure, vil snart vågne op til den bitre virkelighed. Tyskerne behersker

stadig administrationen her i landet. Leavenius og hans politik er ikke blevet svækket og vil fortsat medvirke til at forlænge krigen og vor fornærelse. Tyskerne og deres hjælpere udsnidning af landet afgøres ikke ved afstemning. Det er et spørgsmål om magt."

For det danske nazistiske parti var valget så hårdt et slag, at det ikke formåede at overvinde det. Fra alle sider indenfor partiet rejste der sig protester mod Fritz Clausen og hans nærmeste medhjælpere, og i en række byer forsøgte lokale nazister at danne nye nazistiske partier, som dog ikke på noget tidspunkt fik nogen som helst betydning.

Efter "Succesen" ved rigsdagsvalget gik regeringen omgående i gang med at skaffe sig tilladelse til afholdelse af kommunalvalg, og tyskerne gav deres tilsagn på betingelse af, at det ikke fandt valg sted i Sønderjylland. Valget blev berammet til 5. maj.

Mens befolkningen i en stemning, der mindede meget om afgangens og afgangens dage, havde ladet sig forlede til at slutte op om de samarbejdende partier ved folketingsvalget, sporedes der forud for kommunevalgene en tydelig misstemning mod disse partier.

Den udlægning, man fra politikerne side havde givet den store valgdeltagelse ved folketingsvalget, og ifølge hvilken folket gennem sin stemmeafgivning skulle have sagt god for den hidtil førte politik, skabte ifølge et rundspørge over hele landet, som partiet lod foretage en stærk harme, ikke mindst på arbejdspladserne, fordi vælgerne følte sig groft bedraget. Det var ikke ualmindeligt

at støde på den opfattelse, at det var både første og sidste gang, så længe tyskerne var i landet, man lod sig lokke til stemmeurnen. Netop med henblik på denne stemning var det, at LÆND OG FOLK umiddelbart før kommunevalget pegede på de store muligheder, der var for ved disse valg at få valgt personer, som både nationalt og socialt var i overensstemmelse med det danske folkes tarv og meninger. Bladet skrev bl.a. "her kan der ved valget af de rette mænd gøres en indsats for at modarbejde udarmningen af det danske folk og for at styrke det og dets kamp mod undertrykkerne."

Valget blev udskrevet med noget kort frist og fra partiledelsens side blev der sat al kraft ind på at undersøge mulighederne for at udnytte den forholdsvis lette adgang, den kommunale valglov frembyder, for anmeldelse af lister til valget.

Det lykkedes dog kun få steder at vinde tilslutning til opstilling af særlistes. Som den almindeligste forklaring angaves frygt for åbenlyst at træde op imod tyskerne. Og dog var det nok ikke tyskerne, man frygtede mest. Af bitter erfaring kendte arbejderne kun alt for godt de socialdemokratiske leders optræden overfor alle, der vovede at øve kritik mod samarbejdet med tyskerne, og man frygtede simpelthen, at nye arbejderlistes til kommunevalget, der jo i almindelighed kun kunne tages som udtryk for mistillid til socialdemokratiet, ville resultere i den groveste form for angiveri om kommunistisk virksomhed.

Mange mente, at opstillingen dermed ville afstedkomme ulykker, som ikke stod i rimeligt forhold til gevinsten ved muligvis at få en eller flere valgt. Denne frygt-somme vurdering af situationen, som den korte tid gjorde det umuligt for partiet at overvinde i en række byer, viste sig at være overdreven, selvom der en række steder f.eks. i Nakskov og Helsingør lige fra den dag listerne blev udleveret og til selve valgdagen af den stedlige socialdemokratiske presse ikke blev sparet på direkte anmodninger til besættelsesmagten om at standse disse lister, fordi de var udtryk for forbudt kommunistisk virksomhed.

I København var der ved den faglige konference først på året (se side 17/17) skabt kontakt mellem mange faglige tillidsmænd, som alle var besjælet af ønsket om at modarbejde den nedskæringslinje, de samarbejdende partier fulgte. Umiddelbart efter at kommunevalget var udskrevet samledes en snes tillidsmænd fra fagforeninger og arbejdspladser og drøftede spørgsmålet om opstilling. Man enedes om at gøre et forsøg på at bryde den uvilje mod at deltage i et valg, der var almindelig blandt arbejdere, ved at opstille en uafhængig liste under navnet Frisindet Arbejderliste.

Gennem fagforeninger og lejerforeninger fandt man frem til 11 kandidater og gennem de samme kanaler udsendtes adgangskort til et opstillingsmøde. Mellem 7-800 mennesker fulgte opfordringen til at deltage i mødet, som prægedes af en ikke ringe optimisme.

En indsamling gav således mere end 2000 kr. til bestridelse af udgifterne til valgmateriale. Imidlertid var der kun 8 dage mellem opstillingsmødet og selve valgdagen, og da de indsamlede penge kun rakte til udsendelse af en enkelt løbeseddel, der hovedsagelig fordeltes på arbejdspladser, var agitationen for Frisindet Arbejderliste yderst begrænset og utilfredsstillende.

Socialdemokratiet i hovedstaden valgte en anden fremgangsmåde til bekæmpelse af oppositionen end det direkte angiveri, der fandt sted flere steder i provinsen. Man iværksatte en hviskekampagne, gående ud på, at Frisindet Arbejderliste var et maskeret nazistisk foretagende i lighed med en anden nyopdukket liste, Socialistisk Opposition, og det lykkedes Socialdemokratiet i ikke ringe udstrækning at sætte tvivl og usikkerhed rundt om på arbejdspladserne.

En medvirkende årsag hertil var det, at de navne, som var opstillet på Frisindet Arbejderliste, ikke var særlig kendt på daværende tidspunkt, samt at man ikke kunne anføre, at listens tilblivelse skyldtes kommunistisk initiativ, ligesom de kommunistiske illegale publikationer heller ikke med nogen vægt kunne give listen deres tilslutning.

Valgdeltagelsen viste tilbagegang fra forrige kommunvalg, nemlig fra 74,7% til 71,8%. At det i særlig grad var arbejdspladsernes folk, der svigtede, fremgår af at kun 75,4% af de mandlige vælgere stemte mod 80,5% ved forrige valg. Socialdemokratiets andel i de afgivne

stemmer faldt med 8%, og partiet mistede 5 mandater.

Frisindet Arbejderliste opnåede i København 8.921 stemmer og 1 mandat (ved kommunevalget i 1937 fik Danmarks kommunistiske Parti 10.520 stemmer). Nazisterne fik 5.617 stemmer og Socialistisk Opposition, der havde anmeldt listeforbund med nazisterne fik 590 stemmer.

Kort efter valget mødtes initiativtagerne til Frisindet Arbejderliste påny for at tage stilling til, om der kunne gøres et yderligere fremskud gennem udgivelsen af et blad. Der herskede store betænkeligheder overfor et sådant foretagende, fordi ingen var interesseret i et blad, såfremt ytringsfriheden skulle begrænses så stærkt som tilfældet var i den øvrige legale presse. Man besluttede imidlertid at gøre forsøget og gennem indsamlinger på arbejdspladserne tilvejebragtes en startkapital på 1500 kr. Den 22. november 1943 udkom det første nummer af Evens Stjerne foreløbig som et 14 dages blad med godt og vel 1000 faste abonnenter. Den 1. maj 1944 var oplaget steget til 6.500 eksemplarer, hvorefter der var økonomisk basis for at udsende bladet hver uge. Da bladet u uden hensyn til den udenrigsministerielle censur mere og mere beskæftigede sig med arbejdspladsernes problemer, voksede dets anseelse og udbredelse, således at oplaget ved befrielsen var steget til 13.000 eksemplarer pr. uge.

I Kelsinger syntes det åbenbart, at der ved kommunevalget måtte ske en ændring i sammensætningen af bystyret. Den socialdemokratiske gruppe havde ved udbredt korrupsion, dyr administration og mere eller mindre private

spekulationer med skatteydernes penge spændt kommunens økonomi så hårdt, at skatteudskrivningen oversteg almindelige menneskers bæreevne. Dette i forbindelse med en hårdhændet skatteinddrivning på arbejdspladserne, som iøvrigt var kommet i stand gennem forhandlinger mellem arbejderne, fællesorganisation og den socialdemokratiske byrådsgruppe, kunne forudses at få til resultat, at mange arbejdere ved valget enten helt ville undlade at stemme eller stemme på de borgerlige partier.

På skibsværftet øjnede kommunistiske arbejdere den fare, der var for at valget kunne flytte flertallet i byrådet over til de borgerlige partier og på en generalforsamling i formernes fagforening, hvor man drøftede spørgsmålet, blev det med overvældende flertal besluttet at opstille en uafhængig arbejderliste.

Mens der på skibsværftet og blandt byens arbejdere iøvrigt var stor tilfredshed med den nye liste, rasede socialdemokraterne i skrift og tale imod den og toppunktet af gemenhederne blev nået, da borgmester Peder Christensen dikterede, at den nye liste skulle have betegnelsen liste K. Overfor befolkningen og tyskerne lagde de lodende socialdemokrater ikke skjul på, at den ny liste var et resultat af kommunistisk virksomhed, og efter valget lykkedes det dem da også at få tyskerne til at arrestere to af de på listen valgte byrådsmedlemmer, som blev ført til Frøslev.

Trods alle socialdemokratiske forsøg på at afskrække vælgerne blev valget en alvorlig advarsel til Socialdemo-

kratiet, og kun i kraft af den uafhængige listes tre valgte medlemmer, blev arbejderflertallet i Helsingør bevaret.

Også i Helsingør besluttede den nyvalgte gruppe at udgive et blad for at holde vælgerne orienteret om arbejdet i byrådet, og på et møde i maj 1943 blandt gruppens vælgere stiftedes Helsingør Folkeblad, som blev overordentlig populært i byen og, hvis oplag snart voksede til 1200 eksemplarer om ugen. Nogle måneder før befrielsen, da det omsider lykkedes ledende socialdemokrater at få den uafhængige arbejderlistes byrådsmedlemmer arresteret, blev det nødvendigt at flytte redaktionen til København, hvor samarbejde med Byens Stjerne indledtes.

I Naksø havde Socialdemokratiet haft flertal i byrådet siden 1913. Jo stærkere partiet var blevet des mere højreorienteret blev dets politik og samtidig afslørede den ene korruptionsstreg og bestikkelsesaffære efter den anden. Umiddelbart før valget i 1943 havde den såkaldte tørvessag set dagens lys. Et fremtrædende socialdemokratisk byrådsmedlem, formanden for det tekniske udvalg, var ved domstolene blevet dømt for at have modtaget returkommission ved brandselsindkøb til kommunen. De forhold, der blev afsløret under forhørene var yderst kompromitterende, ikke blot for socialdemokratiet, men også for de borgerlige partier. Stemningen i byen var på kogepunktet, og det var ikke vanskeligt for kommunistiske arbejdere på skibsverftet at nå til enighed med en venstreorienteret socialdemokrat og en række borgerlige personer om at organisere et slag mod korruption og skattetryk. Til dette formål

stiftede man Den upolitiske vælgerforening og anmeldte liste. Penge til agitation og andet valgmateriale indkom i et sådant omfang, at den lokale Socialdemokratis redaktør Grove rettede det ene voldsomme angreb efter det andet mod "splittelseslisten". Repræsentantskabet for fællesorganisationen blev indkaldt til ekstraordinært møde for at vedtage en bombastisk udtalelse mod den nye vælgerforening, hvis liste omfattede ti navne, af hvilke halvdelen var kommunister, to var socialdemokrater og tre frisindede borgerlige. Socialdemokratiet, som ved forrige byrådsvalg havde opnået 61,7% af stemmerne, opnåede denne gang kun 49,4%, mens den nye vælgerforening rykkede ind i byrådet med fire mand. Også her gik man kort efter valget i gang med at skabe en lokal presse, som kunne udbrede kendskabet til gruppens arbejde, men på grund af indgriben fra socialdemokratisk side lykkedes det at forhindre bladets udsendelse, idet man truede bogtrykkeren med at fratage ham enhver papirtil-
deling.

I Kyborg blev der fra arbejdsmandsforbundets side stillet forlangende om, at Socialdemokratiet placerede to af forbundet udpegede kandidater på sikre pladser på den socialdemokratiske valgliste. Da dette blev bekendtgjort, valtede den socialdemokratiske presse sig over de pågældende, og resultatet blev, at de trak deres kandidatur tilbage. Arbejdsmandene indkaldte derefter til generalforsamling, hvor man besluttede at opstille sin egen liste, på hvilken der valgtes to medlemmer.

I Esbjerg lykkedes det kommunisterne gennem samarbejde med en række arbejdspladser og tjenestemand at få opstillet kandidater på en Uafhængig arbejder- og tjenestemandsliste. Listen fik valgt ³ medlemmer til byrådet og udsendte fra 1. juli 1943 regelmæssigt sit eget blad Frie tanker.

Også i Ålborg tog partiet initiativet til opstilling af en særlig arbejderliste, og det lykkedes at få arbejdsmandenes afdeling A for ufaglærte til at støtte opstillingen. Dette frastedt skittede i Nørresundby, hvor både arbejdsmand, havnearbejdere, smede og slagteriarbejdere gav tilslutning til en faglig arbejderliste.

I tre nærliggende kommuner, Vejgård, Hasseris og Sundby-Hvorup blev der også opstillet særlister.

I Ålborg fik arbejderlisten valgt tre medlemmer, i Vejgård en, i Nørresundby en og i Sundby-Hvorup tre.

I Ålborg så socialdemokraterne sig nødsaget til at gå i valgforbund med Den faglige Arbejderlistes byrådsgruppe for at bevare borgmesterpladsen, og de måtte til gengæld afgive viceborgmesterpladsen til denne gruppe.

Efter valget påbegyndtes udsendelsen af Faglig Arbejderavis, der udkom fra maj 1943 til august 1945 og støttedes økonomisk af Arbejdsmandenes fagforening i Ålborg.

Udviklingen i de byer, hvor kommunisterne greb arbejdet dristigt og praktisk an, bekræftede fuldtud rigtigheden af LAND OG FOLKS ord om perspektiverne for kommunevalget. I martsnumret 1943 hed det derom bl.a.:

"Arbejderne er ikke interesserede i at denne politik ubindret får lov at fortsætte. Og der er, selv under de nuværende forhold, mulighed for at gøre en indsats herimod. En enkelt rankryget mand i et by- eller sogneråd kan få stor betydning. Fagforeningsmedlemmerne må derfor gøre alt for, at de gode folk, der har vendt sig mod kapitulation og nedskæring, bliver opstillet. For de en dårlig målplacering på den socialdemokratiske liste, må de ved personlige stemmer på selve valgdagen gives en bedre placering. Og hvor fagbevægelsen ser sig nødsaget til at foretage selvstændig opstilling for at komme den folkeopbyggende politik til live, må man selvsagt stemme på disse kandidater og sørge for, at alle såkaldte folk gør det samme."

Nej, arbejderne var ikke interesseret i, at denne politik ubindret fik lov at fortsætte. De viste det ikke alene gennem de mange strejker, som fortsatte somren igennem, men også gennem en forstærket kamp direkte vendt mod besættelsesstropperne og deres danske håndlangere.

De officielle tal for antallet af sabotagehandlinger i forårsmånederne 1943 er: januar 11, februar 12, marts 34 og april 42, men disse tal dækker ikke den virksomhed, der udfoldedes, hvilket blandt andet klart fremgår af de oversigter, det illegale LAND OG FOLK bragte i hvert nummer under overskriften Kampen mod tyskerne. - Og LAND OG FOLK fik på grund af de vanskelige arbejdsbetingelser endda ikke registreret samtlige sabotagehandlinger. Til eksempel på hvor omfattende og mangesidet kampen mod tyskerne var, anføres LAND OG FOLKs liste over sabotagehandlinger trykt i nr. 27 for marts 1943:

- " 6/2 Indbrud i tyske bunkers på Industrihotellet i Lyngby og restaurant Skarven ved Knudshoved.
- 7/2 Indbrud i militærdepotet på kurstedet, Lyngby Strand.
- 10/2 Brandstiftelse i Odense Tennishøj.
- 11/2 Brand i en tysk staldlange ved havnen i Horsbøns.
- 15/2 Tre anholdt i Fredericia under forsøg på at fjerne en ammunitionskasse.
- 15/2 Tysk halvvejsbrændt på Øksbøl station.
- 16/2 Attentat mod tysk transporttog 5 km vest for Odense.

- 16/2 Maskinsnedkeriet i Åbybro nedbrændt,
 19/2 Sprængbomber mod Dansk Aluminiumsindustri i København,
 19/2 Brand i Fords garager i Kolding,
 20/2 "Rangeruheld" i Helsingør, tre jernbanevogne kørt i havnen, fergeoverfarten blokeret,
 20/2 Vogn med halm til Varmemagten brændt på Åbybro station,
 20/2 En sending nyreparerede varmemagtsbiler brudt knust sammen i Sønderjylland. Brand i lejerne,
 22/2 Nyt rangeruheld i Helsingør. Denne gang med tyske kantinevogne. Al porcelæn knust. Køkken skoldet i kaffegryden.
 22/2 To tyske halmvogne brændt i Korresundby,
 22/2 Brandstiftelse i A/S Vesav Rulstoker, Odense,
 22/2 Asfaltstøv i lejerne på elektromotorerne i moderskibet for U-både og flyvebåde m/v Franken, der ligger ved B & W (det var den samme båd, der for nogen tid siden var så uheldig at få søn i alle sine kabler),
 28/2 Brandstiftelse i Stålhøderiet, Lygten 5, København,
 28/2 Brandstiftelse i Koller & Jochumsens Maskinfabrik, Horsens,
 1/3 Bombeattentat mod Chr. Bahr & Co.s jern- og stålforretning, København,
 2/3 Brandstiftelse Lütshof, Christiansens snedkerværksted, København,
 2/3 Brandstiftelse hos skredorfirmaet Ernst Rasmussen, København,
 2/3 Bombeattentat mod maskinfabrikken Iron, København,
 5/3 Varmemagten halmager i Silkeborg brændt.
 5/3 Brandstiftelse i organisations Tofts lager i Hellerup,
 6/3 Bombeattentat mod maskinfabrikken VIVI, København,
 6/3 Brand i hærseafdelingen på fabrikken Scandia i Randers, som for tiden har 600 jernbanevogne i arbejde for tyskerne.
 6/3 Brandstiftelse i Ålborg Halmvarefabrik, tre tons halm brændt.
 7/3 Brand i to halmvogne ved Ålborg Værft.
 9/3 Brandstiftelse mod Korsør Hørn- og Foderstofkompagni, Korsør,
 9/3 Fogattentat syd for Bramminge,
 9/3 Sprængstofattentat mod tysk tog mellem Esbjerg og Tjæreborg,
 10/3 Fogtarmenstød på rangerpladsen i Ringkøbing,
 10/3 Brandstiftelse mod B & W spanteloft i København, skaden meget betydelig. 2/3 af loftet med mange modeller, bl.a. til nye tyske hurtigbåde brændt,
 12/3 To godsvogne afsporet på Esbjerg havnespor,
 15/3 Bombeattentat mod jernbanelinien mellem Årskronergade og Haydalsvej i København,
 15/3 Brandstiftelse i S/s banskig, Helsingør Skibsvarft,
 18/3 Attentat mod luftvernsstyks på taget af Storkassen i København,
 22/3 Bombeeksplosion på F.A. Smiths maskinfabrik i Valby

Endvidere er Crone & Goldschmidts fabrikker i Ribe, der arbejdede for tyskerne, samt Ribe Automobilfabrik og Automobilfirmaet Bruhns A/S i Esbjerg nedbrændt. På Nordhøjvej i København er 5 master, der har elektriske ledninger til virksomheder, der arbejder for tyskerne, søvret over og brændt. Ovenstående lister over godt dansk arbejde er langt fra

komplet. Bl.a. har vi ikke kunnet opregne det antal gange, hvor biler, jernbanevoogne m.v. er brændt sammen, fordi der var sukker eller sand i lejerne."

Denne omsig-gribende sabotage gik de tyske nazister hårdt på nerverne. Den 27/. februar 1943 indkaldte general von Hanneken pressen til møde i sit hovedkvarter på Nyboder skole i København og oplæste en erklæring, hvori det hed, at der i de sidste måneder var foregået en beklagelig og højst pinlig forandring i forholdet mellem den tyske værnemagt og den danske befolkning. En voksende opsætsig holdning hos visse danske elementer havde foranlediget ham til en henvendelse til den danske regering om udvidet beskyttelse mod sabotage. Overfor elementer der iværksatte slige fejge og foragtelige handlinger måtte den tyske værnemagt forsvare sig. - "Jeg venter af regeringen og politiet den skarpeste forfølgelse af gerningsmændene. Vær forvisset om, at den tyske Værnemagt ellers selv, når den angribes som her kan slå hårdt til, og at den vil slå hårdt.... Danmark indtager jo en særstilling og i Danmark ved den store offentlighed alt for lidt om den stedfundne sabotage og dens fare for landet. Jeg har ofte undret mig over, så lidt disse ting afspejler sig i bladene. Nu opfordrer jeg den danske presse til at bidrage til at overbevise sine landsmænd om, hvor sindssvage disse sabotagehandlinger er. Pressen i Danmark er jo ikke kneb-
let, den kan gøre en sådan indsats, men den må gøre det selv. Pressen må ikke give udtryk for, at det sker efter min erklæring her. Tro ikke, at sabotagen og lignende handlinger tilfører England og Amerika fordele. Tvertimod!"

Von Hanneken glente blot, at tyskerne selv gennem Udenrigsministeriets Pressebureau havde forbudt pressen enhver omtale af sabotagehandlingerne. For ellers var pressen såmænd mere end villig til at fordømme modstandsbevægelsens arbejde, og den fandt ikke på noget tidspunkt anledning til at dække sig under, at det skete efter von Hannekens eller andres ønsker.

Resultatet af von Hannekens forbitrelse var bl.a., at der ansattes et stort antal mænd dels ved politiet og dels ved statsbanerne til bevogtningstjeneste ved de mest benyttede jernbanelinjer. I sommerhalvåret skulle dagpatruljer befære linjerne 16 gange i døgnet i vinterhalvåret 8 gange. Dertil kom, at politiet arrangerede særlige strejfpatruljer, og at der var stationeret faste vagtposter ved alle broer.

Disse foranstaltninger var dog ikke på nogen måde i stand til at forhindre jernbanesabotagens fortsættelse og udvidelse og ind imellem de mange alvorlige sammenstød forekom også fornøjelige hændelser ude på banelinjen, som f.eks. denne, der fandt sted i begyndelsen af marts i nærheden af Høllerup:

To sabotagevagter, en betjent og en banearbejder, ville anholde seks personer, men disse satte sig til modværge, banearbejderen flygtede, mens betjenten blev overmandet og afvæbnet. Gerningsmændene forsvandt uskadte, medtagende betjentens revolver, hans stave - og hans bukser.

I det var ikke kun tyskerne, som foruroligedes over denne udvikling, også regeringens samarbejdende partier kom den

på tværs. Endnu så sent som i 1946 erklærede Hartvig Frisch, at "denne udvikling (måtte) vække stor betænkelighed, da det kunne forudses, at den ville undergrave den politik, hvortil valget havde givet tilslutning."

Regeringen regerede virkelig som allerede nævnt videre i den lige så naive som fejlagtige tro, at den gennem valget havde fået tilslutning til sin politik, og den betænkte sig derfor heller ikke på den 3. april 1943 umiddelbart før indkaldelsen af det nye folketing, at lade rigsdagens samarbejdsudvalg udsende en erklæring, vendt mod "disse handlinger, der forstyrrer ro og orden i strid mod kongens budskab af 9. april, og som strider mod dansk lov." Man gentog endnu engang "det har været et uvurderligt gode, at det i det store og hele er lykkedes at bevare rettens håndhævelse som et dansk anliggende. En fortsættelse heraf er af den mest fundamentale betydning for os alle."

Erklæringen sluttede med en opfordring til befolkningen om at yde politimyndighederne støtte i arbejdet og at bevare ro og værdighed. Der var imidlertid efterhånden udsendt for mange erklæringer af denne slagstil, at det kunne øve nogen indvirkning på den stadigt voksende modstandsvilje, ~~hvilken modstandsvilje~~ og regeringens handlinger (indretningen af den særlige afdeling i Horsens Tugthus, dødsdommen over Hans Petersen og de øvrige hårde domme over danske statsborgere, (se side 17/10)) modsagde jo dens ord. Den 15. maj forsøgte man derfor, om kongen ville have mere held til at mane modstandshæren i jorden. I en radiotale, som forud blev

stærkt opreklamøret erklærede kongen, at "visse begivenheder i den senere tid viser, at der findes personer, som ved udøvelsen af forkastelige handlinger tilsidesætter de hensyn, som ansvarsbevidste danske skylder deres fædreland.....disse handlinger af ansvarsløse personer kan have de alvorligste følger for såvel enkeltpersoner som for samfundet som helhed." Kongens appel havde imidlertid lige så lidt virkning som samarbejdsudvalgets. Sabotagen lod sig ikke standse. Ikke alene Det kommunistiske partis medlemmer, men stadigt voksende kreds af befolkningen fulgte de retningslinjer, som var givet af partiet og i Hytårsteseerne 1943 var formuleret således:

Punkt 9.
 Partiet må af hensyn til landets nationale og politiske fremtid og den kommende udvikling, føre den tidligere fastlagte linje om national modstand igennem til yderste konsekvens. Hensynsløs skærpselse af vanskelighederne for Tysklands krigsførelse ved dårligt arbejde, tilsidesættelse af tyske forskudsregler, sabotage samt en udvikling til de højeste kampformer er de midler, der må bringes i anvendelse. Formålet hermed er at forårsage tyskernes udbytte af landet så meget som muligt og binde de flest mulige kræfter. Dette kan kun gennemføres, når det underbygges med det bredest mulige oplysningsarbejde (om vort lands optræden som krigsførelser ved dets hjælp til Hitler) i forbindelse med hensynsløs kamp mod kapitulanterne, ikke mindst i fagforeningerne. Ved valg må der her drages omsorg for, at alle, der siger god for regeringens politik, og alle passive skiftes ud og erstattes af tilhængere af modstand."

Også i Danmark havde Den røde Hær sejr ved Stalin-grad virket inspirerende og inciterende.

18. kapitel.

Modstanden mod n.e.s.

Efter vinterens nederlag på østfronten var Hitlers tropper i foråret 1943 - til forskel fra foråret 1942 - ude af stand til at foretage offensive operationer mod Den røde Hær.

I sin dagbefaling til Den røde Hær den 1. maj 1943 udtalte Stalin herom:

"Det betyder selvfølgelig endnu ikke, at Hitler-Tysklands katastrofe allerede er indtrådt. Nej, det betyder ikke det ikke. Hitler-Tyskland og dets hær vakler og gennemgår en krise, men de er endnu ikke slået. Det ville være naivt at tro, at katastrofen kommer af sig selv uden at man behøver at gøre fra eller til. Der behøves endnu to-tre kraftige slag fra vest og øst ligesom den, Hitler-hæren har fået i de sidste 5-6 måneder, for Hitler-Tysklands katastrofe er en kendsgerning." (Stalin: 30 i krig, side 82).

Den alvorlige svækkelse af Hitler-Tysklands militære stilling var først og fremmest en følge af, at den tyske hær i det forløbne år ikke havde haft nogensomhelst militær fremgang, men tværtimod havde lidt alvorlige nederlag først og fremmest på den sovjetisk-tyske front, men også i Egypten, Libyen, Tripolis og Tunis havde Tyskerne lidt ^{de} ene militære nederlag efter det andet.

Efter således at have mistet håbet om en hurtig og gunstig udgang på den af den begyndte krig, gjorde Nazisterne gentagne forsøg på at splitte de frihedsselskende nationers front bl.a. ved at snakke fred.

Af dokumenter, erobret af sovjettropper i Tyskland, fremgår det, ^{at} allerede i efteråret 1941 såvel som i 1942 og 1943 plejedes forhandlinger om en fredsslutning mellem

repræsentanter for England og Tyskland og senere mellem repræsentanter for USA og Tyskland i Lissabon og Schweiz. Disse forhandlinger foregik bag ryggen af den allierede, Sovjetunionen.

I et af disse dokumenter - et bilag til en beretning fra Ernst Weisbacher, statssekretær i det tyske udenrigsministerium - beskrives forløbet af forhandlinger, der fandt sted i Lissabon i september 1941. Af disse dokumenter fremgår, at en søn af lord Beaverbrook, Mark Aitken, officer i den engelske hær og senere parlamentsmedlem, som repræsentant for England mødtes med ungaren Gustav von Küber, der optrådte på det tyske udenrigsministeriums vegne, hvilket fremgår af en skrivelse fra W. Krauel, tyske generalkonsul i Genua, til Weisbacher.

Ved denne forhandling stillede Aitken lige ud spørgsmålet: "Var det ikke muligt at benytte den forestående vinter og foråret til bag kulisserne at diskutere muligheden for fred?"

Andre dokumenter taler om forhandlinger mellem repræsentanter for den amerikanske og tyske regering i Schweiz så sent som i februar 1943. For USA førtes disse forhandlinger af den særlig befaldsmagtigede Allen Dulles (broder til John Foster Dulles) der optrådte under dæksnavnet Bull og havde umiddelbare opgaver og fuldmagter fra Det hvide Hus. Fra tysk side mødte fyrst K. Hohenlohe, der stod regerende konge i Hitler-Tyskland nær og optrådte som Hitlers repræsentant under dæksnavnet Pauls.

Ifølge dokumentet drejede forhandlingerne sig om Østrig-Tjekslovakiet, Polen, Rumænien og hvad der var særlig vigtigt om en fredsaftaltning med Tyskland.

A. Dulles (Dull) erklærede under disse forhandlinger: "Aldrig mere må nationer som Tyskland gennem nød og uret drives til fortvivlede eksperimenter og heroisme. Den tyske stat må blive stående som en ordens- og opbygningsfaktor, en opløsning af den eller løsrirelse af Østrig kommer ikke på tale."

Med hensyn til Polen erklærede Dulles (Dull), "at måtte tale for en udvidelse af Polen mod øst, en genoprettelse af Rumænien og et stærkt Ungarn for at danne et sundhedsbælte mod bolsjevismen og panslavismen."

A. Dulles gik endvidere mere eller mindre ind for en statslig og industriel europæisk storrumssorden og så i et federativt stortyskland (mange til USA) med en deri til knyttet Donaukonfederation den bedste garanti for orden og opbygningen af Central- og Vesteuropa.

Dulles erklærede desuden, at han fuldt ud anerkendte den tyske industris krav på den førende rolle i Europa.

Det må understreges, at England og USA foretog denne "sondering" uden deres forbundsfulles, Lovjetunionens, vidende og samtykke, og at Sovjetunionen ikke engang bagefter blev underrettet om resultatet.

På samme tid som de således forsøgte at splitte de forenede nationers front ved direkte forhandlinger med to af de allierede, bestræbte nazisterne sig for at så usikkerhed og tvivl i folkernes rækker med hensyn til sammenholdet.

Heron vidner bl.a. følgende desanti, som det sovjetiske telegrambureau TASS så sig nødsaget til at udsende den 13. juni 1943: "Den prohitlerske avis "Nya Dagliga Allahanda" bragte/meddelelse om, at der fornylig i Stockholm skulle have fundet fredsforhandlinger sted mellem Sovjetunionen og Tyskland, og at disse forhandlinger skulle være brudt sammen på territoriale spørgsmål.

TASS er bemyndiget til at meddele, at denne meddelelse er fuldstændig løgnagtig og latterlig."

(Ifølge Allahandas provokatoriske artikel skulle Sovjetunionen have erklæret sig villig til at afstå Baltikum og Polen, medens et tysk krav om Ukraine var blevet afvist).

De nazistiske anstrengelser var dog frugtesløse. De vældige kræfter, som var under udvikling i folkene, lod sig ikke bromse. Hvilke hemmelige ønsker, tanker og planer der end spægede i hjernen på en Dulles, Eisenhower eller Churchill - i den øjeblikkelige situation havde de ingen mulighed for at realisere dem. De havde appelleret til folkene om hjælp til at slå nazismen ned og folkene havde erklæret sig parat, havde mobiliseret deres vældige styrke og var nu efterhånden klar til for alvor at tage kampen op. Tidspunktet til at ændre krigens forløb efter kapitalismens inderste ønske var uigenkaldeligt forpaa-
aet. Krigen mod nazismen måtte gå sin gang, omend det som vi skal se, var muligt for Churchill endnu engang at udskyde oprettelsen af den anden front i Europa - i et forfængeligt håb om, at det skulle lykkes på denne

vis at virkeliggøre drømmen om at Sovjetunionen og Hitler-Tyskland i kamp ville slide hinanden til døde.

Sommeren 1943 blev rig på begivenheder på krigens fronter. I begyndelsen af maj måned gjorde de engelsk-amerikanske styrker ende på Rommels erikenhær ved at befri Bizerta og Tunis. Den 13. maj endte krigen i Afrika, og de følgende måneder, som fortrinsvis var behersket af de engelsk-amerikanske luftangreb på Tyskland, føltes af de fleste som den nerveanspændende stilhed før udslæmmingen af stormen. Det var i Danmark ialfald ikke en ualmindelig opfattelse, at krigens afslutning stod for døren.

Den 5. juli forsøgte Hitler at tage initiativet, og åbnede en offensiv på østfronten i Orel-Kursk-Bjerggorod-området.

Hensigten hermed kan der næppe herske tvivl om. Hitler havde brug for militære resultater. De engelsk-amerikanske luftangreb hængede Tyskland, de tyske u-både havde kun sparsomme resultater at opvise, og middelhavsøerne Pantelaria og Lampedusa var efter sejr i Afrika erobret af de engelsk-amerikanske styrker. Allerede den 15. juli kom imidlertid meldingen fra Sovjetunionens Informationsbureau om, at den Røde Hær havde åbnet en offensiv i to retninger, nord og øst for Orel, og i løbet af 3 dage havde gennembrudt de tyske stillinger og var rykket fra 25 til 45 km frem.

Til disse trængsler på østfronten, som øgedes med hver dag der gik, kom så den 10. juli general Misenhowers invasion på Sicilien. Det blev ikke den massive "anden

front" i Europa, som var stillet i udsigt, som var ønsket, forudsat og nødvendig for en hurtig afslutning af krigen. Alligevel føltes det dengang som en stivlås. Land og folk skrev i sit nr. 31. juli 1943 bl.a.

Efter alt at denne vil der også kunne Andreb andre steder i Europa, og de undertrykte folk vil da, med invasionsherrens hjælp kunne foretage den lange ønskede afregning med Okkupanterne."

Var end bedømmelsen for optimistisk som helhed så fik den dog gyldighed for det italienske folk. Den 23. juli befriedes Palermo og den 25. juli blev Mussolini, Fascismens skaber, som den første af Aksens diktatorer styrtet.

Endnu den 15. juli 1943 kunne man i Politiken læse "Fascismen har bragt Italien så mange Velsignelser og Fremskridt, at der simpelthen ikke er en eneste Italiener, som ville vende sig mod sin Statsmagt." Virkeligheden viste sig endnu engang at se helt anderledes ud end dansk presse fremstillede den.

Om de nye magthavere i Italien, Kongen og marskal Badoglio kunne fra et demokratisk synspunkt intet godt men meget dårligt siges. Det var kongen, som i oktober 1922 magtede at lade hæren sætte ind mod Fascistmarchen mod Rom, og det var marskal Badoglio, som bl.a. med sennepegas og den moderne krigs øvrige brutale virkemidler underkuede det abessinske folk.

Det italienske folk nærede da heller ingen tillid til dette nye styre. Skønt der øjeblikkelig blev erklæret belejringstilstand i hele Italien, demonstrerede store folkemasser mod Hitler og mod den krig, som kun havde bragt folket lidelser og ulykke. Folkebevægelsen mod

fascismen antog et veldigt omfang, navnlig i de store industrier i landets nordlige del. Alle organiserede italienske oppositionspartier fandt øjeblikkelig sammen og afholdt natten til den 27. juli et møde, hvorfra der udsendtes et manifest. I det hedder heri henvendt til marskal Badoglio bl.a.: "De må imidlertid ikke glemme, at den (fascismens omstyrtelse) kun var mulig, fordi den var i overensstemmelse med Folkets ønsker. For at sikre den Udgang, Folket længes efter, er det nødvendigt at give Folket Ret til at udtale sig og Ret til selv at bestemme sin Fremtid." Flere lignende proklamationer fulgte efter.

Her formuleredes altså straks ved befrielsen af det første land i Europa i hovedtrækkene de krav, der senere med stedse større styrke skulle rejse sig fra de underkuede, udbyttede og kampende folk.

Det vil ikke volde vanskelighed at forestille sig de følelser, hvormed en Churchill eller en Dulles har modtaget disse proklamationer som de første umiddelbare resultater af deres anstrengelser.

Samtidig med at Aksens to europæiske lande således var udsat for den hårdeste belastning, var også den asiatiske ende, Japan i alvorlige vanskeligheder. Den amerikanske flåde var ved at overvinde skaderne fra Pearl Harbour og rettede hårde slag mod Japans sydøstlige flanke.

Folkets rejning i Italien, som ledsagedes af veldige strejkebevægelser, Den røde Hærs fortsatte fremgang

på Ostfronten, de voldsomme bombardementer mod Tyskland, hvorunder bl.a. Hamburg næsten ødelægtes med bl.a. den følge, at tusinder af danske arbejdere søgte hjem igen, ikke netop som agitatorer for nazismens magt og herlighed blev den blæsebælge som fik den ulmende modstand i Danmark til at flamme op.

Men endnu begreb hverken den danske regering eller de faglige ledere, at klokken var ved at falde i slag. Under alle omstændigheder bar deres handlinger ikke præg af, at de havde begrebet det.

Den 30. januar 1943 havde finansminister Kofoed nedsat et udvalg - det såkaldte "professorudvalg" for som det hed. at undersøge hvilke yderligere foranstaltninger, der kunne træffes i den hensigt at modvirke de ledige penges skadelige indflydelse på prisniveauet.

Udvalgets arbejde resulterede i en lang række skatte-love, som kom til behandling i Folketinget den 25. juni og endelig gennemførtes i begyndelsen af juli. De nye love omfattede dels direkte skatter, krigskonjunkturskat og skat på selskaber, som tilsammen skulle indbringe 40 mill. kr. dels indirekte skatter, først og fremmest en forhøjelse af afgiften på tobaksvarer og stærke drikke, som skulle give 70 mill. kr. og endelig en tvungen opsparing som var beregnet at skulle indbringe 105 mill. kr.

Årsagen til denne nye og veldige skatteudskrivning var ikke, at staten manglede penge. Den tvungne opsparings 105 mill. kr. skulle til eksempel anbringes på en sparrekonto i Nationalbanken. De nye skatter var alene tænkt

som middel mod pengerygeligheden - altså inflationsfaren.

Lovenes virkning måtte dog nødvendigvis blive en ganske anden end den foregivne. Det var til eksempel karakteristisk, at de indirekte skatter - i første række tobaks- og spiritusskatter - steg næsten dobbelt så meget som de direkte skatter, nemlig 70 mill. kr. mod 40 mill. kr. De nye skatter ville altså komme til at hvile hårdest på de små indtægter og ikke på de store, krigsskabte millionfortjenester. Det var tillige karakteristisk, at landbruget så at sige ikke rantes af krigskonjunkturskatten.

Regeringens politik betød derfor en dobbelt nedsmæring af de mindrebedlede: først sankede man deres levestandard gennem prisstigninger og lønstop for at sikre Tyskernes udplyndring og landbrugets og bykapitalens krigsgevinster. Dernæst lod man nu i anden omgang de mindrebedlede betale omkostningerne ved at fjerne den inflationsfare - eller vel rettere mindske den igangværende inflation - som krigsgevinsterne havde fremkaldt.

Hvad endelig angik den tvungne opsparing, da var den overhovedet ikke nogen beskatning, idet de beløb, som staten fik ind skulle tilbagebetales senest inden udgangen af 1947 og 1948 med halvdelen hvert år. Fra 1. januar 1945 skulle tvangslånene ydermere forrentes med 2% p.a. - penge som landets øvrige skatteydere måtte betale! De tvangsopsparende velhavendes eneste tab var derfor en mindre renteindtægt.

De to hovedkilder til den igangværende og stadigt

voksende inflation, nemlig den kontante finansiering af besættelsesmagtens "køb" over Nationalbankens værnemagtskonto, (diverse debitorer) og Clearing-kontoen, samt den skæve indkomstfordeling, beskæftigede professorudvalget sig overhovedet ikke med - eller ialfald kom en eventuel cyslen med disse spørgsmål ikke til udtryk i de forelagte lovforslag, og derfor måtte resultatet nødvendigvis blive, at inflationen fortsatte, og at arbejderes og småfolks lev vilkår stadigt forringedes.

Ved udgangen af april kvartal 1943 havde besættelsesmagten plyndret landet for knap 3 1/2 milliard kroner, nemlig 1532,4 mill. over Clearing-kontoen og 1793,4 mill. over kontoen div. debitorer.

Disse uhyre beløb var dels medansvarlige for den inflation der var igang, og dels var de i forbindelse med besættelses- og lagerrealisationerne kilden til de ledige penge, der betød fare for yderligere inflation, og som professorudvalget havde til opgave at få ram på.

Et udtryk for disse ledige penge har man deri, at bankernes indlån i juli 1943 var 1,7 milliard højere end deres udlån, mens forskellen før krigen kun var 0,2 milliard kr.

Det siger sig selv, at denne vældige opsparing - på en tid hvor vi den reale nationalindtægt formindskedes - kun kunne finde sted ved en stærk forskydning i indkomstfordelingen, en sådan nedpresning af omfattende lags realindtægt og overførsel af indtægt til de mere besiddende befolkningslag, at disse sidste ikke alene fik

dækning for deres andel i den almindelige nedgang, men herudover fik en så stærk forøgelse i deres realindtægt, at de foruden den naturlige øgning af forbruget, der altid går jævnsides med en forøgelse af realindtægten, frivilligt kunne øge deres opsparing med det nævnte beløb.

Den uhyrlige uligevægt i landets sociale struktur, som affødt af besættelsen, hang på det nøjeste sammen med den måde, hvorpå nazi-tykerne organiserede deres udplyndring.

Forskydningen skete først og fremmest som følge af prisstigninger med samtidig lønstop for arbejdere og tjenestemand, hvilket naturligt medbragte disse gruppers realindtægt til fordel for de besiddende.

Tager man alene de ca. 500 000 organiserede arbejdere og lægger det officielle pristal (som dengang ligeså lidt som nu viste den virkelige prisforhøjelse) til grund, så havde deres underskud i indtægt sammenlignet med 1939's realindtægt i hvert af årene 1940, 1941 og 1942 været ca. 330, 480 og 430 mill. kr., ialt^{ca.}/1240 mill. kr. Hertil kommer så, hvad landbrugets arbejdere, tjenestemand, visse småhandlende og håndværkere m.fl. havde tabt.

Denne organisering af udplyndringen havde store fordele for tyskerne fremfor den direkte krigsudskrivning: de grupper, hvis velvillige medarbejde var medbestemmende for, hvormed arbejde eller varer der skulle leveres (landmænd, industrileverandører, entreprenører m.fl.)

fik direkte fortjeneste på de leverede varer, hvorved deres interesse stimuleredes. Omvendt markede arbejdere og tjenestemænd ikke den tyske udplyndring direkte, men i form af en almindelig prisstigning for hvilken det faldt naturligt - og langt fra med urette - at vende uviljen mod indenlandske krese.

Følgen af denne politik var bl.a., at mange arbejdere først langsomt forstod i hvilket omfang, de tyske nazister bar ansvaret for deres elendighed. Samtidig var utvivlsomt store dele af de krese, der ved uhammet at følge deres egne økonomiske interesser støttede besættelsesmagten, næppe klar over i hvor høj grad de herved samtidig spillede tyskernes kort. For disse sidste hed udvejen af dilemmaet mellem deres øjeblikkelige økonomiske interesse og deres nationale samvittighed den "nationale" samlingsregering, som samtidig med at den gav udtryk for nationalt sammenhold i virkeligheden var en regering, som besættelsesmagten i alt væsentligt var yderst tilfreds med.

I Land og Folk kommenteredes vedtagelsen af de mange skatteforslag med en artikel: Eftergivenhed for Hitler - nye Byrder på Folket, hvori det bl.a. hed:

"Rigsdagen lægger med disse Forslags Vedtagelse en ny byrd til Byrden for Hitleres Krigsforløb på det danske Folk. Men Inflationsfaren vil stadig true. Skal den effektivt bekæmpes, må, som ovenfor antydet, Nationalbankens Politik ændres, Krigsskuldanternes Gældsret indskrænkkes, Lønrykningen fastholdes og alle livsvigtige Varer rationeres. At belægge Arbejdernes og Småkaarefolks utilstrækkelige Indtægter med nye Byrder er ikke alene folkerjendtligt, men også virkningsløst. Thi det er, som f.eks. Statsminister Buhl udtalte på de samvirkende Vagterbunds Generalforsamling, ikke fra Arbejdernes Løn, Inflationsfaren truer. Løtte er ganske rigtigt, men da Finansminister

Buhl i sin Tid foreslog Tøjskatten og mange andre skatter, var Kommunisterne alene om at hævde denne Opfattelse. Det er et Ironiskrikt, at Buhl indser sine Fejl. Men det er ikke tilstrækkeligt. Situationen kræver Handling." (Land og Folk, nr. 30, Juni 1943).

De socialdemokratiske ledere var imidlertid ingenlunde indstillet på handling. Deres parole var fortsat: Tilpasning.

I midten af maj afholdt ~~ikke~~ De samvirkende Fagforbund sin anden ordinære generalforsamling under krigen. Skønt talrige aktioner på arbejdspladserne og alle krav fra generalforsamlinger i de faglige organisationer var mundet ud i ønsket om en mere aktiv faglig politik til forsvaret af medlemmernes interesser, var der dog stadig i Døds forretningsudvalg et flertal, der ønskede den hidtidige faglige linje fortsat og på generalforsamlingen erklærede formanden, Ejler Jensen sig i realiteten indforstået med, at fagbevægelsen skulle opgive kravet om fuld dækning for prisstigningerne og indførelsen af et ærligt pristal og i stedet på regeringens forslag optage forhandlinger om en fremtidig lønregulering.

I Land og Folk kommenteredes denne beslutning bl.a. som følger:

"..hvad er det, regeringen tilstræber med en Lønregulering? Simpelthen, at det bultniveau, Lønningerne ligger på, under ingen tæstendigheder må forbedres. I den påstandede Kamp mod Inflationen, der - som de nye forbrugsafgifter viser - bl.a. skal tjene en yderligere Hædering af af Folkets Købekraft, skal Regeringens Lønregulering indgå som den løn, hvorimod alle Bestemmelser for at have det nuværende Misforhold mellem Lønninger og Priser skal bringes til at strande.... Vil Ejler Jensen og Løningsfæller ikke forstå, at Dagens Gerning er at understøtte Medlemmernes Krav om højere Løn og en retfærdig Fordeling af de forhaandenværende Varer, og at det er hans og det

øvrige Forretningsudvalgs fordømte Fligt på Grundlag af de faktiske Værdier, der kræver optaget af Lønforhandlinger til August i henhold til Overenskomsten, som vil Morgendagens Lovligheder belære den om, at de, der forsent forstod, hvor det berører den, vil blive ladet ene tilbage. For ustraffet sidder man ikke længere efter Gang Medlemmernes ønsker overhængig."

På arbejdsgiverforeningens generalforsamling den 20. maj fik Ejler Jensen tilslutning til sit standpunkt af formanden for arbejdsgiverforeningen, T.K. Thomsen, som iflg. referat i B.T. bl.a. sagde:

"Jeg understreger, at Udviklingen i hvert Fald må gå mod Lønstop og Fristop, idet Lønstop er en utvivlsom forudsætning for Fristop.

De herrer vil af viserne have set, at man indenfor Hovedorganisationerne for tiden beskæftiger sig med disse problemer."

Ejler Jensens synspunkter var dog ikke enerådende indenfor den øverste faglige ledelse. Således udtalte Arbejdsmandsforbundets formand Axel Olsen på Døds generalforsamling "at der ikke kan være Tale om en automatisk Lønregulering, hvis der ikke tages Hensyn til såvel den manglende Dyrtidsdækning som til Kvalitetsforringelser."

Axel Olsen stod ikke alene med denne opfattelse. Bag sig havde han langt det overvejende flertal af Danmarks arbejdere. Det viste bl.a. også den modtagelse som en redegørelse, det kommunistiske Partis faglige sekretariat sendte ud til de faglige fraktioner i juni måned, og som sluttede:

"Tov ikke med at sætte spørgsmålet til Debat på Generalforsamlinger og Klubmøder. Lad De samvirkende Fagforbunds Forretningsudvalg snarest blive gjort bekendt med, at Medlemmerne forlanger, at der skal staves fast på kravet om fuld lønning for fristopninger og tilsvarende af et andet

Priстал, og et Landsorganisationen under Henvisning
til de Værderevnerne, der i det mindste har Lønnet Sted,
hvilket også er en forudsætning for vil Lønnet i Hensid
til Overenskomsten."

De samvirkende Fagforbund havde al mulig grund til at stå fast på kravet om fuld dækning for priestigningerne. Det kunne motiveres ikke alene med den foran påviste nedgang i arbejderne realindtægt, men også med arbejdslovgivernes stadigt stigende udbytter. En undersøgelse foretaget i sommeren 1943 på grundlag af Green "Dansk Fonds og Aktier, II, 1942/43" og omfattende 146 industriselskaber med en samlet aktiekapital på 260 mill. kr. viste, at mens disse store selskaber i 1937/38 havde tjent 40 mill. kr., tjente de i 1941 ikke mindre end 54 mill. kr., en fortjeneste som i 1942 steg yderligere til 59 mill. kr., Sukkerfabrikkerne, som var holdt udenfor denne opgørelse, tjente før krigen 6 mill. kr., men i 1942 ikke mindre end 33 mill. kr.

De store fortjenester gav sig naturligt også udtryk i aktiekurserne. Mens obligationerne i 1942 var steget 10% i krigens år - en stigning som i det væsentlige måtte tilskrives pengeregigheden - var aktiekurserne steget 20% siden 1939, og dette til trods for, at 1939 profitmæssigt set var et ekstraordinært godt år. (Statistisk Årbog oplyser, at industriaktier således : 1929: 100, 1932: 75 og 1939: 100).

Den 25. juli 1943 kunne man i en ledende artikel i Berlingske Tidende om lønninger og økonomiske problemer læse: "Og paa samme Maade maatte den Borger, der tilkæmpede sig den politiske Frihed. føle det unaturligt

om han skulle leve i økonomisk Underdanighed."

DaFs ledere fandt^{del} åbenbart ikke "unaturligt", at arbejdere, husmand og ligestillede skulle leve i økonomisk underdanighed. Ialfald strittede de længe muligt imod, at der blev gjort forsøg på afekaffelse af denne økonomiske underdanighed.

Det var ikke kun byarbejderne, som rantes af besættelsens økonomiske byrder. Også landbrugets småfolk, husmandene og landarbejderne, var hårdt trængt.

Til trods for, at "det samlede landbrug" havde forøget sin realindkomst (sin årlige købekraft) med 41%, så havde husmandene så at sige ingen del fået i denne voldsomme stigning, og måtte i 1943, bl.a. som følge af kornloven (der nedskær fordeling af til husene til halvdelen af, hvad der svarede til deres dyrehold før krigen) befrygte, at deres realindtægt ville blive forringet i forhold til før krigen. De store gårde havde så til gengæld forøget deres pengeindkomster med op mod en snes tusind kr. pr. ejendom.

Også på landet havde krigen forårsaget en voldsom skarp økonomisk ulighed, også her udsattes landets sociale struktur for det hårdeste pres.

Udstykningen var omtrent gået i stå. Mens der normalt oprettedes 600 nye brug årligt, blev der i 1943 kun oprettet 73 nye mens 93 indeklede husmandsbrug fik tillægsjord. Det var altså ikke få unge landmand, der måtte give afkald på at få eget hus og jord. Det var derfor med god grund, at formanden for de jyske Husmands-

foreninger, P. Nielsen, Tvis, på husmændenes landsmøde den fremsatte krav om fremskaffelse af jord til husmandsbrug såvel til nyoprettelse som til udvidelse af de eksisterende. Ydermere blev det fra dette møde utvetydigt slået fast, at husmændene ikke ønskede højere priser for deres varer, men var solidarisk med byernes arbejdere i deres krav om prisstop.

Husmændenes landsmøde bidrog ikke til at dæmpe den gærende uro.

Ingen forståelse endogså bedømmelse af udviklingen i Danmark i den begivenhedsrige sommer 1943, som førte frem til den 29. august, vil være mulig uden at holde sig disse økonomiske forhold klart for øje. De var hovedkilden til harme og vrede blandt arbejdspladsernes folk som tilsat en mængde andre irritations- og tiringsmomenter omsider udløste de store strejker og skabte basis og sympati for den hastigt voksende sabotage. På en række andre områder optrådte stadig regering og myndigheder på en måde, der måtte virke som en grov udfordring overfor befolkningen.

I juli måned gennemførtes således en lov om pligt til at stille skydevåben og motorkøretøjer til rådighed for "rets- og politi- og fængselsvæsenet", og i skrivelse af 1. juni 1943 gav forsvarsministeren på regeringens vegne hæremsforskellige afdelinger meddelelse om, at de befalingsmænd, der ønskede at deltage i tysk eller finsk krigstjeneste, villo få denne tjenestetid

medregnet ved beregning af aldoretillæg og pension, Partiet Dansk Samling anmeldte den 24. juni i folketinget en forespørgsel til forsvarsministeren angående hidtævnte forhold, men forespørgslen blev nægtet fremme. De samarbejdende politiske partier gjorde, hvad der var muligt for at undgå en åben diskussion om de spørgsmål, som optog befolkningen.

Omtrent på samme tid opskræntes i al fald store dele af befolkningen af regeringens stilling til de danske jøder.

Frit Danmark, juni 1943 meddelte herom:

"VORT DEMOKRATI - OG JØDERNE!"

Bag Professorkonkurrencens Kulisser.

De få, der endnu føler sig kaldede til at tage Ministeriet Beavenius i forvar, fremhæver som en af dets faa fordele, at det i hvert fald danner boldværk mod de værste nazistiske Udskøjelser, og saaledes blandt andet hindrer indførelsen af Undtagelsestilstand for Jøderne i det danske Samfund. Som den efterfølgende Beretning vil vise, er Sandheden den, at nok er ingen "Jødelov" fremsat eller gennemført paa Rigsdagen, men bag Befolkningens Ryg har Regeringen administrativt vedtaget og gennemført forholderegler af en Jødelovs Karakter.

Efter Besættelsen af et Professorat ved Tandlægeskolen henvendte en forsaaget Ansøger sig til Departementschef Graae i Undervisningsministeriet for at spørge, hvorfor han ikke havde fået Stillingen. Departementschefen, der efter ligende med Høje kunde have begrundet Forholdet med en henvisning til Vedkommandes ringere Kvalifikationer, oplyste ham i stedet om, at hans ikke-ariske Afstamning paa forhånd udelukkede ham fra at komme i Betragtning, idet Regeringen havde vedtaget ikke at ansætte jødiske Embedsmænd for ikke at støde de tyske Nazister!

Med denne Oplysning henvendte den forbigaaede sig til Almindelig dansk Lægeforening, hvor Meddelelsen vakte forstaaeligt Høre, da man vidste, at Universitetet netop stod overfor Afholdelse af en Konkurrence om Professoratet i Børnesygdomme, hvori den ene Deltager var Jøde. Lægeforeningens formand fandt med Rette, at det var en forargelig Komedie, hvis det paa forhånd var givet, at denne Mand, uanset sine Præstationer, ikke kunde vælges. Overkirurg Fenger gjorde

derfor Fakultetets Dekan og Kommissionsens Formand, Professor Rydberg, opmærksom paa Sagen i et brev. Det blev samtidig kendt, at Departementschefen ved en kortelse af den forestaaende Konkurrence havde udtalt, at hvis den jødiske Heltar blev eenstemmigt indstillet, vilde Hegeringen maaske baje sig. Man skulde herefter tro, at Konkurrencevalget havde samlet sig til Protest; men det skete ikke; thi ganske vist kendte efterhaanden alle Partier Sagen, men officielt blev den ikke forelagt skultet eller Udvalg - det hindredes formentlig af den sørlige Kamarilla, der ved alene pillige Lejligheder udfolder sin underjordiske Virksomhed i Universitetets- og undervisningsministerielle kredse. Intet var sket - Konkurrencen kunne gaa sin Gang.

FRIT DANMARK kendte paa et tidligt Tidspunkt disse Forhold, men ansaa det af hensyn til Konkurrencens Heltagere for rigtigst at vente med at frendrage dem til Resultatet forelaa. Nu er Hr. Plun valgt til Professor, og vi har ingen Grund til at betvivle, at dette Valg er truffet af rent saglige Grunde. Det er ikke denne konkrete Sag, der har almen Interesse, men det Faktum - der siden er blevet bekræftet i private Samtaler af et Par Ministre - at vor nævrende Hegering ogsaa med hensyn til Jøderne i al Stilhed forvalter vort Samfund i Nazismens Aand.

Fremgangsmåden er typisk for hele Scavinius Ministeriets Virksomhed; endatil bevares den demokratiske Maske, der skal berolige Befolkningen og den frie Verden. Men i Realiteten administreres der som i de Lande, hvor ubenlyse Nazister er sat til at styre. Det afgørende er ikke den Grad, disse Foranstaltninger naar, men deres Karakter af utvetydige Krænkelse af Demokratiets bærende Principper. Derfor er der ikke noget opmuntrende eller nogen Sejr i, at det danske Nazistparti og Blade som "Kamptegnet" o.l. gaar deres Opløsning i Møde. Det skyldes ene og alene, at Besættelsesmagten ikke har Interesse i at understøtte Organer af denne Art, da "vore egne" Myndigheder selv gennemfører de opgaver, Quisling-repartierne har paataget sig i andre Lande. Fordelen for Tyskerne er bjæfaldende: en demokratisk maskeret Scavinius og en venligt smilende Best har langt større Muligheder for at opretholde "Ro og Orden" end en umaskeret Quisling eller Terboven.

Men vi lader os ikke bedrage. Vi ser den ubønhærlige Virkelighed bag den demokratiske Maskeflage. Og vi maa forvente det Forhold, vi her har frendraget gjort til Genstand for en Forespørgsel til Hegeringen i den sigesdag, der i Marts lod sig vælge som Demokratiets Garnt overfor vort uparlamentarisk sammensatte Ministerium."

(Her kliche - Holsts tegning fra Ugens Byt nr. 27
11/7 43

Billedtekst:

At behæjde samarbejdspartiernes regering mangol

på initiativ ville være helt forkert. I sommeren

1943 forsøgte man således at bremse op for den voksende modstandsbevægelse ved at forbyde ungdommen at gå med de dengang meget populære RAF-huer. Th. Holst kommenterede forbudet i Ugens Nyt med ovenstående tegning, Thune på skalpejagt, ledsaget af følgende tekst:)

Heller ikke regeringens og myndighedernes behandling af biblioteksdirektor Dassing vidnede om nogen særlig forståelse for situationen eller snæke om at undgå udfordrende handlinger.

Dassing var som tidligere omtalt blevet arresteret i december 1942 i forbindelse med frit Danmark arrestationerne, anklaget for kommunistisk virksomhed og den 9. april 1943 idømt 4 måneders hefte, som regnedes udstået med varetagtsarresten. Efter løsladelsen blev det imidlertid forbudt ham at genoptage sit arbejde. Han blev "interneret" i sit hjem. Denne optræden fra myndighedernes side vakte den største opmærksomhed, dels fordi det drejede sig om en landkendt og højt værdsat person som Dassing, dels vel også fordi tiden nu var så vidt moden at selv ellers forsigtige mennesker turde harnes åbenlyst.

Den 3. maj gik formændene for Bibliotekarforeningen for Storkøbenhavns Folkebiblioteker og Bibliotekarforeningen for Provinsens Folkebiblioteker til justitsministeren for at protestere på foreningernes vegne. Den 27. maj fulgte hovedbestyrelsen for Dan-

marks Biblioteksforening efter, og endelig sammenkaldte de to Biblioteksforeninger medlemmerne til møde i Roskilde den 30. maj. På mødet vedtoges en resolution, underskrevet af 453 bibliotekarer, hvori det hedder:

✓ i dommen

"Foranlediget ved det skridt, der efter Forlydende påstankes imod Biblioteksdirektor Th. Bessing efter hans Løsladelse den 9. April, hvorved han forhindres i at genoptage sin Embedsvirksomhed, protesterer underskrevne saa kraftigt som muligt imod, at han uden grundlag den 9 April, imod al dansk Lov og Ret og til stor skade for dansk Biblioteksvirksomhed fjernes fra den Virksomhed, han har ledet i en Hænsænkelse.

Idet undertegnede giver den Protest, indsendt af vore Organisationers Formænd den 3. Maj, samt den Protest, der er afgivet af Danmarks Biblioteksforenings Hovedbestyrelse den 27. Maj vor fulde Tilslutning, udtaler vi - da det nu foreligger som en Hænsænkelse, at Biblioteksdirektor Th. Bessing ikke har faaet Lov at genoptage sin Virksomhed - vor Harme over, at de danske Lysægheder vedblivende finder det i sin Orden at fratage Biblioteksdirektoren hans Embedsfunktioner, berøve dansk Folkebiblioteksvæsen dets Hovedmand og derved ubegrundet udrette os for et uerstatteligt Tab i vort Arbejde.

Justitsminister Thune Jacobson måtte modtage mange protestresolutioner og mange protesterende deputationer. Kort tid før biblioteksfolkene havde bestyrelsen for Dansk Forfatterforbund henvendt sig til justitsministeren med en alvorlig protest mod forfatteren Hans Kirks ulovlige indespærring samt krav om hans Løsladelse.

Endnu et eksempel skal nævnes til belysning af, hvorledes trykket er ved at lette i bredere kredse. Der udvises større dristighed, man foretager skridt som for blot et halvt år siden ville have forekommet de pågældende utankeligt forvovne. Bladet Forfatteren

nr. 6, juni 1943 bringer en hilsen fra forfatterforbundets generalforsamling til Martin Andersen Nexø "som Udtryk for vor Sympati og Beundring" og i samme nummer aftrykkes Nexø's tak. Dette skete til trods for, at Nexø som bekendt havde siddet fængslet for kommunistisk virksomhed og var slettet af finansloven med samme lurvede motivering.

Det er fristende på dette sted at citere en artikel fra Frit Danmark, 2. årg. nr. 4, juni 1943. Den giver et ganske levende billede af stemningen i Danmark i denne tordensamlende sommer både indenfor frihedsbevægelsen og indenfor de samarbejdende politiske partiers rådlose føreres kredse.

JUSTITSMINISTEREN OM DEN ILLEGALE PRESSE.

I et af "Nationaltidende" 9. juni d.A. givet interview, Thune Jacobsen har tilstået en korrespondent ved "Stockholms Tidningen", oplyser Justitsministeren, at Kriminaliteten i Danmark nu er dobbelt så stor som i Aarene før Krigen. Omtront i samme Aandedræt tilføjer han, at "man kan godt sige, at danskerne er fuldstændig klare over, at den tyske Krigsagt har opført sig udmærket." En sådan påstand er en dyb krænkelse af det danske folk, som daglig og i stedsse voksende mængde maa lide under Tyskernes systematiske Udplyndring af Stat og Borgere, deres Kanheder, deres Edelæggelse af Retstilstanden, deres pantrængende forsøg paa Forvrængning eller Fordømmelse af den offentlige Mening, deres Import af Koneskygdomme og deres Eksport af uøjsommelig tilvejebragte Samfundsværdier.

Kun en dansk Minister, som er bleven sjældelig korrumpet, kan overfor Ind- og Udland udstede Videsbyrd for "udmærket opførsel" til de Horder, som vaabenstruttende aflæser hverandre i det vaabenløse Danmark. Vi andre vil imidlertid bestemt have os frabedt, at Lakajsjæle taler paa vore Vegne.

Det vilde have været forstaaeligt, om Hr. Werner Best eller en anden af Banditterne i Gau Danmark havde udtalt sig om danskerne, som Thune Jacobsen om Tyskerne. Mandelig, disse fremmede Herrer vilde have god Grund til at gøre Gældende, at "vi tyskere er fuldstændig klare over,

at langt de fleste danske Myndigheder med Ministrene i Spidsen opfører sig; udmærket." Thi med Rette kan Tyskerne sige, at ingen Fordele kan opnåes billige-
re, ingen Uoplydning kan længere saa nemt, intet Overgreb kan ske med mindre Risiko, ingen Brækthed kan lennes med større udbytte, ingen Forulempelse kan modtages med større Yamyghed end i det tysk-
besatte Danmark. I hele den Del af Europa, Tyskerne har lagt Haand paa, findes ikke et eneste Land og ingen Folkgruppe, der med samme Ironi som Dan-
mark lader sig ilaa og hundee - endsiige at Girones Talsmand ligeiren skulde sige Tak og kalde den svrige Verden til Vidne paa, hvor Tyskerne dog er velopdragne og søde!

Saafrønt en Thune Jacobsen ikke paa nogen Maade kunde undgaa at tale til Ind- og udnavnlig Ud-
landet, saa vilde han, saa det synes, kun have eet at sige, nemlig dette: Vi er under en haard og streng Nødvendigheds Lov, og vi søger efter Lyne at gøre vort Folks Kaar saa lempelige, som det er os muligt.

Lige saa lidt som Erik Scavenius vil formodent-
lig Thune Jacobsen kunne forstaa, hvor dybt han med sine Udtalelser har krænket, og hvor dødsen-
farligt han har skadet Danmark og det danske Folk. Men mellem disse to uadvirkende Personer findes dog enigjensaldende Forskel: Erik Scavenius er uforanderlig vedbleven at være den indskrænkede Lyniker, der aldrig har kunnet se længere end til Berlin, medens Thune Jacobsen har været en Intel-
lektuel med humanistisk tilnærm og saaben Horisont, som er bleven et af de mest typiske og sorgeligste Iksempler paa den tyske Besættelsestids korrumpe-
ronde Indflydelse.

Detto Indtryk bekræftes af andre Udtalelser i det nævnte Interview.

"Sabotagen", sagde Justitsministeren bl.a., "er i tydelig Stigning, men det er dog kun en ringe del af Befolkningen, som beslutter sig med den... At den betyder en Fare for vort Forhold til den tyske Krigsmagt, er givet. Derfor er det Politiets Pligt at hindre Sabotagehandlinger."

Hvilken Mangel paa Logik! Og hvilken Upaalidelig-
hed! Organiseret sabotage mod den tyske Krigsmaskin på dansk jord kan (det var Thune Jacobsen tidligere intelligent nok til at begribe) aldrig være hand-
linger, i hvilke vide Kredse af "Befolkningen" del-
tager, de udføres af enkelte Grupper af modige Mand og Kvinder, hvis Maal er at tjene Fædrelandet og spare det for unødige Ofre. Men disse Grupper vilde snart smuldre hen, saafremt det Folk af hvilket de er udgaaet, stillede sig fjendtlig eller blot misbilligende til deres Virksomhed. Naar Thune Jacobsen nu selv fastslaar, at Sabotagen er i be-
tydelig Stigning, saa har han dermed ogsaa sagt, at de handelende Grupper ogsaa i Tal og styrkes i Vovemed, fordi de middelbart og umiddelbart støt-
tes af et Folk, som omfatter deres dristige og far-
lige Gerning med Taknemlighed; thi hver Skade, de tilføjer Tyskerne er et skriet på Vejen til Danmark! Frigørelse og i Regnskabetets nær forestaaende Time en Post paa Kreditsiden til Lættelse af de knugende Gældsbyrder en Erik Scavenius og en Thune Jacobsens Uværdighed har læstet paa det danske Folks skuldre.

Saa fuldstændig har Thune Jacobsen udslettet sin tidligere Personlighed, at han nu ogsaa taler

med tysk Tunge. Sabotage, siger han, øves "kun af Kommunisten og nogle få ophidsede nationale Elementer". Navne han tillige sagt "Jøder", vilde Hitler og Goebbels i nær bedre have anerkendt en af deres sande Disciple. Men isvrigt behøver han ikke yderligere at anstrenge sig; han er allerede nu sikker paa at komme til at dele mestrenes Skæbne!

Indelig siger Thune Jacobsen om "den illegale Presse", at dens Eksistens og Trivsel efter hans Mening skyldes, at "der boyeres Militær Hemmelighed om en Del Begivenheder". Er det ikke mærkeligt? "Militær Hemmelighed" om "en Del Begivenheder" som f.eks., Udplyndring af alle Værdier, Rensnings-Industri med en Kapacitet af 3-4 Millioner om Ugen, Ekspropriering af offentlig og privat Ejendom til Fordel for tyske Krigsforretninger, Konfiskation, Røvrings, Rigsdags og Romsstoles Umyndiggørelse, Folket tvangsindlagt til Rumpearbejde i den nazistiske Flimseller. Ja, tank blot, alle disse Smatting er militære Hemmeligheder, som "den danske Befolkning ikke faar Kendskab til gennem den lovlige Presse", og som derfor kun siver ud gennem den "illegale Presse"!

Paa det nuværende Trin af sin Udvikling søger Thune Jacobsen en slags Frest i den, ligeløden til Udlandet adresserede Paastand, at Oplysningerne i den "illegale" Presse kommer fra Kilder, der ofte er yderst daarligt informerede om de faktiske Forhold, de skriver om. Ser vi det! Den tyske Udplyndring, Ballestragerne, Truslerne, Fangernes Overrydning - alle disse faktiske Forhold, som den lovlige Presse ikke maa skrive om, oplyses kun mangelfuldt i den illegale Presse! Tankte vi det ikke nok: Lykkerne opfører sig endnu sjoflere, end der for Tiden er Mulighed for at faa Rede paa, og Thune Jacobsen har valgt blot at billige denne udmærkede Opførsel.

Undertiden kan man fristes til Prommerieri: Hvilken Mydelse vilde det ikke have kunnet være sammen med den forhenværende Thune Jacobsen - altsaa inden Ustøjet havdeadt sig ind i hans Hjernevindinger - at drofte det paradoksale, men som Virkelighed ubestridelige Sætningen, at intet menneske her i Landet lader sig i Hjerneste Maade paavirke af, hvad der om Krigen og dens Handelser positivt siges i den lovlige Presse, medens alle ved, hvad den fortier - og at samtidig den ulovlige Presse sluges af og nyder Tillid i alle Folkets Kredse, uden hensyn til partipolitiske Standpunkter. I gamle Dage vilde en saadan Indtagelse af Kendsgerninger have gjort Indtryk paa Thune Jacobsen. Nu har slet Omgangs smittende Soder mandeligt og nationalt gjort ham til et Vrag.

Herom vidner hans Udtalelser i det svenske Blad.

Den voksende modstand mod besættelsesmagten og regeringen gav sig til en begyndelse mest åbenlyst tilkende gennem sabotagen. Justitsministeren erkendte, som det fremgår af ovenstående udtalelser, at "Sabotagen er i Tydelig Stigen". Om antallet af sabotagehandlinger i

disse måneder hersker der meget divergerende opfattelser.

Erik Scavenius anfører i sin bog "Forhandlingspolitik under Besættelsen" følgende tal: april 70, maj 62, juni 44 og juli 84. I "De fem lange Aar" anføres følgende tal for "betydelige Sabotage tilfælde": april 42, maj 37, juni 51 og juli 77. De virkelige tal ligger utvivlsomt betydeligt over de anførte, men tallene i sig selv er ikke afgørende, derimod den kendsgerning, at sabotagen var i stigen. Hertil bidrog naturligvis i første række den voksende forståelse af modstandskampens betydning, således som den var blevet forklaret igen og igen i den illegale presse. Det gav sabotagen dens nødvendige brede grundlag i befolkningen.

Det skortede ikke på forsøg - ikke mindst fra socialdemokratisk side - på med alle midler at lægge sabotagen for had i håb om derved at standse den.

I det socialdemokratiske blad Sønderjyden kunne man (dato ?) til eksempel læse følgende artikel:

"Det er landsforræderiske Handlinger disse overophedede unge mennesker i denne tid over mod danske Virksomheder og danske Arbejdere. De ved, at de begaar forbrydelser, som under almindelige Forhold vilde blive straffet håardt... Faren for deres Medborgere og for deres Land har de i deres stupide og fejge hændelagtighed ingen Tanke for eller begreb om. Deres Fejghed viser os i deres lumske, natlige Mord, iført foruvmændte Dragter og med Masker for Ansigtene. Var de helte, der turde tale eller stride for en Tanke eller Ide, som de troede paa, saa vilde de "Fægte med aaben Pande for hvad de for Alvor tror". Men de er Fejlinge og Skadedyr... de bør indesperres for Livstid... de er farligere end sindssyge... man maa kræve, at alle vagthavende paa offentlige og private Arbejdspladser er bevæbnet således, at de straks kan uskadeliggøre Sabotører, der naatte vise sig. Fanges de levende, bør de først og fremmest have læsterlige Frygt. Dette og Død er det værste, Fejlinge kan tænke sig."

Sænderjydens redaktør maa siges fuldt ud at have annættet statsminister Duhls opfordring til at bekæmpe sabotørerne. At han heller ikke har vendt det dove øren til de nazistiske formaninger viser anvendelsen af ordet Fejlinge (tyck Feigling) i stedet for at benytte de gode danske ord som efter den foreliggende artikel må formodes ikke at have været den socialdemokratiske væbendrager ubekendte, nemlig Kujon og Kryster.

Det var isvrigt et argument ledende socialdemokratiske politikere og fagforeningsfolk ofte anvendte, at frihedsbevægelsens folk var fejge og lumske, fordi de ikke stod frem i dagens lys med høj og klar stemme forkyndte, hvem de var, og hvad de udrettede. Argumentet virkede dog ikke synderlig overbevisende i de arbejderforsamlinger, hvor det blev fremsat selvom det måske nok har kunnet tjene til at stive talerne selv lidt af i deres håbløse forsøg på at damme op for en udvikling, som dog hverken ord eller vilde fagter formåede at standse.

Uden betydning for sabotagens vækst var det heller ikke, at den første tids mangel på sprængstoffer og andre sabotagemidler nu for en væsentlig del blev afhjulpet gennem nedkastninger fra luften til den engelske faldskærmsorganisation SOE, som stillede materiale til rådighed også for den danske modstandsbevægelse. For kommunisterne - som på dette tidspunkt var de eneste som rådede over virkelige egnede og organiserede sabotagegrupper -

var det dog ikke muligt at få den mængde stof, som var nødvendig, og som kunne være anvendt. Det gjaldt såvel sprængstoffer som våben, og det var derfor fortsat nødvendigt at søge at skaffe sig, hvad der var brug for, gennem særlige aktioner.

Om, hvorledes sådanne aktioner gennemførtes fortælles bl.a. i serien Danok Dand, nr. 4, udsendt af Land og Folks forlag i 1943. Her drejede det sig om at skaffe våben.

Citat fra pjecen - (venter)

Med den stadigt voksende aktivitet på alle modstandsbevægelsens områder gjorde manglen på et samlende og koordinerende organ for modstandsbevægelsen sig efterhånden ret føleligt gældende.

Det handte ved et par lejligheder i sommerens løb, at to forskellige sabotagegrupper havde udsat sig samme virksomhed som objekt og ulykkeligvis berammet deres aktion til samme nat, således at det nær var kommet til skudveksling dem imellem, idet begge parter gik ud fra, at modparten måtte være virksomhedens sabotagevagter.

Selvom kommunistfrygten - som tidligere nævnt - var mindsket betydeligt, og mange ikke-kommunistiske kommunister arbejdede i snæver kontakt med kommunister på snart sagt alle områder, var der dog fortsat en mærkbar "officiel" afstandtagen fra kommunisterne selv indenfor kredse som især var indstillet på at yde modstand.

Argumentet var som oftest det gammelkendte, at kommunisterne "modtog ordre fra Moskva". Det blev anvendt med stor frejdighed af selv folk, som selv daglig modtog ordrer fra London.

I løbet af sommeren 1943 indtrådte en mærkbar ændring i dette forhold. Den 15. maj 1943 besluttede eksekutivkomiteen for Kommunistisk Internationale at forenlå Internationalen opløst. Beslutningen herom offentliggjordes i Pravda den 22. maj, og den 10. juni meddelte eksekutivkomiteen, at forslaget var tiltrådt af alle de sektioner, som havde været i stand til at afgive svar.

Også vort partis centralkomite drøftede eksekutivkomiteens forslag og tiltrådte det, men vor tilslutning nåede på grund af de herskende forhold ikke rettidig frem til offentliggørelsen den 10. juni.

Denne beslutning fik den største betydning for partiets videre arbejde og for udviklingen af den danske modstandsbevægelse som helhed.

Den slog fuldstændigt grunden bort under dem, der ville have, at Sovjetunionens krigsmaal og den deraf naturlige følge af en sovjetisk sejr skulle være udbredelsen af kommunismen til hele Europa.

Beslutningen pulveriserede endvidere den sidste lille ideologiske basis, Aksen og dens vasalstater klanrede sig til, den sidste spinkle støttepille for deres propaganda om det "kommunistiske spejlspejl".

Grundlaget for Antikominternpagten eksisterede ikke mere.

Ribbentrops og Goebbels' rasari og indignation, som kom til udtryk i radiotaler og avisartikler er forståelig og betegnende for, hvilket alvorligt stød, der var tilføjet akselmagterne: den institution som de så utrøtteligt - og til tider ikke uden et vist held - havde betegnet som menneskehedens største fjende og hvis udryddelse angiveligt var et af nazismens fornemste krigsmål - eksisterede nu pludselig ikke mere!

Om den vægt man - naturligt nok - overalt tillagde beslutningen vidner bl.a. at det engelske telegraphbureau Reuter lod sin Moskva-korrespondent, Harold King, skriftlig henvende sig til Stalin med anmodning om en udtalelse.

Stalin svarede med følgende brev:

(se Sovjetunionen i Krig, side 88 og 89
- fra "Mr. King!.....og ud)

Ordlyden af den kommunistiske internationales eksekutivkomitees beslutning bragtes første gang på dansk i Ugens Nyt den 23. maj. Umiddelbart derefter rundsendtes til samtlige afdelingsledelser en udførlig redegørelse "Om Kominterns Opløsning og Partiets Arbejde".

Artiklen citerede udførligt Borchjergs redegørelse i "Socialdemokratiets Aarhundrede" for I Internationales opløsning i 1876. Dernæst påvistes den kommunistiske internationales store betydning i mellemkrigsårene og dens stadige bestræbelser på at tilvejebringe arbejderklassens enhed i international målestok. Det påvistes endvidere, hvorledes de mest haardkogte reformister

ikke alene havde forhindret aktionsenheden i de enkelte lande, men også internationalt, og det hed bl.a.

Skal Verden ikke igen udsættes for hitlerske Politikere med deraf følgende handlinger, saa saa Arbejderklassens Enhed skabes, og der saa føres en politik, som forhindrer, at de enkelte Befolkningsgrupper spilles ud mod hverandre til Udbytternes fordel, en Politik, som samler Folkets Flertal og fører dets Vælgere igennem til Lov.

Lette er den Vej frem, som Kommunisterne anviser, og der er næppe Tvivl om, at Kominterns Opløsning har lettet Vejen for Arbejderklassens politiske og organisatoriske Enhed."

Det hed endvidere:

Med Kominterns Opløsning har Enhedens Modstandere mistet et vigtigt argument, og derfor vil en hindring for Skabelsen af nationale Enhedspartier i større Omfang være ryddet af Vejen."

Redegørelsen gennemgik derefter partiets arbejde på en række områder, hvor der havde vist sig en vis tendens til at de gamle alle socialdemokratiske tillidsmænd - høje som lave - under eet og tilmed på en måde, så partiernes Venstre og konservative ofte fremhævedes på socialdemokratiets bekostning. "Det er ikke alene mindre holdigt",

hed det, "fordi man derved driver Arbejderne sammen med ledere, som de paa Grund af forskellige Livsvilkninger er ved at skille sig fra, men ogsaa fordi der, omend ikke tilsvaret, sker en Vejvisning til Højre. Det er rigtigt, at socialdemokratiets ledere bærer deres store del af Ansvaret for Udviklingen i de forløbne Krigsår, og deres Ansvar bliver saameget tungere, fordi de skulle repræsentere Arbejdere og andre Bænkmarksfolk. De vil aldrig kunne sige sig fri for deres Moddelagtighed i Gennemførelsen af de seneste Aars arbejderfjendelige Love, og det er forstaaeligt, om deres Optræden vækker Bænk, men lad os ikke af den Grund glemme, at Venstre fortsat er Storbøndernes og Højre Storkapitalens Parti, hvorfra Arbejderne kun har eet at vente: endnu krassere Udbytning, endnu strammere Bænd".

Enhedsarbejdets problemer gav ogsaa dengang parti og partiledelse nok at tumle med.

Opløsningen af Den kommunistiske Internationale var imidlertid ikke et spørgsmål som alene havde bud til

partiet og kun skulle diskuteres indenfor partiets egne rækker. Det havde i nok så høj grad bud ud ad til. I begyndelsen af juni udsendtes derfor et særnummer af Land og Folk, dateret Juni, indeholdende dels ordlyden af Den kommunistiske Internationales eksekutivkomites beslutning og dels en henvendelse fra vort parti til det danske folk under overskriften: "Til fælles Kamp for Nazismens Nederlag, for Danmarks Frihed!". Det hed heri bl.a.

"Den tyske Nazisme og dens hjælpere, Scavengier, samt deres Interplaprerere har paa demagogisk Vis udnyttet Danmarks kommunistiske Partis Medlemskab i Komintern til at hindre denne Ingheds Onslag i Handling. Nu, hvor Hovedargumentet i Undertrykkelsen og Evindernes Propaganda er fjernet, saa alle Antifascister, Frihedsselskaber og fremskridtsvenlige Danske slutte sig endnu tættere sammen, forstærke Kampen til Underminering af Hitlers Krigsmaskine og sætte alle Kræfter ind for at have vor Modstand til steds højere og mere effektive Former, saa vi fuldstændig yder vor Indsats ved Bekæmpelsen af Nazismen. Vi opfordrer derfor til øget Indsats for:

1. Hitlers Nederlag og vort Lands Befrielse.
 2. Fælles Optræden mod hjemlige Nazister og Landsforrædere.
 3. Genoprettelse af forfatningsmæssige Tilstande og Frigivelse af alle politiske fanger.
 4. Afkæmpelse af Straffelovens skærpede Bestemmelser, Kommunistloven og isvrigt alle Bevæbninger til Lovgivningen, som er skudt frem i Nazismens Skygge.
 5. Sikring af Folkets Levevilkår.
 6. Sikring af, at Folkeflertallets Interesser bliver afgørende.
- Herunder Forbud mod Nazisterne, Udrensning af fascistiske Elementer i Administrationen og Anklage mod alle, der har forbrudt sig mod Folket.

Vi erklærer os villige til - i Landsmødestok eller lokalt - at træde i Forhandling om fælles Optræden til Gennemførelse af de opstillede Punkter - enkeltvis eller samlet - med alle Partier og Organisationer, ikke mindst Socialdemokratiet og dets Organisationer samt Fagbevægelsen, hvis Medlemmer i særlig Grad har båret Besættelsens Byrder.

Vi føler os overbevist om, at vi ved fælles Indsats kan fremskaffe Udviklingen, og at det danske Folks Samling til Handling er nødvendig for Landets Selvstandighed og Folkets Frihed.

Danmark, Juni 1943

Danmarks kommunistiske Parti
Centralkomiteen".

Der kunne således, da tanken på et senere tidspunkt modnedes i andre kresse og Danmarks Frihedsraad stod foran sin skabelse, ikke herske tvivl om kommunisternes hensigter og deres vilje til samarbejde, og der kan heller ikke herske tvivl om, at partiets bestræbelser nu som tidligere og senere under besættelsen i første række koncentreredes om samling til bekæmpelse af undertrykkerne. Det er endvidere interessant at bemærke, at de ovenfor citerede 6 punkter så at sige foregrib Frihedsrådets program naar Danmark atter er frit -, som først formuleredes langt senere og som skarede langt det overvejende flertal af det danske folk om sig.

I sine kommentarer til Kominterns opløsning skrev bladet Frit Danmark bl.a.:

"Vi benytter den givne Lejlighed til at udtrykke Haabet om, at Kominterns Opløsning maa bevirke, at de Kredse i vort Land, som indtil det sidste har anset et Samarbejde med Kommunisterne for uheldigt paa Grund af disse internationale Forpligtelser, nu vil anerkende, at denne sidste Hindring er bortfaldet, og at Konsekvensen heraf maa være, at det danske Folk slutter endnu tættere sammen i en ubrydelig Enhedsfront mod de nazistiske Undertrykkere og således ved at følge de Forenede Nationers Eksempel paa værdig Maade yder sin indsats for at fremskynde Tilintetgørelsen af Frihedens og Kulturens Dødsfjender: Den tyske Nazisme og dens Allierede!"

Hens Udviklingen således mere og mere bar i retning af at forene folkene over hele verden i en magtig folkefront til kamp mod nazismen, gjorde nazisterne og deres hjælpere i de forskellige lande sig de største anstrengelser for at splitte hjemmefronten. Den indiske nationalist Sandra Bohse gjorde til eksempel, hvad han formåede for at rejse det indiske folk til kamp mod England og derigennem svække

de engelske bestræbelser for at nedkæmpe Japan. I USA arbejdede Hearst og andre isolationister på at forringe USA's indsats i krigen. Det kom ikke alene til udtryk i kongressen, hvor Roosevelts forslag gang på gang blev afvækket eller branset, men også i det økonomiske liv, hvor man søgte at fremprovokere strejker for derigennem at ramme krigsproduktionen i stedet for at sikre arbejderne ordentlige arbejds- og lønforhold på en måde som var forenelig med de anstrengelser nationen som helhed var besluttet på at gennemføre for at nedkæmpe nazismen. Det siger sig selv, at dersom de amerikanske arbejdere i deres kamp for bedre levevilkår indirekte havde hjulpet Hitler til sejr, ville det have været dyrebare resultater, de vandt.

Femte kolonne var særdeles aktiv. Folkets fjender havde ikke opgivet håbet om at opringe folkets kampfælesskab. Også i Danmark optrådte sådanne provokatører. Hogen stærke tilslutning endelige indflydelse opnåede de ikke. "Revolutionære Socialister" kaldte de sig og udsendte i meget beskedne oplag først et illegalt blad kaldet Arbejderpolitik, senere et kaldet Frihed, der aflestes af Hammer og Særl og Klasssekamp.

Hogen egentlig gennemgang af deres virksomhed er der ikke anledning til. Deres blade beskæftigede sig mere med perspektiverne end med den øjeblikkelige kamp, hvilket for det første var ulige lettere og for det andet bedre tjente deres egentlige formål, nemlig at miskredi-

tere kommunisterne ved at tillægge dem hensigter de aldrig havde haft eller havde og ved at anvende falske eller fordrejede citater fra Marxisme-Leninismens klassikere.

Ugens Nyt, nr. 29, den 25. juli 1943, bragte en længere artikel om disse provokationer og deres virkeshed hvor i det bl.a. hed:

"Naar disse Muldvarpe tager Ordet "Kommunisme", "Sovjetunion", "Arbejderklassen", "socialistisk Revolution", "Internationale" og lignende i Munden, gør de det kun for at skade eller vildlede, og eventuelle citater fra Marx, Lenin eller Stalin er, dersom de ikke er direkte forfalskede, paa det frækste revet ud af deres sammenhang, hvorved de kan anvendes stik imod deres egentlige Hensigt."

For en gang for alle at gøre ende på diskussionen om kommunisternes perspektiver og ikke mindst af hensyn til de mange nye medlemmer, partiet fik, bragtes et udførligt citat fra partiets formand, Aksel Larsens tale på landspartikonferencen i Odense, 1938. Der kaldes til

(Citat?) Samling, nemlig afsnittet "Vi kæmper for sandt Demokrati!"

Lige så lidt som den officielle hadefulde kamp mod kommunisterne havde formået at bremse endelige standse kampen mod undertrykkerne, ligeså lidt formåede naturligvis disse fante kolonnemænd det. Tvertimod, nedstandstanken modnedes - og partiet havde sin meget store andel heri - det bar hurtigt frem med Danmarks politisk måske mest urolige sommer.

19. kapitel.

Den Urolige sommer-

Sommeren 1943 blev rig på begivenheder, der satte sig spor på krigens mange fronter og i mange menneskers sind.

For mange danske blev denne urolige sommer bestemmen-
de. De gjorde status over udviklingen og dens konsekven-
ser og traf deres beslutning.

Selv de mest hårdnøkket tvivlende begyndte at tro, blinde blev seende og stumme fik mælet. Der kunne ikke længer herske tvivl. Fascismens timeglas var ved at løbe ud. Mussolini var faldet. Hans fascistiske parti var opløst. Klart og tydeligt var det meddelt det italienske folk, at det måtte stige i sit eget fedt, at det måtte lide nåd, svær og ydmygelse, at det måtte finde sig i de allieredes land-, sø- og luftvåbens hærgen, indtil det selv sagde sig fri af direkte og indirekte samarbejde med Hitler og hans korrupte bander. Den forhadte og frygtede akse var rustet over. Et betydningsfuldt led knækket af. Trods censur og alskens sikkerhedsforanstaltninger fornemmedes det klart, hvorledes halv- og helfascistiske regimer vaklede: Spanien og Portugal, Ungarn og

Rumanien, Jugoslavien og Frankrig forberedte sig på det fiftietheds tidehverv, hvorunder fascistiske, landsforraderiske elementer ubønhørligt ville blive fjernet.

Med hjemvendende danske tysklandsarbejdere kom stadig nye meldinger om voksende uro blandt befolkningen i Tyskland og pessimisme og bekymring blandt de ledende nazister.

Hitlers store sommeroffensiv var strandet. De tyske tropper, hed det sig, var gået over til "Manøvreringstaktik". Også den tyske propaganda udfoldede en eminent manøvreringstaktik. Den fortalte, at når den Røde Hær havde fremgang skyldtes det i første række, at offensiven havde udviklet sig derhen, at sovjetledelsen "ikke engang er i stand til at standse den, selv om de ville". Den 22. juli fik ihærdige lyttere hele tre forklaringer fra den tyske overkommando:

1) I kommunikotillægget hed det: "De tyske tropper holder ikke stadigt fast ved bestemte terrenafsnit". 2) en time senere meldtes i radioen: "Stillingen på fronten karakteriseres som stabiliseret". 3) om aftenen forklarede den tyske militærsagkyndige Sertorius: "De tyske tropper nord for Bjelgorod udjævner stillingen" - eller med andre ord, den tyske kildø udjævnes af Den røde Hær. Propagandaens mål var at gøre det hele så indviklet, at læserne hverken vidste ud eller ind. Et gammelt ord-
sprog siger imidlertid "Man kan ikke skjule hullet i sækken". Hvormange krumspring den tyske propaganda end gjorde, så opnåede den kun at udlevere sig selv, og

Stalin kunne i sin tale den 6. november 1943 fastslå:

"Året var først og fremmest et omvæltningens år, fordi det i år for første gang siden krigens udbrud lykkedes den røde hær at gennemføre en stor sommeroffensiv mod de tyske tropper, så at de tysk-fascistiske tropper under vore troppers slag i hast måtte rømme af den okkuperet territorium eller ofte reddede sig ved flugt for ikke at blive oarriget, hvorved de efterlod store mængder krigsmateriel, våben og ammunition, sårede soldater og officerer på slagmarken.

Det heldige forløb af vort sommerfelttog i årets anden halvdel har således været fortsættelsen og fuldførelsen af det heldige forløb af vort vinterfelttog i begyndelsen af året.

Nu, da den røde hær videreudvikler vinterfelttogets resultater og i sommer har tildelt de tyske tropper et kraftigt slag, kan man regne med, at man en gang for alle har taget livet af den fabel, at den røde hær ikke er i stand til at føre en heldig offensiv om sommeren. Det forløbne år har vist, at den røde hær lige så godt kan gå til offensiv om sommeren som om vinteren.

Som følge af disse offensive operationer er det i årets løb lykkedes vore tropper under kamp at rykke frem fra 500 km på centralfronten til 1300 km på sydafsnittet, de har befriet et område på næsten 1 million kvadratkilometer, d.v.s. næsten 2/3 af den sovjetjord, som fjenden forbigående havde okkuperet."

Fra Sicilien truede engelske og amerikanske styrker det italienske fastland, mens deres luftvåben fortsatte de nådeløse luftangreb mod tyske byer og vel gennemgående svarede større terror og ødelæggelse mod civilbefolkningen end mod egentlige krigsvigtige mål. Men det skænkede dengang kun de færreste en tanke.

Dette var situationen i det kæmpende Europa, sommeren 1943. Overalt i de undertrykte lande rejste befolkningen hovedet og anede, befrielsens time nærmede sig. Danmark og det danske folk dannede ingen undtagelse. Og så meldte sig efterhånden tanken hos flere og flere, om den rolle Danmark havde spillet og fortsat spillede territorielt, økonomisk og militært for Hitlers krig, ville og hvad/følgen blive, når Hitler tabte og det endelige

regnskab skulle gøres op!

Som naturligt er for et folk, der er opdraget i parlamentarismens tegn vendte interessen, forventningerne - og bebrejdelseerne sig mere og mere mod regering og rigsdag. For ikke mange måneder siden havde man under flyvende faner og med stormende tilslutning valgt den nye rigsdag, som demokratiets, den nationale selvstændigheds og frihedens forsvarer. Hvad havde den udrettet - hvad havde dens forgængere udrettet, når man nu, stående foran regnskabs dag, så tilbage - og frem!

I Frit Danmarks august-nummer, hvis redaktion sluttede den 2. august 1943, opsummeredes den almindeligt udbredte opfattelse af regeringen og regeringens rolle som følger:

"Det er ikke tilstrækkeligt at fortælle om Trusler. Naturligvis har Tyskerne ruttet med Trusler. Truslen er den fejgeske Hovedviben. Spørgsmålet er netop dette, om den Scavenianske Regering har bøjet sig allerede for Truslerne, eller om den i store og smaa Anliggender har ventet med at give efter for Overmagtens Evang.

Man kan ogsaa simplificere ved at stille Spørgsmålet saaledes, om det var med den tyske Kniv paa Struben, at Erik Scavenius paa det danske Folks Vegne udtalte sin beundrende Forbauselse over Hitler-Tysklands Sejre, skrev under paa Antikomintern-Pagten, brød med Lovjetunionen og Kina, udleverede vore Torpedobaade, desarmerede to Fregatter af vor Flot, lod os plyndre for Billioner, ydmygede Kongen, brød Grundloven og trampede Retstilstandene under Fødder? Skete alt dette, fordi Tvang var iværksat, eller veg den scavenianske Regering allerede inden Truslerne var onsat i Handling?

Det forfærdelige, det tragiske er, at vi selv ved, hvorledes Svaret paa dette Spørgsmaal sandfærdigt maa lyde. Men naar vi selv ved det, hvorledes skal da de allierede Stormagter være uvidende om, at fra Tilfælde til Tilfælde har vi hurtigt og fuldstændigt bøjet os for Tyskernes Vilje og sparet dem for Odiet ved Anvendelse af Tvang? Ja, hvad værre er: vor Regering næst fremtrædende Medlemmer har aabenlyst fraterniseret med Bødlernes og tidlig og sildt for Ind- og Udland forkyndt, at disse fremmede Udbyttore opførte sig monsterverdigt.

Kort sagt: Regeringen Scavenius har ført en Politik, som ikke blot har haft til formål ved Underkastelse at spare Tyskerne for Ansvar for Anvendelse af Tvang, men som har givet Verden det Indtryk, at det danske Folk i Virkeligheden hjalp Tyskerne med at bære Krigens Byrder, hvilket Offer der end krævedes af os, og hvilke Idmygelser, vi end maatte sluge.

Det er denne Tingenes Tilstand som maa ændres."

Dette var i alt væsentligt den stadigt voksende modstandsbevægelses synspunkt, og det var i alt væsentligt hovedparten af det folks synspunkt.

At regeringen og måske endda ret anselige kredse indenfor rigsdagen ikke havde nogen forståelse herfor eller nogen fornemmelse heraf bekræftes af Erik Scavenius, som i sin bog "Forhandlingspolitikken under Besættelsen" under en skildring af regeringens forhandlinger med tyskerne i begyndelsen af august 1943 skriver:

"Det var mig naturligvis en Tilfredsstillelse, at det under disse Forhandlinger fra forskellige politiske Kollegers Side stærkt fremhævedes, at der indenfor Partiernes var en Læned for Læned voksende Forståelse af og Sympati for Regeringens Arbejde." (s.179)

Regeringens og partiernes handlinger i tiden umiddelbart før den 29. august synes at understrege rigtigheden af Scavenius' ord. Man var tilfreds med regeringens arbejde og understøttede det på enhver måde.

Også fra anden side nød regeringen støtte og hjælp. Fra arbejdsgiverside forsøgte man som tidligere nævnt gennem Berlingske Tidende at besvære den voksende utilfredshed med den økonomiske udvikling med forsikringen om, at selv arbejdsgiverne meget vel forstod, "at den Borger, der tilkæmpede sig den politiske Frihed (maatte) føle det unaturligt, om han skulle leve i økonomisk Underdanighed" (Berl. Tidende, 25. juli 1943).

Og i De samvirkende Fagforbunds blad Arbejderen for 15. august 1943 - altså da strejkerne nænnede sig deres kullination - kunne man læse følgende trøstens ord:

"Der er den Forskel mellem de to Verdenskrige, at alle tankende mennesker nu ikke, som i 1918, sætter deres Haab til Genoprettelse af de gamle Tilstande, som for de fleste kun betyder en endeløs Række af Skuffelser og Afsavn, men til Opbygning af en ny Verden -"

De smukke og rigtige ord både i Berlingske Tidende og i Arbejderen var dog frugtesløse al den stund, hverken arbejdsgiverne eller de faglige ledere gjorde mine til at ville medvirke til, at de blev omsat i handling og levende virkelighed. Evertimod, jo mere arbejdere og småfolk pressede på med deres krav, jo voldsommere foranstaltninger iværksattes der fra de kredse, som for enhver pris ønskede at "bevare ro og orden".

Denne spænding mellem folk og regering havde sit egentlige udspring i den voksende sociale ulighed. Den næredes dels af beretninger udefra, der snart alle fortalte, at nazismen var ikke uovervindelig, sådan som mange havde gået og troet, og som regering og værnemagere havde forsikret, dels af besættelsestroppersnes og deres danske hjælpere optræden, som blev mere grov og provokerende, jo større deres vanskeligheder var.

Sommeren igennem huserede medlemmer af det nyoprettede nazistiske Schalburgkorps samt hjemvendte Frikorpsfolk i København og provinsbyerne. Fra danske myndigheders side blev der ikke hverken direkte eller indirekte gjort forsøg på at standse terroren, hvilket naturligt tjente til at ophidse også ellers sagtmødige gemytter.

Disse mange og vel endnu flere faktorer var den drivende drivkraft, som skabte den stadigt voksende tilgang til modstandsbevægelsen, som igen var forudsætningen for den øgede aktivitet, som prægede denne sommer. I det gælder i første række et våbenløst folks omtrent eneste og ialfald mest effektive angrebsmiddel: Sabotagen.

Sabotagetilfældene havde som tidligere nævnt været i stadig tiltagen året igennem og tvang nu dr. Best til at skifte taktik. Efter at han i foråret havde givet ordre til at den legale presse skulle omtale sabotagehandlingerne - og kommentere dem "individuel", dog med den indskrænkning, at der skulle anvendes udtryk som "hærverk", "mordbrand" og deslige om handlingerne, og at deres udøvere fortrinsvis skulle betegnes som bøller, banditter, uansvarlige elementer og lignende nedstøttede ting. Samtidig fik samarbejdsudvalget ordre til at udstede sin herostratisk berømte erklæring om retstilstanden i Danmark, og hvilket uvurderligt gode det var, at den lå i danske hænder. Hensigten var tydelig nok. Med sabotagen som baggrund skulle der skabes splittelse indenfor modstandsbevægelsen. Det lykkedes imidlertid ikke, og den 5. juli tiltrådte dr. Best tilbagetoget, idet han pure forbød enhver offentlig omtale af sabotagehandling.

Som endnu et middel til at bekæmpe den stigende sabotage forlangte tyskerne den 3. august, at der skulle udsendes officiel meddelelse om, at nogle danske

sabotører, som var dømt ved tysk krigsret, skulle afsone straffen i Tyskland, samt at der ville blive stillet krav om, at alle sabotører, der af tysk krigsret blev idømt frihedsstraf på 8 år eller mere, skulle afsone straffen i Tyskland.

Regeringen frygtede med rette, at offentliggørelsen af en sådan meddelelse, der tilfulde ville afsløre hulheden bag den megen tale om "det uvurderlige gode at retshåndhævelsen var på danske hænder", netop i den givne situation kun kunne medvirke til at øge uroen og fik derfor overtalt nazisterne til at udskyde tidspunktet for offentliggørelsen... og inden spørgsmålet påny kunne tages op til drøftelse var den danske regering sat fra bestillingen. Folkets modstand, som den kom til udtryk gennem den illegale presse, gennem sabotage og gennem de landsomfattende strejker, gjorde ende på dens urelske liv.

Et forslag fra Seavenius om, at ministeriet trådte tilbage til fordel for en egentlig parlamentarisk regering, fik tilslutning i ministeriet, men afvistes pure af dr. Best.

(vil det ikke være passende her at bringe et ret stort afsnit om sabotagen: dens organisatoriske vækst (med henvisning til Børge Brandts bog), officerernes bestræbelser for at lægge sig på tværs (med citater fra Mestrups doktorafhandling) samt uddrag f. x. af Dansk Daad (om aktionen mod Petersen og Wraa) og Brandt om aktionen mod transformatoren på Lygten - begge aktioner i 43 og begge karakteristiske).

Det blev - omend indirekte - sabotagen, som udløste den første egentlige storstrejke mod besættelsesmagten, nemlig strejken i Odense i dagene 3. til 6. august 1943.

Foruroliget over sabotagens stadige vækst var tyskerne

begyndt at stationere tyske soldater på virksomheder, som arbejdede med særlig store eller særlig vigtige ordrer fra værnemagten.

På Odense Staalskibsværft havde man i flere år arbejdet på en tysk mineudlægger LIXZ, og den var netop nu trods alle besværligheder ved at nærme sig sin fuldendelse. I juli måned fik værftet tyske vagtposter, som skulle sikre, at intet yderligere såkaldt uheld forsinkede afleveringen. Efterhånden begyndte disse tyske soldater at blande sig i arbejderne arbejde, hvilket førte til stadig nye konflikter. Til sidst sagde arbejderne stop og nægtede at arbejde før vagtposterne var fjernet fra nybygningen. Kravet blev opfyldt kun efter to timers forløb.

Natten til fredag den 30. juli foretoges en lige så dristig som vellykket sabotageaktion mod skibet, som fik en betydelig lak, og om morgenen stillede de tyske vagter med skarpladte geværer på. Værftets arbejdere tog konsekvensen. Efter frokost gik de hjem og samledes om eftermiddagen på Forsamlingsbygningen, hvor det med overvældende flertal vedtoges ikke at optage arbejdet, før vagterne var fjernet. Man besluttede at gennemføre en "strejke på stedet": Man ville møde på arbejde, men ikke røre en finger.

Sådan gik lørdagen. Sådan gik mandagen. Imidlertid begyndte der på andre store virksomheder i byen at rejse sig en strømning for at vise solidaritet med værftet. Vagterne på værftet var jo en trusel om vagter på alle

"krigsvigtige" virksomheder.

Da Thriges arbejdere mødte på arbejde tirsdag morgen den 4. august, samlede de til møde og besluttede at gå i sympatistrejke med det samme. Det samme skete på andre Akkumulatorfabriken (DAB) og enkelte/store virksomheder. Den første storstrejke under besættelsen var en kendsgerning. Den omfattede ialt ca. 3500 arbejdere.

Dagen efter kom en tillidsmand fra Smedeforbundet ilande til Odense fra København. På et møde af samtlige tillidsmand og klubbestyrelser i Smedenes Fagforening viste han total mangel på forståelse af situationen, idet han tordnede mod de iværksatte sympatiaktioner - ganske vist uden at det gjorde særligt indtryk.

Ved forhandlinger om eftermiddagen med arbejdsgiverne og tyskerne lykkedes det at få vagterne trukket tilbage fra værftet. Den første storstrejke var sluttet med total sejr i kraft af odensearbejdernes beslutsomhed og sammenhold. Den var en lære for kommende tider.

Heller ikke ved denne lejlighed forsøgte arbejdsgiverne at demonstrere deres absolutte mangel på forståelse af den nationale kamp. Allerede under forhandlingerne om tilbagetrækkelsen af de tyske vagter var arbejdsgivernes leder, direktør West fra Jernindustriens Sammenslutning, dristig nok til at forbeholde sig ret til at rejse krav om bod fra arbejderne for den "ulovlige" arbejdsnedlæggelse. Senere mødte skibsreder A.P. Møller op og forlangte 72 000 kr. i bod af skibsværftsarbejderne.

Samtidig med at arbejderne besluttede at genoptage arbejdet, erklærede de dog med stor bestemthed, at de ikke ville finde sig i nogen form for bod, enkelte af de større virksomheder udtalte tvertimod tilslutning til det krav om 20% krigstillæg, som kort forinden var rejst af ~~xxxx~~ værftsarbejderne i Helsingør.

Spørgsmålet om betaling til arbejderne for strejke-dage blev, som det senere vil blive påvist, yderst aktuelt - og yderst afslørende for en række af de mænd, der såvel dengang som senere brystede sig mest af deres fædrelandskærlighed. De affandt sig allernådigst med, at arbejderne benyttede strejken som våben mod besættelsesmagten - de havde ganske simpelthen ingen muligheder for at forhindre det - men de overlod til arbejderne selv at bære de store økonomiske afsavn, som var forbundet hermed. Og det var sjældent de ringest stillede, som gik i spidsen, når det gjaldt om at afvise arbejdernes krav. Også på dette område blev det arbejderne, som kom til at bære de tungeste byrder - et forhold som mange ivrige og velmenende modstandsfolk havde vanskeligt ved at forstå, og som gang på gang forlede dem til ret hårde ord mod arbejderne som hold for deres manglende vilje til at gå i aktion.

Mens hele landet i spænding fulgte udviklingen i Odense kom den 5. august meddelelsen om, at den mellem Sverige og Tyskland afsluttede overenskomst om permittenttrafik var bragt til ophør. Hvad end motiverne har været, blev meddelelsen her i Danmark og i første række

selvfølgelig indenfor modstandsbevægelsen udlagt derhen, at også det forsigtigt neutrale Sverige nu havde ændret sin bedømmelse af magtforholdene. Den virkede som en yderligere stimulans for optimismen og troen på Tysklands nært forestående nederlag. Og den tjente til for alvor at sætte fart i jernbanesabotagen i Jylland, idet det jo lå nær at antage, at den trafik til Nordnorge, som hidtil var gået via Sverige, fremtidig måtte afvikles via Jylland med Frederikshavn eller Århus som udskibningshavn.

Som et udtryk for, hvor hurtigt udviklingen red i denne urolige sommer kan anføres

"at det konservative Partis Ledelse midt i Maj (43) udsendte en Tilkendegivelse, hvori det udtalte, at man advarede K.U. imod Forbindelse med Sabotørkredse, idet blot Mistanken om en saadan Forbindelse ville være tilstrækkeligt Grundlag for øjeblikkelig Eksklusion" (Harald R. Martinsen i "Kampen for Danmark")

men

"Fra de Konservatives Stævne i Ollerup i denne uge (omkring 5. august) bragtes udadtil kun officiel Meddelelse om en Tale af Halldan Hendriksen om Handelsfriheden efter Krigen, men efter at Deltagerne spredtes over Landet, hivede det ud, at Mødet havde været præget af en stor Tale af Ole Ejern Kraft mod Tyskerne, og i de følgende Uger viste konservativ Ungdom stærk Aktivitet under Urolighederne." (Hartvig Frisch n.fl. i "Danmark besat og befriet", side 314).

"Uroligheder", som Hartvig Frisch foretrækker at benævne denne folkelige rejssning i augustdagene 1943, det kom/ikke til at skorte på.

Natten mellem den 5. og 6. august - endnu mens der

strejkedes i Odense, under indtrykket af meddelelsen fra Sverige - gik det løs i Esbjerg. De store fiskepakhuse ved Ryhavnsbanegaarden, selve banegården og en halv snes eksportkontorer, der boede tilleje på første sal blev raseret.

Først efter ti timers arbejde lykkedes det at få ilden under kontrol. Der var da brændt 100 000 fiskekasser, en del sorteringskure samt banegården og kontorerne. Skaden beløb sig til 700-800 000 kr.

Branden var opstået samtidig to steder, og der var ikke tvivl om, at der forelå sabotage. Hensigten var at lamme fiskeeksporten sydpå, og ødelæggelsen af de mange fiskekasser var et hårdt slag for tyskerne. Iøvrigt havde patrioterne i Esbjerg travlt denne nat. I Strandskoven blev en blandemaskine sprængt med en bombe, op Ribevej ødelagdes en lastbil, og i det tidligere Bryghus i Nørregade, hvor værnemagten havde depot, blev en bombe firet ned gennem skorstenen på den tre etager høje ejendom og luntten antændt fra taget.

Politiet i Esbjerg tilkaldte Himmelstrups berygtede rejsehold, og tyskerne dekreterede udgangsforbud. Restaurationerne skulle lukke kl. 21 fra den 7. august, og færdsel på gaderne blev forbudt fra kl. 22. Undertagelstilstanden skulle være en hemmelighed mellem den tyske kommandant og Esbjergs borgere. Den måtte kun omtales i den lokale presse. Men Esbjergs befolkning gav pokker i udgangsforbudet og besluttede ydermere at besvare den tyske udfordring med samme mont

som Odensearbejderne havde anvendt - med strejke. Denne gang dog ikke omfattende arbejderne alene, men hele byens befolkning. Det blev Danmarks første folkestrejke.

Det begyndte med, at smedene mandag morgen den 9. august vedtog at gå i strejke. Inden fireogtyve timer lå alt arbejde i byen stille. Arbejderne forlod de tyske befestningsanlæg i byens nærhed. Postvæsenets personale, Statsbanernes ekstra folk, remisearbejderne og stationspersonalet stillede sig solidarisk. Kun sygehuse, gas-, vand- og elektricitetsværk, samt banernes kørende personale var undtaget fra strejken. Den socialdemokratiske presse gjorde, hvad den kunne for at slå strejken ned. Redaktør Riis-Floor karakteriserede de strejkende som "Udskud, med hvem ingen ansvarlig vil have at gøre", og lovede at der nok skulde blive sørget for, "at ophidserne blev anbragt det rigtige sted".

Men strejken bredte sig med uimodståelig kraft. De handlende besluttede at stille sig solidarisk med arbejderne. Butikkerne lukkedes. I vinduerne anbragtes skilte: Lukket indtil videre.

Strejken var fra en generalstrejke blevet en folkestrejke.

På et ekstraordinært repræsentantskabsmøde i Arbejdernes Fællesorganisation, tirsdag aften, lykkedes det de socialdemokratiske faglige ledere at få vedtaget en udtalelse, hvori alle organiserede arbejdere opfordredes til at genoptage arbejdet på alle arbejdspladser onsdag morgen. Også politimesteren forsøgte på en række

møder at overtale befolkningen til at opgive sin protest.
af
Men ingen/opfordringerne blev fulgt. Såvel de faglige ledere som myndighederne havde mistet deres tag i befolkningen. De havde altfor lange trukket altfor store veksel på befolkningens tålmodighed i form af løfter, der ikke indfries og forsikringer, som ikke overholdtes.

Tirsdag den 12. afholdtes i København et møde mellem dr. Best på den ene side og statsministeren, arbejdsministeren, socialministeren, udenrigsministeriets direktør samt 4 repræsentanter for den øverste faglige ledelse på den anden side, for at undersøge, hvad der kunne gøres for at modvirke strejkebevægelsen.

Dr. Best fremhævede ved denne lejlighed - ifølge Seavenius: Forhandlingspolitiken under Besættelsen, pag. 179 ff - betydningen af, at repræsentanter for fagforbundene gav arbejderne rigtig besked og herved søgte at overbevise dem om, at det aldeles ikke var nødvendigt at gribe til strejker, og at forhold som f.eks. undtagelsestilstanden i Esbjerg meget vel kunne have været undgået ved fornuftig forhandling. Der måtte siges til arbejderne: "I kan opnå alt gennem forhandlinger", og det måtte siges af deres egne tillidsmænd.

Det er karakteristisk, at ved denne lejlighed, hvor det ikke var aktuelt, og hvor der intet kunne foretages for at råde bod på forholdet, skal formanden for De samvirkende Fagforbund, Ejler Jensen, og Arbejdsmandenes formand, Aksel Olsen, have fremhævet det økonomiske tryk, hvorunder arbejderne levede som følge af den lave

reallan, som den egentlige årsag til strejkerne - et synspunkt, som var ialfald Ejler Jensen aldeles fremmed, når det gjaldt forhandlinger med arbejdsgiverne. Begge erklærede sig imidlertid parat til at forsøge at få arbejderne til at ophøre med strejker, og Aksel Olsen udkastede i denne forbindelse den tanke, at regeringen og De samvirkende Fagforbund i forening skulle udsende et hertil sigtende opråb.

Aftenen i forvejen, den 11. august, havde dr. Best kaldt de københavnske morgenblades chefredaktører til møde på Bellevue Strandhotel og her holdtes en truende tale mundende ud i et krav om, at Danmark fortsatte den politik, som hidtil var ført af regeringerne Stauning, Buhl og Scavenius.

Lideliidt hjalp det dog.

Da folkestrejken i Esbjerg havde været i to dage, den 9. og 10. august, og befolkningen fortsat stod fast på kravet om ophævelse af udgangsforbudet, måtte den tyske kommandant og de danske myndigheder bøje sig: Undtagelsestilstanden blev ophævet. En bys enige befolkning havde sat besættelsestropperne til vags.

Om danske myndigheders syn på folkestrejken vidner den konstituerede politimester i Esbjerg, politifuldmægtig Halsteens udtalelse til Berlingske Tidende den 13. august, hvori han erklærede sig tilfreds med, at normale tilstande påny var tilvejebragt, thi

"Det ville have været en skamplet for Byen, om Gade-drengueurolighederne skulde have faaet lov til at fortsætte"

Længere var man altså ikke nået end til at stemple en hel bys beslutsomme rejsning mod besættelsestropperne som "gadedrøngeuroligheder". Den tid var imidlertid forbi hvor sådanne forsøg på at svække eller splitte modstandsbevægelsen ved at karakterisere dens handlinger som "pøbeloptøjer", "gadedrøngeuroligheder" ell. lign. havde mulighed for at øve virkning. Trods den meget sparsomme og stærkt forvanskede omtale, folkestrejken efter dens afslutning fik i den borgerlige presse, var befolkningen ikke i tvivl om omfanget og betydningen af den sejr, som her var vundet, og kampmodet steg yderligere overalt i landet.

Gantidig blev tyskernes optræden stadigt mere udfordrende. Nederlagene gik dem på nerverne. De tyske soldater forulempede som efter ordre fradellige folk på gaderne overalt i landet. De skubbede og stødte til dem, de kunne træffe på, og de undså sig ikke for råt at sparke løs med deres store militærstøvler på dem, de havde væltet. Naturligvis kunne det ikke undgås, at det stadig hyppigere kom til sammenstød mellem tyske soldater og danskere.

Myndighedernes behandling af sådanne sammenstød gjorde kun hæmmen endnu større. I stedet for at forsvare danske borgers ret til at færdes i deres by, havde politiets indgriben oftest karakter af beskyttelsesforanstaltninger for besættelsestropperne og deres med-pørestiftere, frikorpsfolk, schalburgfolk o.l.

I Odense kom det søndag den 15. august, efter en koncert i Kongens Have til voldsomme sammenstød mellem tyske soldater og danskere.

Næste dag fortsattes urolighederne. Tyskerne gik til angreb, så snart de så lejlighed til det, og om aftenen greb det danske politi ~~ink~~ til så drastiske foranstaltninger som at afspærre en række gader og dernæst gennem højttalerbil at give odenseborgerne ordre til at forføje sig hjem, så gaderne kunne være ryddet til kl. 22,30. Tyskerne, som havde forårsaget urolighederne, blev derimod ikke sendt hjem.

Onsdag den 18. august førte forbitnelsen mod tyskerenes hærgen og mod de danske myndigheders underdanighed for besættelsestropperne til, at de store arbejdspladser med Thrige og Stålskibeverftet i spidsen nedlagde arbejdet. Inden frokost var deres eksempel blevet fulgt af praktisk taget alle odenseanske arbejdspladser. Inden middag var de fleste butikker fulgt efter. De havde hængt skilte i vinduerne med påskrifter som: Lukket indtil Strejken er vundet." Alt standsede + aviser, sporvogne, alt undtagen forsyningerne med gas og lys, sygehuse o.l.

Lastbiler med SS-folk og nazisoldater raslede gennem gaderne under skyden og kasten med håndgranater. De danske myndigheder greb atter forkert. De erklærede udgangsforbud hele dagen for danske borgere, men foretog sig intet for at bremse de nazistiske voldsmænd. Udgangsforbudet blev dog ikke respekteret.

Sjældent er der set så mange mennesker i Odenses gader. Politiet stod temmelig magtesløs, skønt der blev tilkaldt forstærkning fra snart sagt hele landet, så der efterhånden var samlet mer end 800 fremmede betjente i byen.

Under disse omstændigheder kan det ikke forbyse, at stikkerhjem og varnemagervirksomheder fik en ublid medfart fra befolkningens side. Det var mange års indestængt harme, som her omsider fik luft.

Torsdag den 19. august uddeltes på gaderne to henve-
delser til den odenseanske befolkning. Den ene var en
proklamation fra borgmesteren, nogle faglige ledere og
redaktør Rasmus Hansen, "Fyns Social-Demokrat" (den senere
forsvarsminister). Disse mænd fortalte den uændende be-
folkning, at nu havde de bestået sig som "strejkeudvalg".
"Så snart Resultatet af vore Forhandlinger foreligger, vil
Befolkningen omgaaende blive underrettet", sluttede det
besynderlige dokument.

På samme tid udsendtes særnummer af det kommunistiske
partis illegale blad Trods Alt, som i de kommende dage
skulle blive Odenses eneste dagblad og en vigtig faktor
i strejkens videre organisering. Trods Alt gav i sin
ledende artikel udtryk for det, som rørte sig i befolk-
ningen, og formulerede folkestrejkens krav:

"Bort simple og retfærdige Krav er: Bort fra Gaderne
med de tyske Soldater efter Kl. 19 Aften. Det gal-
der fredelige Odenseaneres Liv og Førlighed. Det
galder vore Børns Sikkerhed. Vi kan ikke andet end
staa fast paa dette Krav."

I en anden artikel rettede bladet en appel til politiet
om solidaritet med befolkningen. Endelig opfordrede

llede af
n veltede
litibil.)

clieho)

Trods Alt myndighederne til at lade afholde et almindeligt arbejdersmøde i Fyns Forum. Myndighederne svarede med at dekretere almindeligt mødeforbud. End ikke de strejkende arbejdere måtte drøfte strejkens udvikling og problemer. Dette måtte selvsagt virke desorganisende på strejken.

I løbet af dagen ankom fra København departementschef Eivind Larsen, statsadvokaten for særlige Anliggender, Troels Hoff og næstformanden i De samvirkende Fagforbund, Einer Nielsen. Mens de to førstnævnte forhandlede med tyskerne, gik Einer Nielsen straks igang med forsøg på at skabe splid i de strejkendes rækker. Der blev afholdt et møde med formændene for de faglige organisationer, hvor han og Rasmus Hansen erklærede, at det var "en lille klike", der var skyld i strejken, og opfordrede fagforeningsformændene til at sætte deres mandater ind på at få strejken bragt til ophør, ja de luftede endog tanken om at få arbejdet genoptaget allerede fredag morgen uden indrømmelser af nogen art fra tysk side. At dette ikke var muligt blev dog gjort dem klart.

Fredag den 20. august udkom Trods Alt påny med sine 4 små dupliserede sider. Det blev modtaget med begejstring af befolkningen, der læste og diskuterede det på åben gade. Denne dag rejstes med fornyet styrke kravet om et almindeligt arbejdersmøde, samtidig med at der protesteredes mod mødeforbudet og opløsningen af strejkesmøderne:

"Naar man saaledes forhindrer Arbejderne i at forsamle sig og organisere Strejken, vilge Strejkeudvalg o.s.v., bevirker det en forflygtigelse af Ansvarer, som ikke er til Gavn for Strejkens videre Forløb. Det er en Svækkelse af Arbejdernes Kampkraft i det Øjeblik, hvor der er Brug for alle Kræfter!"

Samme dag indløb de første meldinger om sympatistrejker i andre fynske byer - der strejkedes efterhånden i Bogen, Middelfart, Faaborg, Svendborg og Nyborg - og det stod klart, at det nu var ved at udvikle sig til en afgørende styrkeprøve om hele forholdet til besættelsesmagten.

Om aftenen ved 18-tiden udsendtes et opråb underskrevet af Einer Nielsen og fællesorganisationens formand, hvori det meddeltes, at forhandlingerne om "Genoprettelse af normale Tilstande i Byen" nu var ført til ende. I forhandlingerne havde deltaget en hel del faglige ledere fra København. Videre hed det:

"En række Episoder har båret til at forsinke Forhandlingerne, men det er omsider lykkedes at komme gennem Vanskelighederne og opnå Grundlag for en Afvikling."

Men hvad dette grundlag var, oplyste man ikke! Man henviste blot til, at det var blevet meddelt de faglige formænd, som var enige i, at "Strejken kan og maa afsluttes". Proklamationen sluttede med de traditionelle udfald mod "Rygtesmæde og andre uansvarlige Elementer, som ved Trusler eller ved Forvanskning af Kendsgerninger vil søge at trumfe deres Vilje igennem til Skade for Arbejdernes og Landets Interesser."

Hele denne selvbestaltede aktion og ikke mindst dette afsluttende opråb viser, hvor fejlagtig samarbejdsfolkene endnu i den elvte time for 29. august bedømte situationen.

nen. Efter alt, hvad der var gået forud, var de faglige lederes autoritet aldeles ikke god nok til at garantere værdien af det gennem de hemmelige forhandlinger opnåede "resultat". Dette, at man hele tiden var gået bag de strejkendes ryg og nu forlangte, at de skulle opgive kampen, uden at de overhovedet blev gjort bekendt med betingelserne, havde til nidd kunnet passere under "normale" forhold. Men forholdene i Odense i disse august-dage var aldeles ikke normale.

Svaret på kapitulanternes manøvre kom med umiddelbarhedens klare styrke. Ikke så snart var kapitulationsdokumentet uddelt på gader og stræder, før odenseborgerne harmfulde flængede papiret i stykker. Mange steder samlede man opråbene, som var trykt i overråddig mængde, sammen i bunker og stak ild på dem. Rundt om på gaderne maleden med store kridtbogstaver morgendagens parole, som også stod at læse tværs over Trods Alts forside: Strejken fortsætter! Demonstrationerne varede til midnat, mens pressens radioavis forkyndte "Normale tilstande genindført i Odense..."

Lørdag den 21. august mødte ikke een mand på arbejde! Trods Alt gav udtryk for den almindelige forbitrelse:

"Det var altså derfor, at man ikke vilde høre Arbejdernes mening. Det var derfor, alle Strejke-møder blev opløst! Kapitulanterne skulle have Ro til at sniglobe og desorganisere Folkets magtfulde Aktion. Intet gjorde man for at styrke Strejkefronten, for at sørge for Forsyninger og støtte de strejkende. Alle Tanker, alle Handlinger drejede sig om det ene: Hvordan skal vi liste Kapitulationen overfor Tyskerne igennem..."

Fasthed og Sammenhold var det, der bar os gennem Generalstrejkens 3 dage. Fasthed og Sammenhold vil bære os videre frem.

Tyskerne væk fra Gaden!
Giv Tyskernes mishandlede Fanger fri!
Hold sammen og hold ud!

Samtidig indeholdt bladet en alvorlig advarsel mod alle uretfærdigheder i Folkets opgør med landesforræderne.

Lørdag fik kapitulanterne yderligere förstærkning fra København, idet arbejdsminister Kjerboel, udenrigsministeriets direktør Svenningsen og Brigadenführer Kannstein indfandt sig.

Redaktør Rasmus Hansen, Fyns Social-Demokrat gjorde sit yderste for at få de tre andre Odense-redaktører til at fortsætte arbejdet og ønskede at bladene om nødvendigt skulle trykkes udenfor Odense, eventuelt udenfor Fyn. Han var dog alene om dette standpunkt. På Fyns Social-Demokrat tvang han personalet til at arbejde, lige til repræsentanter for de strejkende indfandt sig på trykkeri og redaktion og meddelte, at nu var det vist bedre, om man holdt op. Blandt hans personale havde der man, at han på et givet tidspunkt ikke undså sig for at tilkalde tysk vagt: Der var en stor menneskemængde forsamlet udenfor bladet, og stemningen var alt andet end venlig, hvilket tydeligt kom til udtryk, da Rasmus Hansen vendte hjem fra en forhandling. Kort efter blev hele blokken, som Fyns Social-Demokrat ligger i, omringet af tyske tropper i fuld feltmæssig udrustning, og folk blev drevet væk fra gaderne - og dette skete på et tidspunkt, hvor den tyske kommandant havde indvilget i at holde sine tropper borte fra gaderne. (EK)

De samvirkende Fagforbunds næstformand, Einer Nielsen var heller ikke tilsinds at lade tyskerne i stikken. Da alle de politibetjente, der var tilkaldt fra andre byer i landet som forstærkning stod opstillet til parole, før de skulle rykke ud, holdt Einer Nielsen en tale til dem, hvori han bl.a. sagde omtrent således:

"Ja, vi arbejdere plejer jo ellers ikke at være særlig glade for politiet og dets knipser, men det vil jeg dog sige jer, at her er et tilfælde, hvor I ikke skal lægge fingrene imellem. Her beder vi jer om at bruge kræfterne og rydde ordentlig op blandt de labaner, der huserer her i Odense." (EK)

Med udtrykket "de labaner", der huserer her i Odense" tænkte Einer Nielsen ikke på de nazistiske besættelsestropper og deres danske håndlangere, men på Odenses bys befolkning med arbejderne i spidsen. Han var også i dette spørgsmål ganske på linje med en række af industriens og handelens fremstående folk, som holdt møde på Teknisk Skole, og hvor bl.a. direktør Ringsted fra skibsværftet kraftigt vendte sig mod de strejkende "det var kommunister og kasketdrengene, der ved trusler havde tvunget de handlende til at lukke". Kun med nød og næppe lykkedes det de gode patrioter, som også fandt denne i/forsamling, at få halet et beskedent flertal igennem for at slutte op om strejken.

Mens mange kræfter således var i gang for at bryde strejken drog arbejderne trods udgangsforbud, mødeforbud og skydende tyske patruljer i gaderne syngende og glade ud til Stadion i rækker og holdt et magtigt møde - med 5-6000 deltagere - hvor man bandede på, at de grønne svin skulle væk fra gaderne og sluttede med

at foretage en improviseret indsamling til kommunister-
nes avis, Trods Alt og - hvad varre var - "vælge" et
strejkeudvalg, hvilket dette møde selvsagt var ganske
inkompetent til at gøre.

Imens fortsatte Einer Nielsen sin kamp for at slå
strejken ned. På et møde med fhriges arbejdere lykkedes
det ham at udnytte et øjeblikks panik til at gennemtrum-
fe et knebent flertal for genoptagelse af arbejdet
mandag morgen. Men hvad der kommer let, går let. Da
mødet var forbi, og tumulten havde lagt sig, besluttede
tillidsmændene, at de ville lade deres stilling afhæn-
ge af værftet. Og på værftets møde vedtoges det med
mere end 80% af stemmerne at fortsætte.

Lørdag aften konstitueredes et virkeligt strejke-
udvalg bestående af repræsentanter fra en snes af de
store fællesklubber til afløsning af det tilfældige
"strejkeudvalg" fra Stadionmødet. Under overskriften
"Organisation skal der til" kommenterede søndags ud-
gaven af Trods Alt udvalgets opgaver, og frekhavede,
at det i første række gjaldt at organisere den kamp,
som torsdagens selvbestaltede "strejkeudvalg" med
borgmesteren i spidsen havde desorganiseret.

Samtidig vendte bladet sig under overskriften "Nu
er det nok" mod videreførelsen af de første dages spon-
tane opgør med tyskerhåndlangerne og deres piger. På
samme tid, som der blev udtrykt sympati med og forstå-
else for folkets bevæggrunde, fastsloges det:

"Midlet... er en organiseret og ansvarlig strej-
keledelse. Ro, Disciplin og Orden vil bringe os
Sejren."

Om strejkeudvalget og dets opgaver bragte Trods Alt yderligere en artikel i mandags-nummeret, hvori det hed:

"Det er derfor Samling om Strejkeudvalget, der skal til. Kun Strejkeudvalget er i Stand til at føre frem til en gunstig Afslutning. Det vil organisere Folkets Modstandskraft ved at sætte ind for en Ordning af Forsyningerne af Levnedsmidler. Det vil tage Spørgsmaalet op om Aabning af Strejkekasserne og en Ordning med Arbejdsgiverne, saa der kan udbetales a conto Bidrag til de Strejkende, saa der atter kan komme lidt Penge i de smaa Hjen, hvad der er en Betingelse for Udholdenheden. Det vil henvende sig om Støtte hos Bønderne, der som alle ærlige danske nærer Beundring for vor Kamp. Det vil med dette som Grundlag, støttet paa Enighed og Solidaritet blandt Arbejderne og i Befolkningen, kunne staa fast til Kravet om en virksomhedsfuld Tilrettevisning af Hænderne er gennemført.... Ine og alene et saadant Udvalg er i Stand til at tale og handle paa de Strejkendes Vegne, efter at de faglige Ledere har båret sig paa ganske uverdige Vilkaar."

Der hentydedes hermed bl.a. til de begivenheder, som udspillede søndag den 22. august. Endnu engang satte Odenses arbejdende befolkning sig ud over alle danske og tyske forbud og bestemmelser. På Stadion afholdtes et folkemøde, som denne dag samlede godt 10 000 deltagere. Borgmester Werner og de selvbestaltede forhandlende faglige ledere var indbudt, men havde nægtet at komme tilstede og aflægge beretning om for-
de handlingernes gang. Fra mødet fremsattes påny/krav, som Trods Alt gentagne gange havde frenholdt: Tyskerne måtte ~~fjern~~ fremtidig ikke vise sig på gaderne efter kl. 19, de skulle fjernes fra alle de virksomheder, som de holdt under særlig bevogtning, og alle gidsler skulle øjeblikkelig frigives. Samme krav havde det af fællesklubberne nedsatte strejkeudvalg fremsat.

Søndag eftermiddag afholdtes et lukket borgerråd, hvor situationen drøftedes. Der fremkom her forskellige opfattelser. Nogle kredse lod frygten for folkets selvstandighed gå forud for hensynet til den nationale kamp. Andre - og de fleste - så først og fremmest på den nationale nødvendighed.

Talsmand for de første var næstformanden i Arbejdsgiverforeningen, fabrikant Hans L. Larsen, som iflg. det overleverede referat udtalte:

"At betale løn for Strejkedagene vil være forkasteligt, da det vil animere Arbejderne til nye ulovlige Strejker. Arbejderne skal i hvert Fald idømmes en Bøde. Vi maa have Retssagen, saa kan vi evt. senere eftergive Bøden. Jeg ved, at der blandt Arbejdernes Ledere er stor Betænkkelighed ved, at Arbejdsgiverne får deres Ret, da det kan betyde, at Lederne får vanskeligt ved at styre Arbejderne. Det er en meget farlig Situation, vi er i, idet Strejken ikke er organiseret af Ledererne, men udenom dem af Arbejderne selv. Dette er det farligste af alt farligt, da det kan ende med, at Lederne slipper Taget i Medlemmerne; og saa kan jeg ikke beskrive det Kaos, vi kommer ud i. Kommunisterne er farlige i Dag, men de bliver meget farligere."

Herimod tog andre - fortrinsvis mindre - Arbejdsgivere til Orde og erklærede, at de ville udbetale løn for strejkedagene, og redaktør S.P. Quist fra venstrebladet Fyns Tidende udtalte:

"Vi har altid bebrejdet Arbejderne, at de ikke var nationale. Nu er de gaaet foran os, og vi maa støtte dem med alle Kræfter, vi rander over. Hvis De havde set, hvad jeg saa fra mine Vinduer, hvordan Tyskerne øvede Massakre paa Folk paa Gaden, vilde De støtte Arbejderne i Kampen."

Ikke alle var dog som venstre-redaktøren indstillet på at støtte arbejderne - og dermed hele den odenseanske befolkning - i dens kamp mod besættelsesmagten. I løbet af søndagen havde arbejdsminister Kjerboel og Brigadenführer Kannstein forhandlet sig til rette om

en overenskomst, som skulle offentliggøres i form af et opråb fra borgmester Werner.

Indholdet af denne overenskomst blev meddelt fællesorganisationens repræsentantskab mandag formiddag af Einer Nielsen, som indtrængende opfordrede til at standse strejken og tøvdrede mod det skandaløse, at "terrorister og uansvarlige elementer" havde kunnet foranstalte en sådan aktion, som "kunde faa Indvirkninger paa den fremtidige Ordning i vort Land og paa den hidtil førte Politik". En række talere fra de menige arbejderes rækker havde derefter ordet ^{og} fortalte dels lederne, hvad det var, sagen drejede sig om, og rettede dels den skarpeste kritik mod ledelsens fremfærd. Denne kritik kom fra arbejdere af alle politiske anskuelser. Dens efter talte redaktør Rasmus Hansen, som vendte sig ikke mod tyskerne men mod kommunisterne og deres blad, Trods Alt. Han erklærede, at nu havde man set deres terroristiske metoder - altså ikke tyskernes, men kommunisternes. Han beklagede sig over, at han ikke havde kunnet realisere sin plan om at bryde strejken og udsende Fyns Social-Demokrat, fordi en folkemængde var trængt ind på trykkeriet og havde lukket det. Han blev dog af forsamlingen tvunget til at indrømme, at anføreren for denne folkemængde var et fhv. socialdemokratisk byrådsmedlem.

Den overenskomst med tyskerne, som de socialdemokratiske ledere kæmpede så voldsomt for at få vedtaget opfyldte ikke befolkningens krav. Den tilsagde, at de

tyske soldater, der befandt sig i Odense ville blive holdt i kvarter søndag, mandag, tirsdag og onsdag og forpligtede til gengæld odenseborgerne til at yde al mulig bistand til bevarelse af ro og orden.

Et forslag om at gøre strejkens afblæsning af de strejkende arbejderes vedtagelse blev på Einer Mielssens foranledning nedstemt, og derefter vedtog fællesorganisationens repræsentantskab at afblæse strejken og støtte borgmesteroprøbet, som var udsendt allerede søndag aften.

På denne baggrund trådte strejkeudvalget sammen mandag eftermiddag. Overfor de fuldbyrdede kendtgerninger følte det sig nødsaget til - omend under protest - at tilslutte sig strejkens afblæsning.

Strejkeudvalgets erklæring, som udsendtes mandag eftermiddag, lød:

"Vi kan ikke anerkende, at den Generalstrejke, som er iværksat af Arbejderne i Odense for at skaffe talelige forhold i vor By, bliver afgjort ved forhandlinger af de saakaldte ansvarlige ledere, som paa et givet tidspunkt, hvor deres Ansvarlighed overfor Arbejderne var absolut paakravet, ikke alene evigtede, men endog nægtede at foretage sig noget der kunde give Klaring af Situationen.

Netop paa dette tidspunkt tog Arbejderne Sagen i deres egen Haand, og i stor Udstrækning blev der nedsat Strejkeudvalg, som paa et Møde dannede deres eget Presidium.

Paa Strejkens 6. Dag følte de ansvarlig Ledere af Fagorganisationen, at Tiden alligevel var inde til at foretage sig afgørende Skridt for at faa Strejken afblæst under Paastand af, at Værnemagten havde gjort Indrømmelser.

Under disse Omstændigheder skal nu det nedsatte Strejkeudvalg tage en stilling, som Arbejderne i denne By kan være blot nogenlunde tjent med at acceptere. Vi ser desværre, som Situationen har udviklet sig, ingen anden øjeblikkelig Mulighed, hvorefter vi kan opfordre vore Kammerater til at fortsætte strejken, men man derfor opfordre Jer alle til at genoptage Arbejdet Tirsdag Morgen, idet vi endnu engang fra Udvalgets side rejser en skarp Protest mod Fællesorganisationen, som i Strejkens første Dage kun forsøgte Desorganisation."

Tirsdag morgen blev arbejdet genoptaget i alle virksom-

heder. Folkestrejken i Odense var endt. Dens resultat var ikke fuldtud tilfredsstillende. Kapitulanterne havde endnu engang fundet lejlighed til at sætte deres vilje igennem mod befolkningens ønske. Alligevel blev folkestrejken i Odense en stor og afgørende begivenhed, som vil huskes i Danmarks historie på grund af dens spontane styrke og nationale karakter. Det var folket selv, der rejste sig. Den styrkede den nationale selvtillid, den viste hele det danske folk, at det trods alt har våben mod fremmede undertrykkere, og den lærte folket, hvor dets plads var i den store kamp.

Hele landet fulgte odensearbejdernes kamp med største interesse. Det var ikke alene de fynske kystbyer, der udløstes sympatistrejker. Også i Roskilde og en række jyske byer kom det til store demonstrationer, strejker og sammenstød med besættelsestropperne.

Fra justitsministeriets og regeringens side udfoldedes en febrilsk virksomhed for at komme "urolighederne" til lijs. Karakteristiske er de cirkulærer, Justitsministeren udsendte henholdsvis den 20. og 26. august og regeringens opråb af 21. august.

I justitsminister Thune Jacobsens cirkulæreskrivelse til landets politimestre af 20. august 1943 hed det bl.a.

"... skal man anmode d'Herrer om nøje at følge Begivenhederne i Politikredsen og saa vidt muligt drage Omsorg for, at forefaldende Episoder begrænses derved, at der gribes kraftigt ind paa det tidligst mulige Tidspunkt. Opstaar Episoder, der kan frygtes at faa videregaaende Følger, maa Statsadvokaten for nærliggende Anliggender straks telefonisk eller ved Brevskrivermeddelelser orienteres om det forefaldne og om de Forholdsregler, der er truffet. Saa snart det kan ses, at der er

Optræk til Serissammenstød mellem tyske Soldater og danske Borgere, bør Politimesteren rette Henvendelse til den tyske Kommandant og med denne søge truffet Aftale om de Forholdsregler, der maa anses for egnede til at sikre Roms Bevarelse og om fornødent henstille til Kommandanten at trække de tyske Soldater hjem fra Gaderne, i hvert Fald om Aftenen."

Disse udmærkede råd havde imidlertid ikke synderlig virkning, og den 26. august udsendte justitsminister Thune Jacobsen derfor et nyt cirkulære, hvori forekom følgende bemærkelsesværdige passus:

"Det fremgaar endvidere af foranstaaende Oplysninger, at der fra visse Løder gives en ophidsende Virksomhed, og at Ophidserne rejser fra By til By. Justitsministeriet har derfor ved Sjærnskrivermeddelelse af 25. August 1943 anmodet d'Herrer om særligt at have Opmærksomheden henledt paa, om der i Politikredsen findes Ophidsere og omrejsende Agitatorer, der søger at ophidse Befolkningen eller ved Trusler om Vold og Mærværk at forme den til Strejke eller til Demonstrationer. Man har anmodet om, at der i saa Tilfælde skrides hurtigt og effektivt ind, saaledes at de pågældende, hvis de kan sigtes for Overtrædelse af Straffeloven, jfr. navnlig §§ 133, 260 og 266, eller for Overtrædelse af Bekendtgørelse Nr. 254 af 9. Juni 1941 eller af andre Bestemmelser, straks sættes under Anholdelse. Man skal endvidere anmode om, at der maa blive holdt et vaagent Øje med, om saadanne omrejsende Agitatorer indfinder sig, og der bør i saa Henseende søges optaget Samarbejde med Personer eller Organisationer, som er villige til at bistaa Politiet hermed."

Her foreklår justitsministeren altså ganske åbent sine politimestre at optage samarbejde med stikkere og naziorganisationer.

I regeringens opråb, som udsendtes den 21. august, hed det bl.a.:

"I den sidste Tid er der indtraadt Begivenheder af faretruende Karakter. Sabotage er øvet i stigende Omfang, Demonstrationer er forekommet forskellige Steder, og der er gjort Forsøg paa at bringe Jernbaner og offentlige Værker til Standsning... Med denne dybt alvorlige Situation for Øje retter Regeringen og Samarbejdsudvalget med Tilslutning af de samarbejdende Partiers ligedsagsgrupper en indtrængende Opfordring til den danske Befolkning om ikke paa nogen Maade at udøse til eller lade sig udøse til uoverlagte Handlinger, men bevare Ro, Besindighed og Sammenhold..."

Allerede dagen efter forelå partiets svar på regeringens opråb i form af en stor artikel i Land og Folk (nr. 32, 22. august 1943) under titlen Et overflødigt Opråb. Det hed heri bl.a.:

"Regeringen ved jo, at den taler mod Folkets Interesser. Den ved jo, at Opråbets Ord ikke vil vinde Genklang i Befolkningen.... Men hvortil da dette Opråb? Hvorfor da denne Komedie fra Regerings og Rigsdags Side....

'Der er i den seneste Tid indtraadt Begivenheder af faretruende Karakter' siger Opråbet. Javel, Sabotagen er vokset i Omfang. Den bliver stedse dygtigere tilrettelagt og mere systematisk gennemført. Ingen nok saa indtrængende Appel vil kunne standse denne udvikling. Den standes først den Dag, Tyskerne er ude af Landet. Vi er i Almindelighed ikke Tilhængere af at ødelægge Værdier. Men vi ønsker Fred. Vi ønsker vor Frihed tilbage. For at dette kan opnaas maa Hitlerfascismen styrtes....

Enhver ønsker, at 'dansk Styre skal bevares i Landet'. Javel, men som det er nu, har vi kun et dansk Styre af Mækk. Ved sin valne og vakkende Møder har Regeringen bragt det dertil, at vi her i Landet i Virkeligheden har et tysk Styre udøvet af danske Hænder.

Endelig siger Opråbet hyklerisk, at enhver maa bidrage til, at 'lovordnede Tilstande fortsat kan opretholdes'. Der findes ikke lovordnede Tilstande. Ingen ved det bedre end den Regering, som udleverer danske Statsborgere til tysk Kettergang og tyske Tugthuse, som lader danskere arrestere og indesperre paa ubestemt Tid efter tysk Forlangende. Dette er ikke lovordnede Tilstande, og intet ærligt Menneske vil medvirke til, at disse Tilstande opretholdes.

'Ingen maa tage sig selv til Rette' slutter Opråbet. Jo, naar Regering og Rigsdag svigter Folket, ~~ikke~~ som det er sket i disse besættelsens Aar, saa har folket ikke alene Ret, men Pligt saavel overfor sig selv som overfor Landet og dets Fremtid til at tage sig selv til Rette.

Det er dette, som er ved at ske. Folket er i Færd med at tage sagen i sin Haand. Det er tirret og mishandlet længe nok af de nazistiske Undertrykkere. Forgæves har det ventet hjælp og Understøttelse til Forsvar af dets Rettigheder fra Regeringen og fra den Rigsdag, der lod sig vælge som Demokratiets og Danmarks Forsvarere. Men Folket blev svigtet. Det har nu rottet sig sammen til Handling. Overalt vil det fremskridt besvare Overgreb med Modangreb indtil Tyskerne er fordrivet fra Landet. Det kræver Respekt for sig selv og sine Rettigheder. Det kræver bedre Lovvilkår, ordentlige Luftbeskyttelsesforanstaltninger, Erigerisikotillæg paa udsatte Virksomheder, det kræver sig fritaget for enhver tysk Indblanding i sine Anliggender, saavel paa Arbejdspladsen som udenfor, og det kræver Gaderne rensat for Tyskerne og deres Medgangstere.

Vil Regering og Rigsdag handle i Folkets Interesse, maa de understøtte disse Krav og drage Ansorg

for, at de snarest bliver opfyldt. Men uanset hvad Regering og Rigsdag vil eller ikke vil, saa gaar Kampen mod Tyskerne videre, ubønhørlig og uforsømlig til den dag, den sidste Nazist er fordrevet fra vort Land!"

Det, der udover den almindelige, stadigt voksende sabotage, strejke- og demonstrationsbølge foranledigede disse cirkulærer og regeringens opråb, var begivenhederne i Ålborg, som her skal refereres ganske som partiet bragte dem til befolkningens kundskab i 1943 gennem den lille pjece: "Frihedskampen i Ålborg, August 1943", der udsendtes af Land og Folk som nr. 2 i serien Dansk Daad;

"Kampen i Rold Skov.

Natten til den 18. August 1943 bragte Geværsovervågerne i Rattenmark i Rold Skov. Det var ikke Krybskytter, som var ude paa Jagt, men danske Frihedskæmper, som sloges paa Liv og Død med tyske Soldater. Fra en engelsk flyvemaskine var der blevet nedkastet Vaaben og Ammunition, og en Gruppe Sabotører var kørt ud i en Lastbil for at hente Forsendelsen. Maaske har en Stikker givet Tyskerne Besked, i hvert Fald blev Bilen standset og omringet af en heling tyske Soldater, som aabnede Ilden. Danskerne forsvarede sig til sidste Patron, og da de nødtes til at standse Ildringen, sprang nogle Mand ud af Bilen og forsvandt i Skoven. To af dem blev fanget. Den ene blev anbragt i en Bil, der tilhørte Landbetjenten fra Støvring, som deltog i Klappjagten paa sine Landsmand. Det lykkedes den tilfangetagne at springe ud af Bilen og forsvinde ind i Skoven igen, skønt den fædrelandskarlige Landbetjent sendte et Par Revolverkugler efter ham. Man fangede ham ikke igen, skønt tyske Soldater og danske Betjente med Hunde gennemstavede Skoven paa Kryds og Tværs.

Den anden Patriot, som Tyskerne tog til Fange, var Ingeniør Poul Edvin Kjar Sørensen. Han blev kørt til Ålborg og taget i et foreløbigt Forhør, hvorefter Tyskerne transporterede ham til Aarhus. Her blev han stillet for en tysk Standret, efter at han - det fortælles af troværdige Folk - var blevet mishandlet paa det frygteligste i det tyske Militærfængsel. Men trods tortur nægtede han at give Oplysninger om sine Medkæmpere. Den 25. August dømte Standretten ham til Døden, og han blev sendt til den tyske Afdeling af Vestre Fængsel i København. En Ansøgning om Lønnaadning blev afsnæet af den tyske Rådfuld General v. Hanneken, og den 3. September blev der gennem Ritzhus Bureau givet Meddelelse om, at Dødsdommen var fuldbyrdet ved Skydning. Ingeniør Sørensen gik roligt i Døden, han vidste, at han gav sit Liv for Danmarks Sag.

Ålborg begravde en af sine modige Hærover.

Ved Rattet i den Lil, som skulde bringe Ammunitionen til Ålborg, sad en ung Mand, gennembullet af Kugler fra Maskingeværerne. Det var bankassistent

Niels Erik Vangsted. Han var fra Aalborg, Leder af en Afdeling R.F.U.M.-Spejdere, en velbegavet og samvittighedsfuld ung Mand, som nød megen Agtelse i de Kredse, hvor han færdedes.

Naturligvis vakte Begivenheden Røre i Aalborg. Man beundrede de unge Danskeres Mod og sørgede over deres Skæbne - de havde jo givet Livet for vor fælles Sag. Mandag den 25. August skulde Vangsted begravnes, og hele Aalborg havde besluttet at følge ham til Graven. Men Tyskerne ønskede ikke, at Danskerne skulde vise den god Patriot den sidste Aar. General v. Hanneken havde givet Ordre til, at der ikke maatte samles nogen Folkemængde paa Kirkegaarden, og at Kranse til begravelsen ikke maatte have udmærkede Indskrifter. Der blev sendt et Bjerget af Kranse. En Bøghand har anslaaet Værdien af alle de mange Blomsterdekorationer til 30-40,000 Kr., og en enkelt Blomsterhandler solgte for 6,000 Kr. Blomsterhandlerne udstillede Kranse i deres Butiksvinduer, og da der var Kranse med Indskriften "Til den modige Dansker" eller "Fra R.F.U.M." (Rådsmænds Arbejdere og Funktionærer) krævede den tyske Kommandant dem fjernet. Politimesteren vilde ikke lyster den tyske Ordre, og Tyskerne blev kommanderet ud i Gaderne.

Mandag formiddag uddeltes der paa Storaalborgs Gader en Løbeseddel, som meddelte, at de danske Lyndigheder tør at undgå ulykkesbringende Begivenheder i Forbindelse med den nærmeste Familie havde foranlediget, at Vangsteds Begravelse fandt Sted om Morgenen Klokken otte. Kisten var ført fra Kapellet til Kirken, og der var ikke holdt nogen Højtidelighed i Kirken. Foruden Familien var kun Politimester Bach og Præsten tilstede. Efter en kort Bøn blev Kisten sænket i Graven, og Jordpaakastelsen foretaget. Men over Graven rejstes et Bjerget af Kranse. Der var næppe en Virksomhed i Aalborg, hvis Arbejdere eller Personale ikke havde sendt en Blomsterhilsen.

Paa det Tidspunkt, hvor Begravelsen skulde have været holdt, havde en hængende Mennesker samlet sig foran Ansgarkirken, som var fyldt til sidste Plads. Der var nok en halv Snus Tusinde Mennesker. Der blev stillet Krav om, at der skulde afholdes en Mindegudstjeneste for den døde. Politimesteren gav sin Tilladelse, og der blev sendt Lyd efter Præsten. Mens man ventede paa, at han skulde komme, blev der sunget. Inde i Kirken sang folk Salmer, udenfor led de danske Fædrelandsange og "Internationale". Hele Byen var præget af Begravelsen. Alt Arbejde var standset, alle Forretninger holdt lukket. Aalborg sørgede over Tabet af en af sine bedste Sønner.

Tyskerne overfalder Aalborgs Borgere.

Den 31. April forpligtede Tyskerne sig til ikke at blande sig i danske Forhold. Liden har Forholdene udviklet sig saadan, at vi ikke engang har Løve til at lægge vor Borg for Lagen over os, som Tyskerne havde skudt. V. Hanneken havde givet Ordre til, at Begravelsen af Vangsted skulde foregaa i dybeste Stilhed. Nu mødte 10,000 Mennesker ved hans Grav. Der maatte skrides ind med denne uhyggelige Krampe af den tyske Aar. En tysk Flyver streg ganske lavt som en Mærkets Fugl hen over Kirkegaarden. Et Par Pistolskud blev affyret. Behjertede Mand

afvæbnede dem, der havde affyret Skudene - to tyske Officerer. Saa led en Stenme ud over Folkemængderne - Politiets Højttalervogn. Den beordrede Folkemængderne til at gaa hjem, ellers vilde Tyskerne overtage Ordenstjenesten. Men der blev ikke givet Tid til at adlyde Ordren. Umiddelbart efter kom Lastbiler kørende med Tyskere i fuldt Krigsudstyr. Væbnede Soldater og Kavalleri stormede frem fra de nærmeste Gader. Den fredelige Plads foran Kirken var pludselig forvandlet til en Slagplads.

Der var hundreder og atter hundreder af Kvinder og Børn i Folkemængden. De blev trampet ned i den Panik, der opstod, eller hugget ned af Tyskerne. Og i løbet af kort Tid var Lyen i Oprør. Tyske Biler susede gennem Gaderne, fulde af Soldater med Maskingeværer og Karabiner. Tanks drøede tungt afsted paa deres Larvefødder. Man skulde tro, at det gjaldt Erobringen af en By i Krigszonen, og ikke at det foregik i en dansk Købstad, hvor Befolkningen kamp var i Besiddelse af en Mundestål. De tyske Soldater kæmpede paa Livet løs med fuldstændig vargælelse Mennesker. En Sned Ofre blev indlagt paa Sygehuset, 16 af dem med Skudskaar. Mange Gange dette Antal fik lettere Saar og Akrammer og blev behandlet hos private Læger eller af Arbejdereassistenterne.

De tyske Soldater gik fuldstændig amok, eller maaske havde de Ordre til at optræde med vild Brutalitet. Folk blev hugget ned med Geverkolber og Revolverskæfter. Paa Hotel Phoenix, Aalborgs gamle, stilfærdige Hotel, trængte en Flok Tyskere ind. Hvad de egentlig vilde der, bliver neppe nogensinde opklaret. Men da de sejrbevidste forlod Hotellet, havde de myrdet Overtjener Bech, som overhovedet ikke havde deltaget i Begravelsen. Man blev saaret af en desperat Tysker og kørt paa Sygehuset, og kort Tid efter afgik han ved Løden.

Folket slaar igen!

Lordjyderne er sindige og rolige Folk, men deres Sindighed gaar ikke saa vidt, at de lader sig massakrere uden at gøre Modstand. Folk begyndte at bombardere Tyskerne med Brøsten. Vaaben var ingen i Besiddelse af. Man havde kun Brøsten fra Gaderne eller de bare Hæver. Men man slog løs paa Tyskerne, naar man kunde komme til det. Og Vreden rettedes ogsaa mod Nazisterne og de Kvinder, som havde staaet i Forhold til Tyskerne. I Naziforretningerne havde alle Varer været forbeholdt de tyske Soldater. Mens danske Husmødre ikke havde kunnet købe det nødvendige, kunde Tyskerne faa alt, hvad Hjertet begærede. Og Feltmadrasserne havde bragt Skam og Skandale over alle Danske. En Nazist og en Feltmadras blev pryglet foran Aunsgar-Hisken. Rundt i Byen blev Naziforretningerne stormet, og inventaret og Varelageret smidt ud paa Gaden. En tysk Bil blev overdækket med Brøsten, en anden blev vältet. Mens forhandlede Politimesteren og Kommandanten for den tyske Varnemagt, og de traf Aftale, at det tyske Militær skulde trækkes væk fra Gaderne. En Tid var der Ro i Byen, men om Aftenen blev Tyskerne igen sluppet løs, og Kampen blussede op paany.

En sagesløs dansk Arbejder myrdes.

Første Morgen gik Folk til deres Arbejde. Rørdal Cementfabrik ligger et godt Stykke udenfor Byen. Arbejderne der har ved flere Lejligheder protesteret

mod tyske Overgreb, og maaske havde Værnemagten et Regnskab at gøre op med disse danske Arbejdere. I hvert Fald blev der i den tidlige Morgen skudt paa Arbejdere, der var paa Vej til Hørdal. En Arbejder, Erik Larsen blev dræbt.

I danske Regeringsserklæringer har vi hørt om, med hvor stor Hensynsfuldhed den tyske Værnemagt altid o treder. Tyskerne plejer selv at fortælle os om tysk Storsindethed, Aælmødighed og Selvbeherskelse. Men den tyske Storsindethed og det tyske Aælmød hindred altsaa ikke de tyske Soldater i at myrde en Mand, so gik til sin fredelige Jønt for at tjene Føden til si og sine. Arbejderne paa Hørdal reagerede øjeblikkeli paa den eneste værdige Maade. De nedlagde Arbejdet. Beretningen om det Følge og høslige Lerd spredtes so en Løbeild over de to Limfjordsbyer. I Bedrifterne diskuterede man Begivenheden, og der var kun een Mening om, hvad der var at gøre. Fabrik efter Fabrik nedlagde Arbejdet som Protest. Hele Aalborg gik i Strejke fra Størvirksomhederne til det mindste Værksted nedlagde Arbejderne Arbejdet. Alle Hjul, hver en Maskine i Byen standsede. Butik efter Butik blev lukket.

Folkestrejken.

Der var Folkestrejke i Aalborg og Hørresundby.

Om Eftermiddagen var der indkaldt til Møde i drusgraven paa Nøbrovej. Store Menneskemængder strømmede derud, Mænd, Kvinder og Unge. Ialt samlede der 17.000 mennesker. En Række Talere protesterede mod den tyske Terror. Politimesteren tog Ordet. Han talte for et frit Danmark, og beklagede, at man ikke havde overladt Ordensnaandshævelsen til det danske Politl. Tilhørerne hilste ham med stormende Bifald og bar ham i Guldstol til hans Bil. Der blev vedtaget en Resolution, som forlangte, at Tyskerne skulde inddrage deres Vagtposter, at Frikorpsfolkene skulde afvæbnes det tyske Landskabs Udgangstilladelse begrænses til Kl. 20, og at de Skoler, som Tyskerne havde lagt Beslag paa, skulde frigives, saaledes at Børnene igen kunde faa normal Undervisning.

Mødet var afholdt paa den roligste Maade med selv Politimesteren som Taler, og Folk begav sig fredeligt hjem.

Men Tyskerne ønskede ikke Ro i Byen. Det tyske Militær var igen udkommanderet, og uden Varsel huggede det løs paa Folk. Geværskud knaldede, og Maskinpistolerne knitrede. 17.000 mennesker var paa Vandring hjem. Man hørte Kvindernes Jaaren og Børnenes Skrig. Menneskemængden blev grebet af Panik., Folk flygtede til alle sider, mens Tyskerne fyrede løs. Hist og her sank en Mand saaret om. En Kvinde tog sig til Brystet med et skingrende Skrig. Tre Mand blev dræbt og mange saaret.

I sin Tid, lige efter Besættelsen, kørte en tysk Bil gennem Aalborgs Gader og uddelte Coder til Børnene. Bug efter kom en Vogn med et Filmsapparat, der fotograferede Børnene, som flokkedes om de tyske Soldater. Filmen blev forevist i de tyske Biografer for at vise, med hvilken Begejstring vi havde modtaget den tyske Invasion.

Det er Skæde, at disse Scener, hvor svartbevæbnede Soldater massakrerede Befolkningen, ikke blev filmet. Det havde været et Billede fra Virkeligheden. Saadan er den tyske Værnemagt, naar den viser sit sande Ansigt.

Tyskerne nøjedes ikke med at slå ned for Føde, og saa Gidsler blev taget. De danske Nazister havde trav med at angive Landsmænd, som blev anset for gode Patrioter. De blev med Vold slået afsted til den tyske Kaserne og indespærret i en Kelder. Det var et lille fugtigt Rum, hvor der var knapt med Lys og Luft. Her blev 25 Lennesker holdt indespærret i fireogtyve Dage, der var ikke saa nogen Plads, at de kunde lægge sig ned paa Gulvet. Af Gidslerne var de otte Arbejdere, som tyskerne havde arresteret, da Danskerne, som arbejdede i Lufthaven, nedlagde Arbejdet for at slutte sig til Folkestrejken. Om Aftenen fik flere af de danske danske Angivere en velfortjent Afstraffelse, og de klagede deres Hød til deres Venner, Tyskerne. Der blev derefter posteret Vagtposter foran de Ejendomme, hvor der boede disse Nazister eller særlig vel-tjente beltmadrasser.

Næste morgen var Aalborg som uddød. Ingen gik paa Arbejde, alle Butikker var lukket. Tyskerne forøgede at tvinge Bagere og Slagtere til at udlevere Varer til dem. I nogle tilfælde lykkedes det, i andre maatte de opgive at faa Varer med hjem til Kaserne. Byen blev behandlet som en fjendtlig Stad. Jagere fløj lavt hen over Husene og bestrøg af og til Gaderne med Maskingeværer. Løstbiler med Soldater drøede gennem Byen. Rundt omkring var der Skrammel mellem Danskerne og de tyske Soldater eller Nazisternes. Der kom Røddelse og Begivenhederne i Nordjylland. I Frederikshavn kæmpedes der i Gaderne, hele Byen var i Strejke. I Skagen, Aaby, Aarhus, Fredericia, Vejle - en hel Række jydskke Købstæder - havde man protesteret mod de tyske Voldshandlinger. De tyske Byer var i Oprør, den nationale Bevægelse bredte sig til Sjælland.

Imidlertid blev der forhandlet paa Politimesterens Kontor. Arbejdsrepræsentanter var tilkaldt for at udtale sig om, paa hvilke Betingelser Generalstrejken kunde aflæses. De erklærede eenstemmigt, at de ikke vilde forhandle med Varnesmagten, for alle Vagtposter var fjernet fra Aalborgs og Hørresundbys Gader. Naar det var sket, stod de fast paa de Krav, som Deltagerne i Hødet i Grusgraven havde stillet.

Undtagelsestilstand - men Kampen fortsættes.

Politimesteren satte sig i forbindelse med General v. Hanneken, som krævede øjeblikkelig Indførelse af Undtagelsestilstand: forbud mod alle Møder samt mod Sammenkomsten og Oplob, Lukning af Restauranter og Biografer fra Kl. 19, Udgangsforbud for Borgerne i Byen fra Kl. 20 til 6.

I Haandværkerforeningen blev der holdt et Tillidsmandsmøde, hvor man vedtog at fortsætte Strejken. Der blev givet Meddelelse om, at den efter al Sandsynlighed vilde blive udvidet til ogsaa at omfatte Banernes faste Personale.

Regeringen greb ind. Seavenius og hans Ministre gjorde et sidste, desperat Forsøg paa at komme op mod den nationale Protestbevægelse, Landet over. Der blev udsendt en Regeringserklæring, som misbilligede Hødet og den tyske Overgreb, og de socialdemokratiske Fagforeningsledere brugte al deres Indflydelse for at mane de danske Arbejdere til Ro.

Et Ministerråde gav Politimesteren Ordre til at gaa ind paa de af Tyskerne stillede Krav.

Det blev derefter straks meddelt ved Løbesedler og Højtalere, at der var Undtagelsestilstand i Aalborg og Hørresundby.

Men alle Fabrikker stod stille, Butikkerne var lukket, og hver Borger i Byen besjælet af en levende Modstandsvilje.

Strejken blev fortsat og udvidet. Paa Privatbanerne standseades al Jodstrafik. Og først den 29. August blev Arbejdet - forelsbig - genoptaget.

Kampens Ofre.

De tyske Massadrer i Aalborg kostede syv Danskeres Liv. Navnene paa de døde er:

Overtjener Dech.
Arbejdsmand Erik Larsen, Langesgade 4.
Mejerist Knud Andersen, Lægstrup.
Ingemann Rask, Vester Fjordvej 5.
Mekaniker Vilh. Stadhuft.
Maskinarbejder Poul Mathiasen, Lindholm.
Aage Christensen, Nytorv 12.

Listen over de saarede er langt fra fuldstændig. Vi bringer en del af navnene:

Apotekerdiscipel Leif Olsen, Ny Kastetvej 9, Skud i Benet.
Ruth Christensen, Langelandsgade 10, Skud i Brystet.
Johanne Christiansen, Vestergade 81, Skud i Underben.
Sigfred Salversen, Nørregade 24, Krsb. Skud i venstre Arm.
Knud Petersen, Søndergade 2, Krsb., Skud i Laaret.
Verner Petersen, Islandsgade 15, Skud i Laaret.
Børge Olsen, Ny Kastetvej 2, Skud i Laaret.
Margrethe Rasmussen, p.t. Højskolehotellet, Glat gennemskud i Benet.
Tage Larsen, Vestergade 12, Krsb.
Torbjørn Fævejle, Det. Mortensgade 10, Skud i Armen.
Sofus Jensen, Ryesgade 22, Skud i Benet.
Henry Larsen, Vestergade 87, Krsb., Skud i Foden.
Erik Larsen, Christiansgade 50, Skud i Benet.
Robert Nielsen, P. Paghsgade 29, Skud i Ryggen.
Valdemar Torp, Løkkegade 16, Skud gennem begge Laar.
Børge Poulsen, Engvej 18, Lindholm.
Børge Kjør, Kattesundet 12, Skud i Ryggen.
Oluf Sørensen, Absalonsgade 21, Skud i Ryggen.
Bogholder Egon Andersen, Kjellerupsgade 25.
Gunnar Jensen, Vonsyldsgade 30, Vejgaard, 2 Skud i Benet.
Niels Chr. Madsen, Jonfru Anegade 7, Skud i Laaret.
Tage Larsen, Vestergade 12, Strejfskud i Benet.
Hagda Karger, Strandvej 7, Skud i Brystet.
Petej Simonsen, Fjordgade 7, Skud i Armen.
Poul Jacob Madsen, Nørregade 15, Skud i Læggen.
Gravemester Oskar Lundegaard Petersen, Nytorv 13 Skud i højre Underarm.
Anna Nielsen, Sjællandsgade 29, Smasaar efter splinter.
Anders Jørgensen, Kayrødsgade 34, Saar i Hovedet efter Slag af Geyerkolbe.
Birthe Christensen, 12 Aar, Langelandsgade 10, Skud i højre Skulder.
Anna Margrethe Nielsen, Reberbanegade 16, Skud i Underben.
Niels Chr. Vestergaard, Skud i Overarm.
Karinus Sørensen, Landevej 43, Hr. Uttrup, Skud i Underarm.
Elgil Knud Jensen, P. Paghsgade 19, slaaet i Ansigtet, Hjørnerystelse.
Malte Skinbjerg, Vesterbro 119, Brosten i Panden, Hjørnerystelse.
Kai Bruho Peterson, Reberbanegade 11, Skud i Underben.
Knud Wittrup, Karen Turisgade 1, Skud i Underarm.

Jens Christensen, Biersted, skud i Underarm.
 Eric Bjørn Larsen, Sverrigsgade 13, slået over
 ryggen med Cevorkålbe.
 Alfred Andersen, Skorping, Metalsplinter i Legget.
 Eda Nielsen, 13 Aar, Ryegade 7 A, gennemskudt Læg.

Arbejderne og Borgerne i Aalborg stod sammen i Kampen mod vort Fædrelands Fjender og Undertrykkere. Uden at tage Hensyn til Forskel i Partioverbevisning og Livssyn enedes de om det, som for Tiden er afgørende: at yde Modstand mod Tyskerne.

Et enigt Folk kan ingen kue. Og sammen vil vi stadig arbejde for vort Fædrelands Befrielse for Nazivaldets Barbari."

De voldsomme begivenheder forplantede sig hurtigt til de fleste større byer nord for Limfjorden og især til en lang række byer i det øvrige land.

Om, hvorledes disse sympati-folkestrejker opstod, mange steder nylende, uden nogen egentlig ledelse, og om hvorledes de endelig gennemførtes, oftest i desorganisations tegn, fordi de ledende faglige funktionærer svigtede og mange gange direkte vendte sig mod deres medlemmer, som ventede på, at de skulle tage ledelsen og vise vej, og om hvilken rolle det illegale kommunistiske parti netop i sådanne skæbnesvangre situationer kom til at spille ved aktivt at gribe ind og gennem sine illegale publikationer give befolkningen oplysning og vejledning, vidner en indberetning, partiledelsen umiddelbart efter Strejkens afslutning modtog fra partiafdelingen i Frederikshavn, og hvori der udførligt redegjordes for folkestrejkens opståen og hele forløb. Indberetningen var skrevet af forfatteren Ange Pallesen og bringes her i forkortet form:

"Den direkte anledning til rejsningen her var mordet i Høld Skov på bankassistent Vangsted, hvis begravelse i Aalborg mandag den 23. august af tyskerne, blev vendt til en grov provokation, som alborgerne besvarede med den hidtil bredeste og også

blodigste manifestation mod nazityranniet. Om søndagen blev der spredt løbesedler her i byen med opfordring til arbejdsstandsering og butikslukning fra kl. 12 middag.

På byens største arbejdsplads, skibsværftet, var udsigterne mandag formiddag uvisse, om det ville lykkes at få strejken etableret. Råderne var nogle dage i forvejen gæst i strejke på et krav om afskaffelse af det tvungne akkordsystem eller klækkelige tillæg til priserne, og frastille øvrige brancheklubber var der givet tilsagn om økonomisk støtte. Det var således ikke kapitulationen, som var herskende her. Men nogle, stod tvivlende overfor spørgsmålet, om det ved at lægge værftet stille ville lykkes at få den øvrige by med i aktionen. Naturligvis var der repræsentanter for samarbejdspolitikken, bl.a. folketillidsmanden, hvis hele habitus og indstilling bedst kendtegnede derved, at da han endelig af sine fagfæller blev vraget som tillidsmand, frivilligt forlod værftet for at melde sig til de tyske fasttjeningsarbejdere. Og i den opståede situation var der en del, som i stedet for selv at tage standpunkt stillede spørgsmålet: Hvad siger folketillidsmanden? Men man havde både regeringen og værnemagten bag sig, erkendte han vel svagheden i sin stilling og valgte at gøre sig usynlig. Han blev nemlig middag fundet dybt inde i en bundtank, og han frarådede selvfølgelig på det kraftigste at træde op mod de tyske voldsmand.

Her var imidlertid blevet overvældende stemning for at følge opfordringen om strejke, da oplysningen om tyskernes provokation omkring Vangstedts begravelse var nået frem. Beslutningen modtoges dog først helt, da ved arbejdstidens begyndelse kl. halvt otte en lastbil med tillidsmanden og en del arbejdere ude fra bakkernes syd for byen, hvor der gravedes og støttes bunkers holdt ved værftsporten. De meddelte, at arbejdet var lagt stille derude og opfordrede værftsarbejderne til at følge eksemplet. Nu, da det snart var gået i gang, solidariserede sig med disse folk, hvis tilstedeværelse ved de tyske fasttjeningsarbejdere langt fra kunne karakteriseres som frivillig, var betænkelighederne hos den altovervejende del af værftsarbejderne vejret bort. Og snart begyndte hærne ved kontrolurane at vokse. Et hårdt og bestemt klem, når stopplet gik i bund, manifesterede hver enkelt besluttsomhed... Også funktionærerne forlod værftet.

Hos Houmøller og på Motortabrikken blev arbejdet indstillet, ligesom alle savværksteder og byggepladser standsede arbejdet. Og i eftermiddagens løb blev forretningslivet lagt stille. Enkelte butiksindehavere, som var modvillige, kom på bedre tanker efter besøg af unge arbejdere. En opringning til politiet, førte ikke til nogen indgriben i disse undtagelsesvisse tvangslukninger, ligesom politiet i hele strejkeugen forholdt sig anstøvsmodigt og ikke gjorde forsøg på at efterkomme regeringens påbud om "at bruge kniplerne og anholde ophidsede". Det skal ikke her insinueres, om politiet her gjorde en dyd af nødvendigheden, idet en stor del af den frederikshavnske politistyrke var udkommanderet til Ålborg i ugens første dage...

Det var de sorte vagtere, tyskhvervede "danskere", som fremprovokerede de første tumulter i byen om mandagen. En trop af disse landsforrædere blev tvunget ned ad en sidegade. Tyske militærpatruljer, som trak gennem byen, begyndte skyderiet midt på eftermiddagen. Det kulminerede fra kl. 17 til 19. Ved byttentiden var gaden sort af mennesker udfor

Colosseum, hvor der var forestilling for tyske soldater. Lennaskemængden fordrøvede tiden med at synge den norske og danske nationalsang. Trods regnen, som begyndte, blev folk på gaden, og centrum for begivenhederne var krydset Danmarksgade-Havnegade-Rimmenegade. Gang på gang blev menneskemassen ved skyeri tvunget ind i sidegaderne. Enkelte triskytter gik amok og forfulgte den sagesløse befolkning, der kun demonstrerede deres ret til gaden, tæmmende deres magasinier til højre og venstre. Dette var bl.a. tilfældet i Rimmenegade; Projektillerne sprang mod fortovsten og huskare. To mennesker blev hårdt såret, flere fik strejfskud... Regnen var kun forbigående, og det gode vejr holdt folk på gaden. Aftenen prægedes dog af forholdsvis ro.

Mandagens begivenheder svejsede befolkningen sammen til en blok. Arbejderne måtte dog ved arbejdspladserne tirsdag morgen. Ved skibsvarvet samledes de udenfor proten. Der lagde af arbejderne pres på tillidsmændene, og kravene, som stilledes for at genoptage arbejdet, blev faktisk lagt disse i munden ved det tillidsmændsmøde, som afholdtes om formiddagen. Kravene var: fjernelse af tyskerne fra gaderne efter kl. 19; skolerne frigivet, og Forsamlingsgården rømmet for militær, så arbejderne kunne få et sted at holde møde. Der krævedes garanti, for, at overfaldene på befolkningen ikke blev gentaget, samt erstatning til de sårede.

Fiskeriauktionen, som allerede mandagen havde indstillet virksomheden, solgte heller ikke fisk om tirsdagen. Og fiskerne var enige om at holde sig i land. Kun eet af bundgrænsselskaberne gik ud for at rorte garnene, da båden mærkede sig bølverket, stod der hundredvis af fiskere for at give indheveren en fortjent modtagelse. Kun ved at ændre kurs og hoppe i land ved den modsatte side af havnen undgik han den dukkert, der uden tvivl var han tiltænkt. Mole ugen holdt fiskeauktionen stille, og de fiskere, som lå inde med fiskepartier i hyttefadene, uddelte disse til befolkningen gratis eller til små priser.

I et særtryk af Folkets Kamp, som vi udsendte tirsdag aften, slog vi fast, at byens samlede befolkning havde rejst sig til modstand mod besættelsesmagten, og vi opfordrede til at fortsætte kampen, der kunne og skulle vindes. Det er ikke for meget sagt, at fra nu af var vort illegale parti den afaktør, hvorfra arbejderne og den øvrige befolkning ventede at blive orienteret og ledet.

Onsdag eftermiddag afholdtes fællesmøde af bestyrelserne for fagorganisationerne og den socialdemokratiske byrådsgruppe samt tillidsmændene fra arbejdspladserne. Borgmester fisker redegjorde for de førte forhandlinger med tyskerne, som man straks om tirsdagen havde taget initiativet til.

Kravet om rømningen af skolerne kunne ikke afgøres lokalt, men lå hos ministeriet til afgørelse. Til kravet om soldaternes fjernelse fra gaderne efter kl. 19 havde kommandanten spurgt, om man var rigtig kløge, om man troede, de kunne sparre folkene inde midt på dagen... En formel indrømmelse var givet: De ville sende soldaterne ud i to hold a to timer hver til kl. 20. Derefter måtte der kun komme officerer på gaden. Samtidig skulle tyske patruljer sørge for ro og orden (!) Vrede hængende led fra forsamlingen. Og borgmesteren gjorde opmærksom på sin vanskelige stilling....

Arbejdsmændenes formand, Lauritz Jensen, der som god socialdemokrat for modet havde givet udtryk for sin uvilje mod strejken og stemplet den som et kommunistisk foretagende, gik på mødet helt og fuldt ind for en forstærkelse af kampen og stillede sig udsigt, at lukningen for vand og lys kunne blive nødvendig realitet... Lidt under mødet blev formanden for Fællesorganisationen, skibstømrer Sofus Jørgensen, kaldt til telefonen. Det var en meddelelse om, at tyskerne havde besat fællesbageriet, da arbejderne der havde nægtet at bage brød til dem, og indsat tyske bagere.

- Så må der lukkes for strømmen! råbtes der fra forsamlingslokalet.

Forøvrigt var der stemning nok ved dette møde. Ingen skrig, men lidt uld, kunne det vel siges. En mand, der til daglig som sabotagevagter bar våben mod sine egne landsmænd, benyttede lejligheden til at stive sin svigtende position af ved påfraseradikal vis at overgø alle øvrige talere i hadske udfald mod den besættelsesmagt, han selv var så udmærket tjener for... Det eneste positive resultat af mødet var nok en henstilling til borgmesteren om at lade tyskerne vente, til de selv ønskede at forhandle...

I kampen om fødevarerne blev der gjort en god indsats af de håndlængde og andre erhvervsindehavere. Efter besættelsen af fællesbageriet, som er byens eneste brødfabrik for rugbrød og rågebrød, slog bagermestrene sig sammen og arbejdede i dagndrift med at bage brød. Mens butikslåsen var lukket skete udleveringen af brødet af bagderen. På samme vis i kolonialbutikkerne, ligesom der sagt fiskebåde stillede forrædene af fisk til befolkningens rådighed.

Det lykkedes tyskerne at stjæle 70 dritlor smør fra smørrepostens lager. Ligeledes slagtede de på det offentlige slagtehus, bistødt af den berømte Berliner-Hansen og hans madam, nogle kreaturer, som var opstaldet fra dagene for strejken. 2

Det svage punkt var transporten. Om torsdagen rettede vi i vor udgave af Folkets Kamp en appel til banernes folk om at slutte op om strejken, ligesom der fra anden side ikke manglede opfordringer til at lægge trafikken stille. Et tog med tysk materiel blev forhindret i at komme af sted; et lokomotiv, som kørte ud fra remisen blev udsat for stenkast, og de tyske vagtposter begyndte at skyde. - Der er blevet skudt, og folkene vil ikke arbejde, når de bliver udsat for overlast, sagde forstanderen...

I en opsats i Vendsyssel Tidende og Social-Demokraten, som ikke trykkes her i byen og derfor udkom, gjorde fællesorganisationens formand, hvad han kunne for at hindre en total transportstrejke. Henvendelsen til banens folk var sket fra uansvarlig side, skrev han, ligesom butikslåningerne var fortaget af uansvarlige elementer. Og han lovede - gennem regeringscirkulære - "at stille kraftige mænd af arbejderklassen til rådighed for politiet" for at få bremset den slags sjeveretregere. Der forlyder dog intet om, at nogen meldte sig til et sådant "ordenskorps". Siden regnede de frederikshavnske arbejdere af med denne "arbejderforer"...

Om fredagen udsendte vi blad nummer tre med en fornyet appel til banernes folk, ligesom vi krævede arbejderne fjernet fra alle tyske arbejdspladser, depoter og lignende... Det regnede. Gaderne lå temmelig mennesketomme hen. Uden igennem havde der fundet sammenstået sted med tyskerne. Om natten blev

der skudt flere steder. En mand, der var for hjen-
sænde på Inneborgevej, blev truffet af et projek-
til i skulderen. På Kirkepladsen brugte en tysker
sin bajonet mod en ung frederikshavner. Tyskerne
var åbenbart grebet af hysteri.

De tomme gader og regnvejret gav anledning til
en noget deprimeret stemning. Man hørte enkelte
tale om, at det var for tidligt, strejken var brudt
ud. Der skete ingenting, men alligevel lå forvent-
ningen om en udløsning i luften...

Lørdag udsendte vi blad nummer fire, hvori vi
påviste, at tidspunktet netop var inde, det gjaldt
kun om at sætte end med alle de midler, vi havde
til rådighed. Løns bladet var under arbejde nåede
rygtet om tyskernes ultimatum hertil. Social-Demo-
kratens redaktør, Anton Nielsen, der naturligvis
som primus motor for sit parti var vrangvillig
stent mod befolkningens aktion, nægtede at give os
de oplysninger, han sad inde med, men det lykkedes
os ad anden vej af få ordlyden af ultimatumet og
få det med i udgaven samt for kommentar til det.
Vi sluttede med en appel til frederikshavnerne om
at kæmpe videre sammen med det øvrige land. Og
skulle der udføres det, at regeringen gav efter, da
var det dobbelt nødvendigt at fortsætte strejken og
skærpe den.

Lørdag det gode var folk igen kommet på gaden. Og
nogen strejketræthed var ikke at spore. Situatio-
nen var sikkert præget af tyskerne: brødet, de
bagte i det besatte bageri, ville ikke lykkes, men
blev til uspiselige pandekager. Med det sammenhold
uden havde vist mellem alle samfundslag her kunne
strejken have været ført videre uden, at der var
opstået nogen nedsituation for befolkningen i
forbindelse med ernæringsproblemet.

Som strejken var opstået som en spontan rejs-
ning i desorganisationens tegn, forløb den uden
igennem. Den hånd, der forsigtigt blev lagt på
rattet efter fullesmødet om onsdagen, blev igen
engsteligt taget tilbage. Der blev talt om vel-
færdsudvalg for at afløse tanken om det kampudvalg,
arbejderne krævede. Fra vort partis side blæstes
der kampanfærelse og pegedes på de fejl, der burde
rettes for at føre modstanden til sejr. Vort andel
i at modstandsviljen i det hele taget var til ste-
de og kom til udbrud hin afgørende uge kan ikke
bortforklares. Uden vort illegale parti, uden
den illegale presse, havde befolkningen ikke rea-
geret som tilfældet var. Og påvirkningen af de
illegale blade bort, og befolkningen ville have
været dysset i blund af den legale ensrettede
presse...

(Kliche sættryk af Folkets Kamp)

Det kan ikke undgå at falde i øjnene, at København
med sin meget store arbejderbevægelse spillede en for-
holdsvis passiv rolle i augustdagene. Det var ikke, for-
di den organiserede modstandsbevægelse var svagere i
hovedstaden end andetsteds. Heller ikke fordi sabotagen
var mindre af omfang eller ringere af virkning.

Tyrtindod. Netop

i augustdagene var København skuepladsen for en lang række store og meget vellykkede sabotageer - også sådanne som mere havde demonstrationens karakter, som f.eks. ødelæggelsen af den store udstillingshal Forum, som blev sprængt i luften den 24. august om formiddagen - ca 12 timer før tyskerne skulle overtage den til indkvartering. Der var også en ulmende ured i gaderne ved aftenstid med tilløb til demonstrationer og uroligheder. Men herved blev det. Årsagen var ligetil: trods stærk kommunistisk indflydelse på en række af de største arbejdspladser lykkedes det ikke at overbevise arbejdernes flertal om nødvendigheden af at gå håndfast til sagen. Det skyldes selvsagt ikke hverken, at de københavnske kommunister arbejdede dårligere end provinsens, eller at de københavnske arbejdere var af en ringere stæbning end provinsen, herom taler de senere beretninger et særdeles klart sprog. Tilbageholdenheden i august 1943 i København kan sikkert føres tilbage til den enkle kendsgerning, at det socialdemokratiske partiapparat med dets vidt forgrenede net af tillidsmænd og lønnede funktionærer i København var langt kraftigere end i provinsen, samt at centralen havde lettere ved at bevare grebet om de enkelte, som den var så nær inde på livet af. På anden måde kan det næppe forklares, at den 24. august lykkedes socialdemokratiets formand, Alsing Andersen, at bevæge 400 tillidsmænd fra partiet og fagbevægelsen til på et hastigt sammenkaldt møde at vedtage en resolution, hvori det bl.a. hed:

"Provokatorer af blandet Oprindelse har i den seneste tid søgt at lokke danske Arbejdere ud i desperate politiske Eventyr og har nu begyndt deres Spekulationer i Hovedstaden. De har den Iristighed at opfordre Arbejderne til at lægge Krop til disse Spekulationer, idet de kynisk opfordrer til Strejker og Uroligheder."

I det hele taget udfoldede Socialdemokratiet i disse dage en febrilsk aktivitet for at dæmme op for uroen og bevare landets arbejdere til at overlade de "kompetente myndigheder" at ordne paragrafferne.

Den 19. august advarede til eksempel Social-Demokraten i en ledende artikel alvorligt mod de ulovlige strejker. Den 20. august havde forretningsudvalget for de samvirkende Fagforbund sammenkaldt til formandsmøde og fra dette møde udsendt en resolution, der opfordrede til at "fortsætte arbejdet uforstyrret og overlade til organisationerne at behandle uoverensstemmelser, der måtte opstå.

Land og Folk påpegede i sit augustnummer, at for det første var de resultater, der opnåedes ved organisationernes hjælp af en sådan beskaffenhed, at selv Social-Demokraten så sig nødsaget til gang efter gang at notere, at det gik ned ad bakke for arbejderne. For det andet, sagde bladet, ville selv disse beskedne resultater ikke være opnået, dersom medlemmerne ikke dels havde holdt de samvirkende Fagforbund til ilden og dels var gået til direkte aktion på arbejdspladserne. "De ulovlige Strejker og Arbejdernes Forbitrelse over Forarmelsen i det hele taget er den Kraft, som bringer Reaktion og folkefjendtlige Kræfter til at bøje sig...

Derfor, og fordi de generer Tyskerne meget alvorligt, er de ulovlige Strejker i Dag mere anerkendelsesværdige end nogensinde!", sluttede bladets artikel.

Således fulgte kampen i disse hektiske augustuger, hvor danske borgere af alle samfundsklasser, af vidt forskellig politisk overbevisning og af alle religiøse opfattelser fandt sammen i broderlig forening for mod de våben, de havde for hånden at kæmpe mod besættelsesmagten. Og jo tættere folket fandt sammen, des mere fremskyndedes den indre danske opløsningsproces, som skulle bringe regering og rigsdag til fald og lægge landets skæbne i folkets stærke hænder.